COMENTARII*

DE

EUGEN MUNTEANU

Leviticul constituie în *Pentateuh* cartea a treia a Legii lui Moise, denumită de evrei, prin cuvintele de la început, *wayyiqra'*, formulă care înseamnă 'şi (Domnul) a chemat', ca şi prin sintagmele „legea preoţilor" sau „cartea preoţilor". În LXX această carte este intitulată λευιτικόν sau λευειτικόν, de unde, prin intermediul IER. *(liber) Leviticus*, numele a pătruns în majoritatea limbilor moderne: KJV *Leviticus*, SB, FC, SR, BJ *Lévitique*, R-G *Leviticul*. Alte ediţii indică în titlu (şi) poziţia sa în *Pentateuh*: LUTHER *Das dritte Buch Mose*, OSTROG. Трєтї книгы Моїсїєвы лєвїтъ, GN *Das dritte Buch Mose-Leviticus*. Vechile ediţii româneşti au utilizat variante de titlu diverse: ms. 45 *Carte preoţească*, BB *Preoţiia* (ambele denominaţii includ semnificaţia gr. λευίτης 'preot ebraic'), ms. 4 389 (după IER.) *Cartea 3 a lui Moisi, preoţească, ovreiéşte Vaicra*, MICU, FILOTEI *Cartea leviţilor*, ŞAGUNA *A treia carte a lui Moisi, Leviticon*, HELIADE *A treia carte a lui Moyse. Leviticu.*

Conform tradiţiei ebraice, autorul *Leviticului*, ca şi al întregului *Pentateuh* ar fi fost Moise, legislatorul poporului lui Israel; această atribuire a fost contestată încă din Evul Mediu, de învăţaţi precum Ibn Hazam din Cordoba şi Ibn Ezra (sec. al XI-lea), ca şi mai tîrziu de Andreas Bodenstein (sec. al XV-lea), Thomas Hobbes şi Spinoza (sec. al XVII-lea). Majoritatea exegeţilor moderni acceptă ideea că redactarea finală a acestei cărţi datează dintr-un moment de după revenirea israeliţilor din exilul babilonian şi că, probabil, autorii, constituiţi într-o comunitate de preoţi, au prelucrat şi asamblat în mod unitar elemente mai vechi.

Tema centrală a cărţii este relaţia ritualică faţă de divinitate, realizată prin intermediul preoţilor. Sînt descrise în amănunţime diferitele tipuri de ritualuri şi ceremonialuri care circumscriu dimensiunile morale şi sociale ale vieţii poporului evreu, conturîndu-se cu pregnanţă caracterul teocratic al vechii societăţi israelite. Conţinutul cărţii ar putea fi disociat după cum urmează: 1. Tipuri de jertfe, cap. I-VII; 2. Ritualul de consacrare a lui Aaron şi a fiilor săi, cap. VIII-X; 3. Reguli de purificare şi sfinţire, cap. XI-XV, XVII-XXII; 4. Ziua ispăşirii, cap. XVI; 5. Reguli relative la relaţiile personale în cadrul poporului lui Israel, cap. XVIII-XX; 6. Reguli referitoare la preoţie şi la cele şapte mari sărbători ale calendarului ebraic, cap. XXI-XXIII; 7. Alte reguli, promisiuni şi ameninţări, cap. XXIV-XXVII.

Leviticul este redactat în varianta juridică a ebraicei hieratice, ceea ce implică manifestarea unui vocabular cu pronunţat caracter tehnic, marcat de nevoia de precizie şi claritate; de aici şi frecvenţa repetiţiilor lexicale şi sintactice, care nu exclud totuşi rafinamentul expresiei şi monumentalitatea ansamblului.

Însăşi aparenta monotonie a discursului, rezultată din reluarea unor formulări, din repetiţii, enumerări şi reveniri, constituie, la o lectură simpatetică, un factor de o uimitoare forţă expresivă. Acest aspect a fost cu subtilitate remarcat de Constantin Noica, *Jurnal filozofic*, Humanitas, Bucureşti, 1990, p. 86: „Abia acum înţeleg expresia: „frumuseţile tăinuite ale Bibliei". Sînt în Biblie cărţi întregi — Leviticul, Numeri, chiar părţi din Exod — unde nu e decît „material". Pagini de-a rîndul se vorbeşte despre cum şi de ce trebuie făcut cortul întîlnirii, sau în ce va consta jertfa. Detalii de ritual, material mort, — îţi spui. Şi totuşi materialul acesta capătă ritm, se organizează. O aceeaşi descriere, cu aceleaşi detalii, revine, prefăcîndu-se parcă într-o incantaţie..(..) O dată, de două ori, de douăsprezece ori. E exasperant!... Şi deodată simţi ce frumos este".

După cum atestă comparaţia cu fragmentele din *Levitic* descoperite în 1949 în peşterile de la Qumrân, textul ebraic codificat de tradiţia masoretică s-a transmis într-o bună stare de conservare. În unele cazuri, vechile versiuni (aramaeană, greacă, latină, siriacă) par să reflecte tradiţii mai vechi decît textul masoretic.

Cît priveşte spaţiul cultural românesc, înainte de *Biblia de la Bucureşti*, *Leviticul* nu a mai fost tradus integral; excepţie face un amplu fragment din cap. XXVI, care cunoaşte două versiuni româneşti anterioare. Este vorba, mai întîi, despre două file de pergament (cuprinzînd vv. 3—37 din cap. XXVI), identificate şi copiate de B.P. Hasdeu la Biblioteca Naţională din Belgrad în anul 1871 şi publicate în CUV. D. BĂTR., I, p. 5—17; Hasdeu însoţeşte textul transcris de textul corespondent din BB şi de note filologice şi lingvistice. În al doilea rînd, aproximativ acelaşi fragment din *Levitic* (cap. XXVI, vv. 3—28) este cuprins şi în *Partimtile* lui Dosoftei, Iaşi, 1682, pp. 372—374. Aceste două traduceri sînt foarte asemănătoare între ele ca structură textuală, dar diferite faţă de oricare dintre izvoarele BB, inclusiv faţă de OSTROG. Izvorul după care s-a făcut traducerea, în ambele cazuri, pare să fi fost, cu mare probabilitate, un *Partimtar* slavon, dintre cele care circulau în epocă. În acest caz, este foarte puţin probabil ca fragmentul descoperit de Hasdeu să fie o reminiscenţă dintr-o încercare de traducere integrală a *Bibliei*, ci este doar unul din fragmentele biblice destinate a fi citite în biserică la anumite ocazii şi orînduite canonic în *Partimtar*. După părerea lui I. Şiadbei, *Fragmentul Leviticului de la Belgrad*, în „Revista filologică", I (1927), p. 276—283), părere acceptată în linii mari şi de Ion Gheţie, Al. Mareş, *Introducere în filologia românească*, Bucureşti, 1974, p. 37, acest fragment nu depinde de vreun text anterior, textul fiind o copie din secolul al XVII-lea, făcută de un copist muntean, iar traducerea fiind efectuată în Ardeal. Ambele texte au fost introduse de noi în comparaţia textuală, la locurile corespunzătoare.

* * *

Funcţia principală a versiunii moderne, pe care o propunem în coloana a cincea a ediţiei de faţă, este aceea de a facilita urmărirea discursului biblic în vechile versiuni româneşti unde, datorită principiului literalităţii care a guvernat alcătuirea lor, pe de o parte, şi evoluţiei limbii române literare, pe de altă parte, apar frecvente obscurităţi şi ambiguităţi de natură lexicală şi, mai ales, sintactică. În consecinţă, ne-am păstrat în tradiţia textuală a *Septuagintei*, preluînd totuşi, frecvent, opţiuni de interpretare din tradiţia textuală a *Bibliei* ebraice şi a *Vulgatei*, sau din traduceri moderne, curente sau ştiinţifice; de fiecare dată, aceste opţiuni mai importante sînt explicate în secţiunea de *Comentarii*. Pentru a conferi deschidere perspectivei noastre şi pentru a oferi o imagine mai completă asupra constituirii şi evoluţiei unor concepte biblice, am plecat, de cele mai multe ori, de la termenul ebraic originar, urmărindu-i avatarurile în timp. Am considerat de asemenea necesar să introducem în discuţie versiunile istorice succesive ale Bibliei în limba română (MICU, FILOTEI, ŞAGUNA, HELIADE), ca şi pe cele moderne (CORN., R-G, BIBLIA 1968), pentru a lămuri deopotrivă importanţa capitală a BB, ca text primar şi fundamental al mesajului scriptural, dar şi schimbările în timp ale expresiei sale în limba română. Am scos în evidenţă, de fiecare dată, achiziţiile conceptuale, semantice, lexicale, sintactice şi stilistice pe care limba română le datorează cărţii sacre.

Subliniem că toate cele trei versiuni avute în vedere (ms. 45, ms. 4 389, BB) au fost comparate cu modelele lor greceşti (FRANKF., LXX), slavon (OSTROG.) şi latinesc (IER.), în chiar ediţiile folosite de traducători, identificate şi descrise de CĂNDEA, passim, pe baza indicaţiilor din prefeţele şi postfeţele lor. Pentru textul ebraic am utilizat *Biblia Hebraica Stuttgartensia* (BH), ediţie de referinţă în cercetările actuale.

Comentariile referitoare la probleme lingvistice, filologice, istorice, arheologice, teologice, literare etc. se adresează nu doar specialiştilor, ci şi unui public intelectual mai larg.

CAP. 1

[1] Domnul, LXX κύριος, IER. *Dominus*, OSTROG. Господь. cf. KJV *the Lord*, SB, BJ, FC, SR *le Seigneur*, LUTHER, GN *der Herr*, redau conţinutul tetragramei ebr. YHWH, care nota numele sacru al divinităţii ebraice, considerat tabu şi înlocuit în rostire prin expresia eufemistică „domnul, stăpînul".

* Comentarii filologico-lingvistice şi exegetice asupra receptării în tradiţia românească a cărţii a III-a *(LEVÍTICUL)* din *Biblia de la Bucureşti (1688)* şi din versiunile manuscrise preliminare (Ms. 45 şi Ms. 1389,, în comparaţie cu originalul ebraic şi cu izvoarele greceşe, slavon şi latinesc ale traducerilor.

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

din cortul mărturiei, sintagmă care traduce în ms. 45, ms. 4389, BB, MICU, FILOTEI, ŞAGUNA LXX ἐκ τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου, OSTROG. ис храма свѣдѣнїѧ, IER. *de tabernaculo testimonii*. Ebr. *'ōhel mō"ēd*, desemnînd sanctuarul portabil în care Iahwe comunică cu Moise (cf. *Iеş.* XXV, 22), a fost interpretat de exegeza modernă ca *Tente de Rendez-vous* (BJ), *tente de la rencontre* (FC, SR), *cortul descoperirii* (R-G), *cortul adunării* (BIBLIA 1968, cf. KJV *the tabernacle of the congregation*) sau, mai simplu, *das heilige Zelt* (GN). HELIADE, îmbinînd tradiţia cu neologizarea, traduce prin *tabernacolul mărturiei*.

Denominaţia veche, înrădăcinată în limbajul liturgic ortodox, este preferată de Ioan Alexandru, în poemul *Drum*: „Doxologie curată se dezlănţuie unde e pace / Pe cât se înfiripa cortul mărturiei pe drum / Rămâne în urmă pustia / Lepra de pe regi şi profeţi pîslă din păr de capră deasă" (ALEXANDRU, I. MAR., p. 109).

[2] Va aduce Domnului un dar. În toate vechile versiuni româneşti, subst. *dar* (la sing. sau la pl.) redă cu exactitate LXX τὸ δῶρον, OSTROG. даръ. Ebr. *qorbān*, transpus de IER. prin lat. *hostia*, semnifică, în general, noţiunea de 'ofrandă, cadou', cf. KJV *offering*, LUTHER, GN *Opfer*, BJ *offrande*. În BH termenul este utilizat pentru a desemna orice fel de ofrandă, nu doar cea animală.

Dobitoace în ms. 45, ms. 4389, BB, MICU, ŞAGUNA, continuaţi şi de R-G şi BIBLIA 1968, *vite* la FILOTEI şi HELIADE, corespund LXX κτήνος, termen utilizat la plural cu sensul general 'bunuri' şi, în particular, 'turme', cf. OSTROG. скотъ 'turmă', IER. *pecus* 'idem'. În BH ebr. *b'hēmāh* desemnează generic animalele domestice mari.

În BH, LXX, IER., verbele care desemnează acţiunile rituale sînt la indicativ viitor, formă care, în stilul biblic, implică în principal o valoare prescriptivă, imperativă. Versiunile mai noi, R-G, BIBLIA 1968, explicitează această valoare, utilizînd conjunctivul românesc cu valoare imperativă. Aceeaşi soluţie se remarcă şi la autorul ms. 4389, probabil sub influenţa prezentului perfectiv slavon cu valoare de viitor, folosit în OSTROG.

[3] Ardere de tot este sintagma înrădăcinată în tradiţia românească (cu excepţia lui HELIADE care adoptă neologismul ad hoc *holocaulomă*) pentru a reda întocmai componenţa lexicală a termenilor, concurenţi în LXX, ὁλοκαύτωμα sau ὁλοκαύτωσις, mai rar, ὁλοκάρπωμα sau ὁλοκάρπωσις. Celelalte opţiuni europene derivă semantic tot din LXX (IER. *holocaustum*, OSTROG. сожженїе 'combustio', LUTHER *Brandopfer*, KJV *burnt sacrifice*, SB, FC, SR, BJ *holocauste*), căci ebr. *'ōlāh* (<*'ālāh* = a urca, a se înălţa) include în componenţa sa semantică ideea că fumul şi mireasma rezultate din arderea animalului urcă spre cer.

parte bărbătească, în toate versiunile româneşti (exceptînd HELIADE *mascule*) este preluat din OSTROG. мѫжескъ полъ 'parte bărbătească' şi nu reflectă decît indirect LXX ἄρσεν 'mascul', IER. *masculus* 'idem'.

fără cusur echivalează ebr. *hābîym* 'perfect, fără defecte'. Iniţial, în ms. 45 apare adj. *nevinoval*, conform derivatelor cu sufix privativ LXX ἄμωμος 'fără pată, fără vină' şi OSTROG. непорочень 'innocens; intactus'. Autorul ms. 4389, influenţat probabil de IER. *immaculatus*, optează pentru adj. *curat*, preluat de revizorii finali ai BB şi, de aici, de MICU, FILOTEI şi ŞAGUNA; HELIADE, din nou neologizant, *nemaculat*. Versiunile româneşti mai noi preferă loc. adj.: R-G *fără cusur*, BIBLIA 1968 *fără meteahnă*, cf. SB *sans tache*, GN *fehlerfrei*.

bine primită, corespunde LXX δεκτός 'accepté, admis; d'ou agréable' (BAILLY, s.v.), OSTROG. пріатно 'plăcut'. Opţiunea *primit* dim ms. 45 rămîne şi în BB şi, de aici, în revizille ulterioare (MICU, FILOTEI, ŞAGUNA); HELIADE se îndepărtează mult, transformînd adjectivul în loc. adv. *de bună voie*. Cf. BJ *agréé*, R-G *bine primit*, BIBLIA 1968 *bine-plăcut*.

În BH semnificaţia exactă a propoziţiei *ltr^e tsōn^ekem*, care încheie versetul, este 'pentru binevoinţa sa înaintea lui Iahwe', adică 'spre a atrage bunăvoinţa divină', ceea ce nu presupune preexistenţa unei minii divine, cum lasă să se înţeleagă IER. *ad placitum sibi Dominum*.

[4] Să îşi pună mîna sa pe capul jertfei. Gestul avea o valoare simbolică în ritualul de expiere, întruchipînd dorinţa suplicantului de a se identifica cu victima şi de a arde în mod simbolic împreună cu ea. Ca şi în VT, în antichitatea clasică gestul acesta avea funcţia magică de a transfera asupra animalului intenţii sau dorinţe ale omului. Herodot, *Istórii*, II, 39, relatează că egiptenii tăiau capul victimei jertfite şi, după ce implorau ca toate nenorocirile să se adune asupra sa, îl vindeau în piaţă grecilor sau îl aruncau în Nil. Ideea de substituţie este atestată de Caesar, *De bello Gallico*, VI, 16, şi la gali, care credeau că viaţa unui om nu poate fi răscumpărată decît printr-o jertfă umană.

jertfa cea pentru arderea de tot. În LXX κάρπωμα, 'ofrandă, sacrificiu' desemnează animalul jertfit; forma *aducere* din ms. 4389 este un calc semantic după sensul etimologic al OSTRG. приношенїе 'dar, ofrandă' (<приносити 'a aduce').

Ca să se săvîrşească pentru el iertarea păcatelor, LXX ἐξιλάσασθαι περὶ αὐτοῦ, OSTROG. молитисѧ о нем, IER. *in expiationem eius proficiens*. Nepercepînd sensul real 'apaiser par des sacrifices ou par une expiation' al gr. ἐξιλάσκομαι (cf. BAILLY, s.v.), traducătorii români reproduc prin vb. *a se ruga* conţinutul lexical al slavon. молити din OSTROG. Sesizînd această inadvertenţă, MICU şi, după el, FILOTEI, ŞAGUNA, propun expresia *ca să se milostivească spre el*. Deşi greoi şi neologizant, exact este aici HELIADE: *spre a deveni propiţiă în favoarea lui*, cf. BJ *pour que l'on fasse pour lui le rite d'expiation*. Cunoscut babilonienilor şi canaaneenilor (cf. THOMPSON, p. 21), ceremonialul de expiere ocupă un loc central în ritualistica VT.

[5] să înjunghie, LXX σφάξουσι, IER. *immolabit*, în BH ebr. *šāhaṭ*, termen tehnic sacrificial. După practica cea mai veche în Israel, suplicantul era acela care jugula animalul. Sintagma „înaintea Domnului" are un sens local, denominînd spaţiul din faţa tabernacolului sacru.

juncul, cf. R-G *juncul*, în toate celelalte versiuni româneşti *viţelul*, după IER. *vitulus*, corespund ebr. *ben bāqār*, literal 'fiul boului', sintagmă prin care în BH se desemnează atît viţelul, cît şi un taur tînăr. Mai aproape de sensul originar al sintagmei ebr. se află LXX ὁ μόσχος 'vlăstar al unui animal' şi OSTROG. юнецъ 'idem'.

preoţii, fiii lui Aaron, LXX οἱ υἱοὶ Ἀαρὼν οἱ ἱερεῖς, IER. *filii Aaron sacerdotes*, OSTROG. с[н] нове ааронови, sintagmă desemnînd pe oficianţii ritului, intermediari între suplicanţi şi Iahwe, poate fi înţeleasă în două moduri: „un preot din familia lui Aaron (a leviţilor)" sau „unul din cei patru fii ai lui Aaron, şi anume: Nadab, Abihu, Elazar şi Itamar, investiţi cu demnitatea, sacerdotală". Pluralul substantivului nu semnifică, după GN, p. 91, nota *a*, faptul că în ritual erau angajaţi mai mulţi preoţi simultan, ci subliniază mai degrabă atribuirea demnităţii sacerdotale urmaşilor lui Aaron.

să aducă jertfă sîngele. Este momentul esenţial al ritualului expiatoriu, sîngele, ca simbol al vieţii, fiind primit din mîinile suplicantului de preot şi oferit de el lui Iahwe.

altar, LXX τὸ θυσιαστήριον, IER. *altare*, OSTROG. олтарь desemnează locul din faţa cortului, amenajat special pentru jugularea şi imolarea victimei. Deşi în OSTROG. apare олтарь, împrumutat în slavonă din latină, doar autorul ms. 4389 optează aici pentru soluţia de traducere *altar*. În ms. 45 şi în BB este preferat termenul înrădăcinat în stilul bisericesc încă din sec. al XVI-lea *jertfelnic*, un împrumut slavon în limba română, care face parte şi din terminologia bisericească actuală (cf. R-G, BIBLIA 1968).

[6] animalul pentru arderea de tot. Începînd cu ms. 45 şi BB, în toate vechile versiuni româneşti sintagma *ardere de tot* echivalează şi LXX τὸ ὁλοκαύτωμα 'jertfă supusă incinerării totale', crezîndu-se confuzie cu sensul 'actul ritual al jertfei'. Cf. supra, v. 1.

În BH subiectul propoziţiei este „el", ceea ce înseamnă că cel care săvîrşea această parte a ritualului era suplicantul; LXX şi IER. utilizează, inadecvat, pluralul: περιοὐσιν, *concident*. Acţiunile din v. 6 şi 7 sînt probabil simultane, laicul şi preoţii acţionînd fiecare conform datoriilor lor culturale.

[7] să aşeze. Aici, ca şi mai departe, v. 8 şi 12, în LXX este utilizat vb. ἐπιστοιβάζω 'amasser, entasser' atestat de BAILLY, s.v., exclusiv în LXX şi tradus corect în ms. 45, ms. 4389 şi BB prin *a grămădi*, cf. şi IER. *conslipare* 'a stringe la un loc, a îngrămădi'. OSTROG. n-a jucat aici nici un rol, căci acolo avem vb. вьскладѧти 'a pune deasupra'. Totuşi, în v. 8, autorul formei primare a traducerii preferă, pentru diversificarea exprimării, să utilizeze vb. *a clădi*, înrudit etimologic cu cel din OSTROG.; soluţia este respinsă de revizorii finali, căci în BB se revine, şi în acest verset, la *a grămădi*. MICU şi, după el, întreaga tradiţie românească, inclusiv R-G şi BIBLIA 1968 reduc sfera acţiunii la simplul *a pune*. HELIADE echivalează corect dar neologistic prin *a suprapune* (v. 8), *a pune* şi *a aşeza* (v. 7).

[8] bucăţile tăiate. În ms. 45 şi BB *părţile cele în doao tăiate*, ms. 4389 *părţile cele despicate în doao* reproduc perifrastic membrii compusului gr. τὰ διχοτομήματα; cf. IER. *membra quae sunt caesa*, OSTROG. раздроблено.

grăsimea. Traducerile româneşti redau corect, după LXX τὸ στέαρ şi OSTROG. тькъ conţinutul ebr. *pedher*, reprodus perifrastic de IER. prin sintagma *cuncta quae adhaerent lecori* 'tot ceea ce atîrnă de ficat'.

[9] mărunţaiele. Expresia *cele den pintece* (ms. 45 şi BB) reconstituie cu material lexical românesc conţinutul compusului gr. τα ἐνκοίλια (ἐν 'în', κοίλιος 'cavitate ventrală'), cf. IER. *intestina*. O soluţie similară recunoaştem în OSTROG. оутробъ (оу, дробъ). Prin atracţie etimologică faţă de OSTROG., în ms. 4389 apare subst. *droburile*. După MICU, toate traducerile româneşti adoptă termenul consacrat *mărunţaie*.

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

să le spele. Subiectul verbului este probabil suplicantul. Măruntaiele (stomacul, intestinele) sînt spălate de impurităţile digestive, care nu puteau fi oferite lui Iahwe pe altar.

să ardă. Ebr. *hiqetir*, echivalat corect în IER. prin *adolere* 'a oferi jertfe zeilor prin ardere', nu este termenul ebraic propriu pentru 'a arde', ci înseamnă (ca termen tehnic în limbajul sacrificial) 'a transforma ceva în fum şi aburi mirositori'. LXX reduce sensul la vb. ἐπιθίτημι 'a pune deasupra', de unde echivalentul *a pune* în ms. 45, ms. 4389, BB, MICU etc.

jertfă/luare de rod, cf. supra, v. 3. În ms. 45 şi BB avem o calchiere după gr. *κάρπωμα* 'fruct; rod', termen care în LXX are sensul special 'ofrandă, sacrificiu' (cf. BAILLY, s.v.). În ms. 4389, sintagma *aducerea jertfei* pentru aceeaşi noţiune se explică prin OSTROG. ПРИНОШЕНІА ЖРЪТВѢ. Corespondentul *oblatio*, literal 'luare' din IER. îşi are un reflex metaforic în poemul *Iancu de Hunedoara* de Ioan Alexandru: „Oblatele din înmulţită pâinea / Semnoaie buzele cu rugăciuni" (ALEXANDRU, I. MAR., p. 72).

mireasmă plăcută. Expresia tautologică *miros de bună mirosire* (ms. 45 şi BB) se explică prin LXX ὀσμὴ εὐωδίας 'miros al unei piresme plăcute' şi OSTROG. ВОНМ БЛАГО ОУХАНІА 'idem'. Ms. 4389 urmează aici IER. *suavis odor*. În BH expresia are un caracter apotropaic, utilizîndu-se în legătură cu orice tip de sacrificiu, pentru a capta bunăvoinţa lui Iahwe (vezi expresia similară în *Fac.* VIII, 21).

În poemul *Vorbesc şi cu în dodii*, V. Voiculescu utilizează, cu puternice valenţe lirice, imaginea mitică a fumului sacrificial: „O, Doamne sfînt, vorbesc şi cu în dodii...: / Cînd te cobori să priveghezi prin zodii / La rînduiala turmelor de stele, / În seama şi spre laudele mele, / Primeşte-mi fumul jertfei de mirodii... (VOICULESCU, II, p. 289). Într-un alt registru stilistic, simbolistica fumului sacrificial o regăsim în poemul *Ego Zenovius* de Ioan Alexandru: „Ar fi pierit de aici ca fumul de pe jertfelnic / Sucit de uragan ca puiul de ied / Între falce înnebunite de fiară" (ALEXANDRU, I. MAR., p. 82).

[10 — [13] Se reia în acest fragment descrierea ritualului aplicat vitelor mari, în termeni aproape identici; relevăm diferenţele:

din turma de oi sau de capre, în ms. 45, ms. 4389 şi BB *miei şi iezi*, după *LXX* ἀπὸ τε τῶν ἀρνῶν, καὶ τῶν ἐρίφων. IER. *de pecoribus... de ovis sive de capris* traduce mai exact BH *min hatsō'n* 'turma de vite mici'.

Imaginea mielului sacrificial revine des în poezia imnică a lui Ioan Alexandru; citîm un fragment lipsit de conotaţii pascale: „Ai junghiat un miel păstrat anume / Ce ochi fixa-n şopron scînteietori / Tot pielcuţa lui în brume / Giulgiu de nuntă şi de sărbători" (ALEXANDRU, I. MAR., *n.* 253).

latura dinspre miazănoapte. În ms. 45, BB (urmate de MICU, FILOTEI, ŞAGUNA) *coastele....către miazănoapte* reflectă *LXX* ἐκ πλαγίων ... πρὸς βορρᾶν. Ms. 4389, cu expresia *latura... cea despre miazănoapte*, pare să se fi inspirat, prin atracţie etimologică, din IER. *ad latus...quod respicit ad aquilonem*. Spre deosebire de v. 5, imolarea victimei se efectuează aici în partea de nord a altarului, indicaţie care corespunde cu cea dată în *Iez.*, XL, 38—39.

[14] În vechea Palestină turturelele sălbatice *(Turtur communis*, ebr. *tōr*) trăiau în număr mare şi, pe de altă parte, israeliţii creşteau mulţi porumbei ca păsări domestice, aşa încît şi cei mai săraci, care nu deţineau vite mari, îşi puteau permite să ofere ca jertfe astfel de păsări. Izbitoarea similitudine fonetică şi semantică între lat. *turtur* şi ebr. *tōr* a atras atenţia lui Ernest Renan, *Histoire générale et système comparé des langues sémitiques*, Ière partie, *Histoire générale des langues sémitiques*, Paris, 1863, p. 207, care sublinia totuşi dificultatea explicării unui împrumut în latină din ebraică. Dacă ne gîndim însă la contactele timpurii ale romanilor cu semiţii occidentali, punii, ipoteza se va putea dovedi întemeiată. Oricum, în A. Ernout, A. Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, Paris, 1939, s.v. *turtur* apare explicaţia: „Terme expressif, imitatif. Pour le redoublement cf. *upupa*, *murmur*". Această explicaţie ni se pare mai puţin plauzibilă decît cea a unui împrumut semitic; reduplicaţia putea avea loc ulterior, pe teren latinesc.

[15] să îi frîngă gîtul. Formulările *(îi va zbura* [marg. *înfrînge*] *capul* (Ms. 45), *va înfrînge capul* (BB), *să-i rumpă capul* (ms. 4389), *îi va frînge capul* (MICU, FILOTEI, ŞAGUNA), *va rumpe capul* (HELIADE) corespund LXX ἀποκυίσει τὴν κεφαλὴν, IER. *retorto ad collum capite*, OSTROG. ДА ОУТОРГНЕТЪ ГЛАВЬ ЕГО. Este vorba nu de o desprindere a capului de trupul păsării, căci vb. *maloq* din BH nu semnifică 'a tăia cu ajutorul unui instrument ascuţit', ci doar 'a frînge cu ajutorul degetelor şi al unghiilor', ceea ce înseamnă că victimei nu i se detaşa capul de corp.

pe peretele altarului, mai aproape de sensul din BH, cf. BJ *sur le parol de l'autel*, GN *an der Altarwand*; în ms. 45 şi BB *fundul jirtăvnicului* iar în ms. 4389 *temelia altariului* reflectă LXX πρὸς τὴν βάσιν τοῦ θυσιαστηρίου, OSTROG. ОУ СТОЛЛА ОЛТАРЯ, IER. *super crepidinem altaris*.

[16] guşa cu penele ei să le scoată. Gestul este echivalent spălării măruntaielor animalelor mari, descris supra, vv. 9, 13. Sensul cel mai probabil în BH este 'va scoate guşa cu necurăţenia ei', căci, după majoritatea comentatorilor, ebr. *mure'āh* desemnează guşa împreună cu stomacul şi intestinele păsării. Se presupune, de asemenea, că erau îndepărtate doar penele de pe guşă, restul penajului fiind incinerat împreună cu corpul păsării. Uciderea păsării era săvîrşită deci fără ajutorul unui instrument, cum indică de altfel şi tradiţia ebraică; victima trebuie să rămînă întregă, căci n-ar fi potrivit să se ofere lui Iahwe o jertfă atît de mică, tăiată în bucăţi precum animalele mari.

CAP. 2

[1] cineva/suflet. Sensul primar 'suflet' al ebr. *nepheš* determină, prin transferare literală LXX ψυχή, IER. *anima*, de unde *suflet* în ms. 45, BB şi apoi şi în MICU, FILOTEI, ŞAGUNA. În mod curent, ebr. *nepheš* desemnează o persoană nedeterminată, 'cineva, oricine', dar are în BH şi semnurile contextuale 'suflet', 'viaţă', 'suflare', 'persoană', 'el însuşi', 'fiinţă'. Sintagma *fără suflet* din ms. 4389 se datorează aici OSTROG. БЕЗЪ ДШІИ.

prinos de grîne. Ebr. *min'hāh* semnifică în genere un dar, o ofrandă adusă unui personaj înalt, în semn de omagiu, indiferent de conţinutul său (animal sau vegetal). În tradiţia mozaică însă, sensul subst. *min'hāh* este restrîns la 'ofrandă vegetală'.

În bogata imagerie biblică a lui Ioan Alexandru întîlnim şi simbolistica ofrandei vegetale: „...splendoarea ce zguduie munţii / Nu va irupe cu-nsingerarea frunţii / Că-i lăuntrică Împărăţia-ntreagă / Numai se frînge snopul dezlegă / În pumni zdrobită în fărîmătură / Pâinea se junghie / Prescură" (*Tabor*, în ALEXANDRU, I. MAR., p. 156).

fruntea făinii de grîu. În tradiţia românească, după ms. 45, ms. 4389 şi BB *făină curată*, expresia corespunde LXX σεμίδαλις 'fleur de farine de froment' (BAILLY, s.v.), IER. *simila* 'făină foarte curată; fruntea făinii". HELIADE încearcă aici „naturalizarea" grecismului *semidale*, glosat în paranteză *floare de făină*. „Fruntea făinii de grîu" despre care se vorbeşte aici era desemniată în ebraică prin termenul *şōlēth*, pentru a o deosebi de făina obişnuită, *qemah*, care, deşi mai fin măcinată, era considerată inferioară din punct de vedere cultual.

Simbolistica biblică a făinii pure îi prilejuieşte lui Voiculescu splendidul poem *Grîu comun*, din care citîm doar fragmentul final „...Ajuns, după atîta scrîşnire şi zbătăi / Ca Domnul să mă-mpartă la toţi săracii săi, / Aştept ca din făina ce-o dăruie duium / Să ia şi pentru dînsul o poală de uium" (VOICULESCU, I, p. 142).

untdelemn. Termenul tradiţional românesc (la HELIADE latinismul *oliu*) echivalează LXX τὸ ἔλαιον 'ulei de măsline', IER. *oleum* 'idem', OSTROG. ЕЛЕЙ 'idem'. În Israelul antic uleiul de măsline era puţin cunoscut, dar se foloseau, desigur, alte uleiuri vegetale.

tămîie. În LXX λίβανον, IER. *thus*, OSTROG. ѳІМІАМЪ, BH *l'bōnâ*, tămîia era o răşină balsamică obţinută de la un arbore din familia terebintului, foarte folosită în riturile religioase de majoritatea popoarelor antichităţii. Fumul înmiresmat al tămîii era considerat un simbol al pietăţii şi devoţiunii. În Israel tămîia era foarte scumpă, fiind importată din Peninsula Arabică — *Šeba* (WALKER, p. 84).

Larga folosire a fumului de tămîie în ritualul liturgic creştin i-a atribuit valori simbolice adînci, adesea puse în valoare de poeţi: „Sînt locul / munţii de moarte / pustiul curat / al celui ce nu s-a ivit / absenţa care îmbată / pe cel desăvîrşit / Nadir îmi sînt / şi nemargine / şi flăcării-n mine / delir — / văzduh şi lumină / e sîngele meu / carnea / tămîie şi mir" (IONEL, p. 83); „E-un cîntec nor de tămîie jarul / Cînd ruga-mpinge-n cosmos / Sanctuarul" (ALEXANDRU, I. MAR., p. 40, poemul *Andrei Maramureşanul*)

[2] spre pomenire. Termen unanim folosit în tradiţia românească (HELIADE, totuşi, *memoriale*, după IER.), subst. *pomenire* corespunde LXX τὸ μνημόσυνον, IER. *memoriale*, OSTROG. ПАМЯТЬ, cf. SB., BJ *memorial*, LUTHER *Gedenkopfer*, KJV *memorial*. În BH, ebr. *'azekārāh*, termen cu sens nu prea limpede precizat, este folosit în legătură cu jertfa vegetală oferită spre ardere de tot (Cf. *Lev.* 5.12; 6, 8, *Num.* 5, 26), fie pentru a exprima ideea că Iahwe trebuie „să-şi amintească" de credinciosul său, fie pe aceea că „i se aduce aminte" Divinităţii ce jertfa adusă este totală; pentru această ultimă interpretare optează GN *zum Zeichen, dass die ganze Opfergabe dem Herrn gehört*.

[3] Partea din ofranda vegetală care nu a fost arsă pe altar revenea de drept preoţilor, „fiilor lui Aaron", dar putea fi consumată numai în cadrul incintei sacre.

parte preasfîntă. În BH, literal, „sfînt al sfinţilor" este o expresie frecvent utilizată pentru a exprima ideea de superlativ: cf. LXX ἅγιον τῶν ἁγίων, IER. *sanctum sanctorum*, OSTROG. с[ВѢ]таѧ с[ВѢ]тѣіѭъ. Între jertfe, se făcea deosebire între lucrurile sfinte şi cele foarte sfinte, care sfinţeau tot ceea ce atingeau (cf. *Ieş.*, 29, 37).

[4] fruntea făinii, cf. supra, v. 1.

cuptor. LXX ὁ κλίβανος 'four à griller l'orge' p. ext. 'four de campagne, tourtière' (BAILLY, s.v. κρίβανος) corespunde ebr. *tanūr*, substantiv care denumeşte un fel de cuptor portativ, încă în funcţiune la ţăranii arabi de astăzi.

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

p l i n i n e d o s p i t e, LXX ἄρτους ἀζύμους 'pîini fără drojdie' (de unde HELIADE *pîini azyme*), IER. *panes...sine fermento*, OSTROG. ХЛѢБЪ прѣснꙑ'pîine nedospită'. Ebr. *halôth* desemna probabil un fel de pîini nefermentate, de formă circulară, de forma unei coroane. Forma lor specială este indicată limpede de etimologia numelui ebr. *ḥalôth*, care derivă de la vb. *hālôl* 'a găuri, a perfora'. Specificarea *frămîntate cu untdelemn*, LXX περυραμένους ἐν ἐλαίῳ 'amestecate cu untdelemn' arată clar că untdelemnul era folosit în locul apei la alcătuirea aluatului (cf. infra, 26, 26).

t u r t e n e d o s p i t e, LXX λάγανα ἄζυμα, echivalează ebr. *r'qîqîm* (<*roqāq* 'a micşora') care denumea un fel de turtiţe foarte mici, pe care arabii le mai prepară încă şi astăzi. În tradiţia românească avem *turte nedospite*, după BB, care a înlocuit soluţia *covrigi nedospiţi* din ms. 45, preluată totuşi de autorul ms. 4 389 ; acesta nu s-a putut orienta aici nici după OSTROG. опрѣснокы 'azime', nici după IER. *lagana azyma*. Eliminarea expresă a oricărui ferment a fost impusă de credinţa că acesta ar fi schimbat caracterul natural al ofrandei, alterînd-o şi profanînd-o. Poate fi recunoscută aici şi o reacţie împotriva habitudinilor cultuale ale canaaneenilor (BJ, p. 414, nota *c*). Cf. infra, v. 11.

Ca aliment ritual, pîinea joacă un rol important în practicile şi credinţele româneşti tradiţionale, atît în cele creştine, cît şi în cele de origine pre-creştină. Avînd forme, dimensiuni şi semnificaţii diferite, pîinile rituale însoţesc, în spaţiul cultural popular românesc, practic toate evenimentele esenţiale ale vieţii unui om (naşterea, nunta, moartea), ca şi majoritatea evenimentelor religioase. Pentru denumirile şi semnificaţiile lor cultuale, cf. FOCHI, DATINI, p. 10—14.

Cu o simbolistică deopotrivă tradiţional românească şi biblică, imaginea pîinii rituale revine ca un motiv originar în poezia lui Ioan Alexandru : „Frămîntat-ai prescurile-n covecioară / Din grîu curat şi apă de izvor / Să nu pierdem urma milenară / c-o lacrimă de jertfă sunt dator" (*Satul natal*, în ALEXANDRU, I. MAR., 253).

[5] t i g a i e în traducerile româneşti (excepţii ms. 4 389 *grătar*, HELIADE *sartagine* după IER., R-G *tavă*) este echivalentul LXX τὸ τηγάνον, IER. *sartago*, BH *māḥᵃbhāth*. Într-o notă marginală din ms. 45 găsim glosa *dar de tigaie*, care este produsă de expresia din OSTROG. трѣба сковрадьна, cu derivatul adjectival al subst. slavon. сковрада 'sartago' (cf. MIKLOSICH, s.v.). Comentatorii consideră că este vorba de un disc metalic amplu, puţin convex, care se aşeza pe vatra încinsă ; pîinea se aşeza pe partea superioară a discului. Asemenea plăci folosesc încă turcomanii din Siria şi armenii, pe cînd berberii se servesc de vase plate din ceramică, pe care le denumesc *tadjen*, cuvînt înrudit probabil cu etimonul gr. τηγάνον sau ταγάνον (cf. SB, p. 9).

c r a t i ţ ă. Ebr. *mārᶜḥešeth* (< *rāḥaš* 'a clocoti') semnifică mai degrabă un vas, de ceramică sau de metal, decît un „grătar", cum se înţelege din IER. *craticula* 'mic grătar' şi LXX ἔσχαρα 'vatră ; grătar", cf. KELSO, p. 24. Cf. şi KJV *pan* 'tigaie, cratiţă', LUTHER *Tiegel* 'idem', GN *Pfanne* 'idem'. Oricum, este vorba desigur de un vas mai adînc decît cel indicat în v. 5. După LXX şi IER., în traducerile româneşti apar *vatră* (ms. 45, ms. 4 389), *grătar* (BB, MICU, FILOTEI, ŞAGUNA, HELIADE).

[8] Ca şi în cazul altor tipuri de ofrande, şi aici preotul este un intermediar între credincioşi şi divinitate, ca unul care singur are dreptul să se apropie de altar în scop ritual.

[9 —[10] Vezi supra, notele la v. 2 şi 3.

[11] n i m i c d o s p i t. În BH „fermentul" este desemnat prin ebr. *ḥāmēṣ*, literal 'ceva acru', cf. LXX ζυμωτόν 'fermentat' şi prin ebr. *seᶜor* 'ferment', cf. LXX ζύμη 'idem'. În traducerile româneşti această noţiune este exprimată prin *a dospi* şi *aluat*. În antichitate, ca agenţi de fermentaţie, erau folosite diferite sucuri de fructe, lapte acru sau, precum pînă de curînd ţărăncile noastre, o bucăţică din compoziţia fermentată, păstrată de la pîinea preparată anterior.

m i e r e, LXX τὸ μέλι, IER. *mel*, OSTROG. медъ. În BH, ebr. *dᵉbhaš* (<acad. *dišpu*) putea desemna fie produsul apicol cunoscut, fie un fel de sirop din struguri sau curmale, cunoscut şi astăzi de arabi sub numele de *dibs*. Excluderea mierii dintre ofrandele israeliţilor se poate justifica fie prin grija lor de a se evita jertfe oferite de regulă zeilor păgîni — mierea fiind ofranda prin excelenţă în diferite culte uraniene ale antichităţii —, fie prin caracterul ei de posibil ferment. De altfel, HARRISON, p. 54, presupune ca posibilă utilizarea termenului „miere" în VT ca un eufemism pentru orice fel de băutură fermentată.

[12] P r i n o s d i n p î r g a l o r. Ofranda primelor produse din diferite specii vegetale (grîu, struguri, untdelemn etc.) este o jertfă diferită de jertfa de ardere de tot prescrisă în versetele anterioare. Aceste produse nu erau arse pe altar, ci erau înmînate preoţilor, ca ofrandă, constituind astfel unul din mijloacele lor de întreţinere. Exprimarea noţiunii 'primele fructe ale unei culturi vegetale' este defectuoasă în ms. 45 *dar de-ncepături* şi BB *dar de-ncepul*, traducătorii confundînd forma verbală ἀπαρχῆς din LXX (<vb. ἀπάρχω, 'offrir des prémices', BAILLY, s.v.) cu sintagma prepoziţie + subst. în genitiv. Confuzia era inevitabilă, căci în FRANKF. secvenţa apare ortografiată ἀπ'ἀρχῆς 'din început'. Orientîndu-se după IER. *primitiae* 'primele roade', autorul ms. 4 389 foloseşte termenul adecvat *pîrgă*, de veche tradiţie în stilul bisericesc (cf. DLR, s.v., cu atestări din textele rotacizante, *Palia* de la Orăştie, Dosoftei ş.a.). Aceeaşi opţiune o reîntîlnim la MICU, de unde întreaga tradiţie românească pînă la R-G şi BIBLIA 1968 : *prinos de pîrgă*. HELIADE, din nou latinizant, *premiţie*.

[13] S ă l e s ă r e z i c u s a r e. Datorită proprietăţii sale de a contribui la prezervarea alimentelor, sarea era simţită ca un simbol al purităţii şi incoruptibilităţii care nu trebuie să lipsească din ofranda adusă divinităţii. Prin atributele sale simbolice (incoruptibilitate, inalterabilitate, puritate), sarea a devenit din timpuri străvechi, la majoritatea popoarelor antice, un simbol al alianţei, al sincerităţii şi statorniciei în faţa angajamentului luat. După un obicei încă în vigoare la arabi, bine cunoscut şi grecilor în antichitate, cei care încheiau un tratat mîncau împreună pîine cu sare, în semn de bunăvoinţă şi încredere reciprocă. Nu alta trebuie să fie nici semnificaţia originară a obiceiului românesc tradiţional de a oferi oaspeţilor pîine şi sare.

[14] O a treia categorie de ofrandă totală *(minᶜḥāh)* consta în primele roade ale plantelor de cultură, oferite divinităţii ca truf andale. În BH, ebr. *'ābhîbh* desemnează spicul de grîu încă fraged şi necopt, „dat în pîrg". Noţiunea „rîşnit, măcinat" (cf. BJ *moulu*, GN *zerstossen*), LXX ἐρικτός 'rîşnit', este exprimată în BH prin determinativul *geres* (<*gāraṣ* 'a zdrobi, a strivi'), care a fost interpretat de unii comentatori (ca în LXX şi IER.) drept 'a măcina (boabele)', iar de alţii drept 'a freca spicele în mînă spre a decortica boabele'.

[15 —[16] Aceste versete reiau, într-o formulare puţin deosebită, conţinutul vv. 1—2. Paranteza *(albă)* pe lîngă subst. *tămîie* în ms. 4 389 se datorează OSTROG. Б'ѣлыи ѳїмїамъ.

CAP. 3

[1] J e r t f ă d e p a c e. Al treilea tip de sacrificiu complet se numeşte în ebraică *debhaḥ šelāmîm*, sintagmă echivalată în LXX prin θυσία σωτηρίου (ms. 45, BB *jîrtvă de mîntuire*, după care şi MICU, FILOTEI, ŞAGUNA ; cf. HELIADE *sacrificiu de salutariu*), iar de IER. prin sintagma *hostia pacificorum* (KJV *peace offering*, R-G *jertfă de pace*, BIBLIA 1968 *jertfă de împăcare*) ; mai este denumit în BH şi prin formulele prescurtate *debhaḥîm* şi *šelāmîm*. Ebr. *šelāmîm*, utilizat aproape exclusiv în această formă de plural, derivă din verbul *šālem* 'a fi întreg şi nevătămat', folosit şi ca formulă de salut. Pluralul acestui nume indică ansamblul lucrurilor şi capacităţilor plenare ale omului, în raporturile sale cu divinitatea ; de aceea, HARRISON, p. 56 propune echivalarea *sacrifice of well-being* 'jertfă de bunăstare'. Sacrificiul de acest tip consta din trei părţi bine definite : prima parte este incinerată pe altar pentru Iahwe (vv. 3—5), a doua se dăruia preotului (cf. 7, 31—36), iar cea de-a treia parte era consumată, împreună cu familia şi oaspeţii săi, de cel care aducea jertfa (cf. VII, 15—21). De aici ideea de „comuniune", preferată în traducere de BJ *sacrifice de communion*, sau cea de „ospăţ", din GN *Mahlopfer*.

c i r e a d a d e v i t e, cf. 1, 2.
f ă r ă c u s u r, cf. 1, 3 : 22, 17—25.

[2] s ă î ş i p u n ă m î n a p e c a p u l j e r t f e i, cf. 1, 4.
s ă î n j u n g h i e, cf. 1, 5.
c o r t u l î n t î l n i r i i, cf. 1, 1.
p r e o ţ i i, f i i i l u i A a r o n, cf. 1, 5.

[3] a r d e r e d e t o t, cf. 1, 3, 4, 9 etc.
g r ă s i m e a c a r e a c o p e r ă m ă r u n t a i e l e, LXX τὸ στέαρ τὸ κατακαλύπτον τὴν κοιλίαν, IER. *adipem qui operit vitalia*, OSTROG. и тѣкже покрывающїи утробѣ, cf. I, 9. În ms. 4 389, subst. *drob*, utilizat în 1, 9, într-un context identic, este înlocuit aici prin sinonimul *prapor*. Ebr. *qᵉrᵉbh* semnifică ţesutul semitransparent care, la mamifere, se întinde de la stomac pînă la intestine, învăluindu-le, şi care este foarte gras la rumegătoare. Anticii cunoşteau foarte bine aceste părţi, foarte apreciate în bucătăria lor (cf. Aristotel, *Historia animalium*, I, 16 ; Plinius, *Historia naturalia*, XI, 37).

[4] a m î n d o i r i n i c h i i, LXX δύο νεφροὺς, IER. *duos renes*. Aici (ca şi infra, vv. 10 şi 15) revizorii finali ai BB au înlocuit forma *rărunchi* din ms. 45 (frecventă în graiurile nordice, cf. ALRM I/I, h. 71) cu forma *rărichi*, ca şi în ms. 4 389, fapt care poate constitui o dovadă că editorii s-au servit, în procesul de revizie finală, şi de ms. 4 389. Ambele cuvinte, atît *rărichi* (<lat. *reniculus*) cît şi *rărunchi* (<lat. *ranunculus*), sînt forme vechi şi populare, atestate pentru prima oară, primul în *Palia de la Orăştie*, iar al doilea în BB (cf. DLR, sub verbis). Pentru alte detalii privitoare la utilizarea acestor termeni în BB şi în manuscrisele 45 şi 4 389, vezi N.A. Ursu, în LR, XXXVI, 1988, nr. 5, p. 460 şi *ibidem*, XXXVIII, 1989, nr. 1, p. 44. HELIADE păstrează *rărichi*, pe cînd MICU, FILOTEI, ŞAGUNA, R-G, BIBLIA 1968 preferă *rărunchi*, în tradiţia BB. Cf. ARVINTE, ST. L. EX., p. 29, 35, 51,

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

şale. Aceasta este denumirea exactă a regiunii indicate în BH, cf. LUTHER *Lenden* 'şale', KJV *flanks* 'idem', BJ *lombes* 'idem'. Aici, ca şi infra, vv. 10 şi 15, LXX τὰ μηρία 'coapse' a fost echivalat de Milescu (sau de revizorul său moldovean) prin subst *stinghe*, atestat de TIKTIN la Dosoftei. Revizorii finali înlocuiesc regionalismul *stinghe* cu subst. *coapsă*, termen care, după cum arată V. Arvinte, *Din terminologia corpului omenesc:* şold, coapsă, pulpă *(pe baza ALR)*, în SCL, XIV (1963), nr. 4, p. 441, avea în limba veche şi sensul de 'şale', pe lîngă cel curent astăzi. Tradiţia biblică românească (MICU, FILOTEI, ŞAGUNA, R-G) au păstrat această denominaţie, devenită în timp inutilizabilă în acest context, căci actualul *coapsă* se referă la altă parte a corpului animal. Mai adecvat, BIBLIA 1968 : *şolduri*.

Interesant este de urmărit procesul de echivalare şi în ms. 4 389 ; autorul acestei versiuni nu a urmat aici, ca şi mai departe, în v. 10, nici LXX (prin ms. 45), nici OSTROG. (unde apare, tot ca în LXX, secvenţa НА СТЕГНАХЪ 'pe coapse'), ci s-a orientat după IER., care, în amîndouă loc. cit. are subst. *ilia* 'maţe, măruntaie'. Printr-un fenomen de „atracţie etimologică" deseori observabil, traducătorul actualizează din lexiconul său termenul românesc moştenit corespunzător, în cazul de faţă subst. *ie* (la pl. *ii*), cu sensul identic cu al etimonului (cf. DA, s.v. *iie*, cu atestări vechi în *Psaltirea de la Bălgrad* (1651), Cantemir, precum şi multe atestări populare ; cf. şi DLRLV, s.v.). Traducătorul a resimţit acest termen ca fiind prea regional căci, în contexte identice, în v. 10, îl glosează marginal prin *dăşerturi*, pentru ca în v. 15 acest din urmă termen să-l înlocuiască pr *ii* din vv. 4 şi 10.

seul de pe ficat, după IER. *reticulum iecoris* (cf. QUICHERAT, s.v. *reticulum*, cu unica atestare la IER. a sensului 'membrană care acoperă ficatul'), care este mai aproape de BH unde este vorba de membrana de grăsime care acoperă ficatul animalelor (cf. BJ *la masse graisseuse qu'il détachera du foi et du rognons*) ; LXX ὁ λοβὸς τοῦ ἥπατος 'lobul ficatului' ne apare ca o traducere obscură. Expresia reapare în vv. 10 şi 15, prilejuind un interesant joc al echivalărilor sinonimice : ms 45 şi BB *ficaţi* (v. 4), dar ms. 45 *maiuri*, BB *ficaţi* (vv. 10 şi 15) ; cît priveşte pe autorul ms. 4 839, acesta oferă trei soluţii diferite : *grăsimea de la plumăni* (v. 4), *grăsimea de la maţe* (v. 10) şi *băzăr* (v. 15).

Termenii *fical* (<lat. *ficatum*) şi *mai* (<magh. *maj*) sînt astăzi sinonimi la nivel popular, în graiurile din Moldova, Bucovina, Transilvania şi Maramureş (cf. DLR, s.v. *mai* [3]). Prezenţa în ms. 45 a ambelor cuvinte ne lasă să înţelegem că Milescu sau revizorul său moldovean îi cunoştea şi îi utiliza pe amîndoi, situaţie existentă şi astăzi în graiurile din nordul Moldovei (vezi NALR. *Moldova şi Bucovina*, I, h. 77, comentată de I. Nuţă, *Sinonime ale cuvintelor plămîn şi ficat în graiurile din nord-estul Moldovei*, în „Anuar de lingvistică şi istorie literară", XXXII (1988—1991), A-lingvistică, (p. 145—154). Preferinţa în BB pentru *ficat* este firească, aceasta fiind denominaţia generală daco-română pentru organul respectiv. Apariţia în ms. 4 389 a subst. *băzăr* este un indiciu preţios în sprijinul ipotezei lui N.A. Ursu, *Un cărturar puţin cunoscut de la mijlocul secolului al XVII-lea : Daniil Andrean Panoneanul*, în „Cronica", nr. 43 (1981), p. 5, 8, referitoare la identificarea autorului acestei traduceri în persoana lui Daniil Panoneanul, cărturar de origine transilvăneană. Forma *băzăr* a s.m. *bezer* 'membrană grasă şi creaţă care acoperă intestinul ; p. ext. grăsimea de pe maţe' este atestată de DA, s.v. *bezer* numai în zona Braşov. Etimologia cuvîntului este obscură, DA presupunînd un împrumut mijlocit prin vreo limbă vecină a lat. *mesenterium*, gr. μεσετερίον.

[5] **luare de rod**, cf. 1, 9.
mireasmă plăcută, cf. 1, 9.

[6] **din turma de oi**, LXX ἀπὸ τῶν προβάτων, IER. *de ovibus ;* ebr. *ts'ōn* denumeşte, ca subst. colectiv o 'turmă mică', adică oile şi caprele. Prescripţiile referitoare la această jertfă sînt exprimate în termeni identici ca în cazul vitelor mari (cf. supra, 3, 1—3).

coada în întregime, retezată chiar de la şira spinării este secvenţa existentă în BH (cf. SB, BJ, R-G, BIBLIA 1968). Ebr. *'al'yah* desemnează coada grasă de oaie sau de berbec palestinean *(Ovis laticaudata)*, extrem de apreciată în Orientul Apropiat. După Herodot, *Istorii*, III, 113, în această zonă creştea o rasă de oi cu o coadă extrem de mare şi de groasă, atingînd, după aprecierile specialiştilor, pînă la douăsprezece kilograme. În traducerile româneşti (ms. 45, ms. 4 389, BB, MICU, FILOTEI, ŞAGUNA), formularea *mijlocul curat cu şalele* (*şălele* în ms. 45) reflectă LXX τὴν ὀσφὺν ἄμωμον σὺν ταῖς ψόαις, care înseamnă propriu-zis 'şoldul fără defect împreună cu muşchii lombari'. Subst. gr. ἡ ψόα 'muşchi lombar' mai apare şi în II *Regi* 2, 23, unde în BB este echivalat prin subst. *deşărt*. La HELIADE : *coadă nemaculată, dempreună cu spinarea*.

[9] Cu mici diferenţe, datorate specificului animalului jertfit, acest verset şi urm. sînt identice ca formulare cu vv. 3 şi 4. Diferenţele de formulare din traducerile româneşti reflectă sintaxa din LXX.

[11] Cf. supra, v. 5.

hrană. În BH *leḥem* 'pîine' a căpătat sensul extins 'hrană' cf. KJV *food*, BJ *nourriture*, R-G *bucate*. LXX a înlocuit noţiunea de „hrană" cu cea de „mireasmă plăcută" (ὀσμὴ εὐωδίας), de unde opţiunile versiunilor româneşti.

[12] Cf. 3, 7.

[16] Prima parte a v. 16 corespunde v. 11, la care se adaugă secvenţa „jertfă cu mireasmă plăcută pentru Domnul" (cf. I, 1, 3, 5). Sfîrşitul acestui verset este un rezumat concis al întregului cap. III.

[17] Formulările *rudele voastre* (ms. 45, BB), *neamurile voastre* (ms. 4 389) corespund LXX ἡ γενέα ὑμῶν, IER. *generatio*, OSTROG. РОДЪ ВАШЪ ; este desemnat întregul neam al Israelului, atît cei prezenţi, cît şi urmaşii lor. Cf. MICU, FILOTEI, ŞAGUNA *neamurile voastre* HELIADE *generaţiile voastre*, R-G *neam de neamul vostru*.

în orice aşezare a voastră, întru (în BB) toată sălăşluirea voastră (ms. 45, BB), *în toată sălăşluinţa voastră* (ms. 4 389), după LXX ἐν πάσῃ κατοικίᾳ ὑμῶν, IER. *in...cunctis habitaculis verstris*, OSTROG. ВЪ ВСѢМЪ ОБИТАНІИ ВАШЕМ. Prescripţia este valabilă pentru israeliţi oriunde se vor aşeza în timp. Gr. κατοικία 'loc de vieţuire ; colonie' este corect echivalat prin rom. *sălăşluire*, de unde păstrarea termenului la MICU, FILOTEI, ŞAGUNA. Cf. HELIADE locuinţa voastră.

să nu mîncaţi grăsime, cf. 15, 3—14.

CAP. 4

Urmează expunerea prescripţiilor referitoare la sacrificiile expiatorii sau propiţiatorii, care se împart în două categorii mari : jertfele pentru păcat, ebr. *ḥaṭṭā'th* (4,2—5, 13) şi jertfele pentru delicte grave (5, 14—20). Întreaga secţiune s-ar putea segmenta în şase paragrafe : ritualul pentru păcatul marelui preot (4,3—12), ritualul pentru păcatul întregii comunităţi (4, 13—21), ritualul pentru păcatul unei căpetenii (4, 22—26), ritualul pentru păcatul unui simplu muritor (4, 27—35), citeva exemple concrete de păcate (5, 1—6), atenuări ale asprimii pedepselor în cazul săracilor (5, 7—13).

[2] **Dacă va păcătui cineva**, LXX ψυχὴ ἐὰν ἁμάρτῃ, IER. *anima quae peccaverit*, OSTROG. ДУША ИЖЕСЪ ГРѢШИТЪ, formulă condiţională introductivă (frecventă şi în textele legislative din Mesopotamia), care exprimă intenţia divină de a accepta jertfa de expiere care să reîntroneze ordinea tulburată prin păcat.

va păcătui, în ms. 45, ms. 4 389, BB *va greşi*, prin „atracţie etimologică" faţă de OSTROG. ГРѢШИТИ, corespunde LXX ἁμαρτάω 'a comite o greşeală, un păcat', IER. *peccare* 'idem', termeni care echivalează ebr. *ḥāṭā*, radical cu sensul primar 'a pierde cumpătul' şi cu cel secundar 'a nu fi în relaţie normală şi justă cu cineva'.

cineva / suflet, cf. 2, 1.

fără de voie în ms. 45 şi BB (după care MICU, FILOTEI, ŞAGUNA, HELIADE), LXX ἀκουσίως 'involuntar', IER. *per ignorantiam* (cf. R-G, BIBLIA 1968 *din neştiinţă*) corespund ebr. *biš'ghāghāh*, 'din neatenţie', expresie opusă în *Num.* 15, 27—31 sintagmei *b'yad ramah* 'în mod deliberat'. Pentru crimele caracterizate cu cea de-a doua expresie nu era prescris nici un sacrificiu, impunîndu-se executarea făptaşului.

poruncile Domnului. Gr. πρόσταγμα 'ordin, comandament ; prescripţie' desemnează prescripţiile formulate negativ, de tipul *să nu ucizi* (*Ieş.*, 20, 13).

Fraza *va trebui să împlinească următoarele*, care nu are corespondent explicit în LXX, este necesară înţelegerii textului (cf. R-G *iată povaţa de urmat*, GN *dann gelten folgende Anweisungen*).

[3] **arhiereul miruit**, în ms. 45, ms. 4 389, BB *arhiereul cel unsu*, după LXX ὁ ἀρχιερεὺς ὁ κεχρισμένος, IER. *sacerdos qui unctus est*, OSTROG. АРХІЕРЕИ ПОМАЗНИКЪ. Ceremonialul „ungerii" cu untdelemn a preoţilor era un semn al investirii lor cu puteri sacrale (cf. 7, 35 ; 10, 7). Aici, ca şi mai departe, 6, 15 ; 8,12 ; 16, 32, se înţelege că doar marele preot (ebr. *kōhēn ḥā'rō'šō*) era „uns" în întregime în momentul consacrării. Aici textul se referă limpede la un personaj unic, marele sacerdot, şeful preoţilor care, ca reprezentant al lui Iahwe, avea datoria de a urma cel dintîi, cu stricteţe, comandamentele divine. Păcatul său nu era o chestiune personală, ci se revărsa asupra întregii comunităţi. De aceea jertfa prescrisă trebuia să fie de o calitate maximă (în BH „un taur" şi nu „un viţel" ca în LXX şi IER.).

Semnificaţia harismatică a ungerii ritualice capătă dimensiuni mitice naţionale în poemul *Cîmpia Turzii* de Ioan Alexandru : „Dar erau arhiereii unşi toţi trei în scaune sub mitră / Cu cîrja păstorească în mînă / Cu drept de-a turna în piatră altare înăuntrul cetăţilor / Şi de-a trage clopotele pe limba română" (ALEXANDRU, I. MAR., p. 23). Un alt poet profund religios, Nicolae Ionel, sugerează, în imagini puternice, dimensiunea, deopotrivă cosmică şi interioară a onctiunii rituale „Osana în limburi / templul e-n glorie / catapetesmele-i / ard în delir / tot universul / nu-i decît mîna / care mă unge cu mir" (IONEL, p. 84).

[4] Ritualul este similar cu cel al arderii de tot, cf. 1, 3—5.

[6] **sînge.** Utilizarea sîngelui, simbol al vieţii (cf. 17, 11—14), în ritualul de expiere semnifică dorinţa de reîmpăcare, de comuniune vitală între om şi divinitate.

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

de şapte ori. Numărul „şapte" are o valoare simbolică, semnificînd perfecţiunea ; repetarea de şapte ori a gestului are menirea de a solicita o iertare deplină. În ms. 4 389, poziţia în frază a numeralului adverbial se datorează sintaxei slavone din OSTROG.

acoperămîntul cel sfînt (ms. 45, BB, MICU, FILOTEI, ŞAGUNA), *acoperămîntul sfînţirei* (ms. 4 389), *catapeteasma cea sfîntă* (HELIADE, după LXX), *perdeaua sfîntului lăcaş* (R-G, BIBLIA 1968, cf. BJ *le rideau du sanctuaire*), LXX τὸ καταπέτασμα τὸ ἅγιον, IER. *velum sanctuarii* desemnează bucata de ţesătură care acoperea intrarea în cortul unde era păstrat tabernacolul sacru (ebr. *poreketh* 'perdea'<*perek* 'a separa'). Dincolo de această perdea preotul nu păşea decît o singură dată pe an (cf. 16, 34). De observat că versiunile româneşti vechi preferă de obicei (cf. 16, 2 et passim) traducerea gr. καταπέτασμα printr-un corespondent diferit, deşi în unele locuri (cf. *Ieş.* 35, 11, *Matei* 27, 51) în BB apare neologismul *catapetazmă*.

Ca motiv poetic, imaginea catapetesmei sacre apare frecvent în poezia românească. Citäm aici doar două fragmente, aparţinînd unor poeţi care, prin inspiraţia lor religioasă, se păstrează mai aproape de sensul originar al cuvîntului : „Arhiereasca tămîia-n cădelniţi nesîngeroasă / Otrandă în dosul perdelii neîntreruptă /Cărbune încins pe buze împurpură sub cherub" (ALEXANDRU, I. MAR., p. 123, poemul *Magii*) ; „Vă adunaţi în nimb / catapetesme / şi străluciţi spre Iahve / orice drum" (IONEL, p. 8).

[7] coarnele altarului. Altarele pentru sacrificii aveau în Palestina o formă specială, extremităţile lor avînd aspectul unor coarne de animal. Se pare că aceste extremităţi ale altarului erau considerate de evrei drept partea cea mai sfîntă a întregului ansamblu (cf. I *Regi*, 1, 50—51). De aceea, ungerea cu sînge, simbolul vieţii, a extremităţilor sale, avea o valoare simbolică şi ritualică maximă.

altarul pentru tămîia înmiresmată. Această componentă a incintei sacre se găsea în cortul întîlnirii, aşezat înaintea perdelei de separare, şi simboliza prezenţa perpetuă a lui Iahwe. Pe acest mic altar ardea permanent un amestec de aromate rare. Ideea de amestec din sintagma ebraică a determinat construcţia LXX τὸ θυμίαμα τῆς συνθέσεως, literal 'tămîia compunerii' , de unde ms. 45 şi BB (după care MICU, FILOTEI, ŞAGUNA) *tămîia tocmirii ;* în ms. 4 389 sintagma conţine o determinare adjectivală, *tămîia cea tocmită*, după OSTROG. сложьнъ ѳиміамъ. HELIADE neologizează termenii sintagmei : *profumul compoziţiunii*. Cf. KJV *sweet incence*, BJ *des parfums*, R-G *tămîierea bine mirositoare*. Compuşii amestecului de mirodenii ars pe altarul special sînt indicaţi în *Ieş.*, 30, 34 : „zmirnă aleasă şi oniha şi halvan de miros şi tămîie curată" (BB). Smirna, în traducerile mai vechi decît BB *staclі* (<gr. στακτή, slavon стакти), o răşină parfumată, este considerată produs al unuia din arborii *Styrax officinalis* sau *Camiphora opobalsaum*. *Oniha* (gr. ὄνυχα) era obţinută din măcinarea ghearelor sau unghiilor anumitor moluşte (HARRISON, p. 62) sau, cum presupune WALKER, p. 158, de la o specie de trandafir sălbatic *(Cistus ladaniferus)*. Se presupune că *galbanul* (gr. χαλβάνη) era răşina aromatică a unei specii de mărar, probabil *Ferula galbaniflua*. Fumigaţia acestui compus deţinea certe calităţi antiseptice şi astringente ; în tradiţia ebraică tămîia a devenit un simbol al credinciosului fervent (cf. *Ps.*, 141, 2).

sîngele rămas. Chiar şi ceea ce nu era folosit în mod nemijlocit în actele ritualice era considerat sacru şi de aceea depus în cadrul incintei sacre, spre a fi ferit de profanare.

[11] În LXX, IER., OSTROG., după BH, întregul v. 11 este alcătuit din complemente directe. Verbul tranzitiv va apărea abia la începutul v. 12.

întregul junc, adică pielea, carnea, oasele şi măruntaiele, tot ceea ce nu a fost ars pe altar. Spre deosebire de jertfa de mulţumire în cadrul căreia era ars întregul animal, aici, la jertfa de ispăşire (ebr. *ḥaṭṭā'th*) taurul este scos afară din tabără, adică din incinta poporului ocrotit de Dumnezeu, ca factor simbolic asupra căruia a fost transpus păcatul preotului. Arderea sa completă semnifică aneantizarea păcatului în cauză.

locul de aruncare a cenuşii, LXX ἐπὶ τῆς ἐκχύσεως τῆς σποδιᾶς, de unde ms. 45 şi BB *la vărsarea cenuşii*, reprezintă un loc socotit tabu pentru comunitate (ebr. *šephek haddešen*).

[13] întreaga adunare / *toată adunarea* în ms. 43 (marg. : *săbor*) şi BB (urmaţi de MICU, FILOTEI, ŞAGUNA), după LXX πᾶσα συναγωγή (cf. HELIADE *synagoga*), în ms. 4 389 *tot nărodul* după IER. *turba* 'mulţime' sau, în v. 15, *populus* 'popor', căci în OSTROG apare, ca în LXX, весь соимъ 'întreaga adunare'. În BH noţiunea este redată prin doi termeni distincţi, utilizaţi în paralel : ebr. *'ēdhâ* 'adunarea întregului popor' şi *qāhāl* 'adunarea liderilor tribali' (cf. HARRISON, p. 64). Tradiţia europeană nu a receptat această distincţie, considerînd cei doi termeni perfect sinonimi (cf. LUTHER, GN *die ganze Gemeinde*, BJ *la communauté*, R-G, BIBLIA 1968 *întreaga obşte*. Excepţie face KJV, unde cei doi termeni sînt diferenţiaţi : *congregation / assembly*.

fără voie, cf. 4, 2. În ms. 45 şi BB, după FRANKF., lipseşte adv. ἀκουσίως prezent în alte versiuni ale LXX, ca şi în IER. Ms. 4 389 se orientează aici după ms. 45 şi nu după IER. *per imperitum* 'din nepricepere' sau după OSTROG. нехотѧщи 'involuntar'.

va păcătui, cf. 4, 2. În ms. 45 *va greşi* este sensul corect, contextual, după LXX ἀγνοήσῃ ; revizorii finali ignoră sensul moral 'a greşi fără să ştii ; a face rău din neştiinţă' al gr. ἀγνοέω (BAILLY, s.v.) şi modifică, neadecvat, prin *nu va cunoaşte*, transpunînd mecanic derivatul privativ grecesc.

ochii adunării, LXX ὀφθαλμοὶ τῆς συναγωγῆς, expresie semnificînd conştiinţa publică. Orice abatere de la comandamentele divine, conştientă sau involuntară, reclamă jertfa de ispăşire. Ca exemplu de greşeală involuntară a întregii comunităţi se poate cita pasajul din II *Regi*, 22 : întregul popor greşeşte închinîndu-se a idoli, nemaicunoscînd prescripţiile Legii, rătăcită prin templu.

[15] bătrînii adunării, LXX οἱ πρεσβύτεροι τῆς συναγωγῆς, IER. *seniores populi*, OSTROG. старцы соимѧ. În antichitate, ca de altfel în toate culturile de tip tradiţional, vîrsta senectuţii era o garanţie a înţelepciniі şi echilibrului. E de presupus că în orice împrejurare presupunînd luarea unor decizii importante pentru comunitate sfatul bătrînilor avea un cuvînt decisiv, fie că era vorba de probleme religioase (cf. *Ieş.*, 24, 1—9), administrative (*Num.*, 11, 16—17), sau cultuale, ca aici.

[16—19] Cf. supra, v. 5—10.

[20] Să facă....ispăşire. Acesta este sensul corect al versetului (cf. BJ *le prêtre ayant fait...le rite d'expiation*). Vechile versiuni româneşti folosesc aici vb. *a se ruga*, după IER. *rogare* 'a se ruga' şi OSTROG. молитисѧ, redînd astfel cu mare aproximaţie conţinutul LXX ἐξιλάσκομαι 'apaiser par des sacrifices ou par une expiation' (BAILLY, s.v.). În *Ps.*, 48, 8, unde apare derivatul nominal ἐξίλασμα 'sacrificiu expiatoriu', în BB se echivalează mai corect prin *răscumpărare*. Corespondentul în BH al noţiunii de „ispăşire" vine de la radicalul ebr. *kphr*, interpretabil în două sensuri. Etimologic, în legătură cu accad. *kapāru* 'a şterge, a înlătura', termenul trimite la ideea de 'ştergere, curăţire' ; jertfa de acest fel avea deci ca efect absolvirea vinovatului de păcatul făptuit, care era considerat „şters". Acesta pare sensul cel mai probabil în context (cf. HARRISON, p. 67). Alt sens al radicalului *kphr* poate fi cel de 'a acoperi' (cf. arab. *kappara* 'a acoperi') : jertfa „acoperă" astfel păcatul, ferind privirile Domnului de maculare. Efectul acestei proceduri ar fi calmarea lui Iahwe, care poate astfel ierta greşeala suplicantului (cf. SNAITH, p. 30). Cf. şi 1, 4.

În doctrina creştină conceptul de expiere suferă o mutaţie fundamentală : Dumnezeu însuşi, devenit om, îşi asumă păcatele tuturor oamenilor, suferind pentru ei jertfa supremă. În semn de nesfîrşită iubire pentru oameni. O înfiorată întruchipare poetică a acestui nucleu al credinţei creştine o aflăm în poemul *Logos* de Ioan Alexandru : „Dacă în ce era parte îngăduită / Slavă ce n-o pot veacurile străbate / Cum să nu despietrească inimile / Iubirea braţelor pe lemn sfîrtecate / Dacă fapte trecut-au de pe / Jertfelnice în mireasmă / Însuşi făptuitorul lor / Cum să nu spintece pentru veci / Intrarea dincolo de catapeteasmă / Dacă toiagul uscat / În splendoarea raclei / Îşi revendică înfrunzirea / Doxologie fără amurg / Celui ce-n lacrimă / Săvîrşeşte / Iertarea şi Ispăşirea" (ALEXANDRU, I. MAR., p. 107).

li se va ierta păcatul. În ms. 45 *să va lăsa lor greşiala* şi BB *se va lăsa lor greşala* avem un calc semantic după LXX ἀφεθήσεται αὐτοῖς ἡ ἁμαρτία : traducătorii au transpus automat sensul primar 'a lăsa' al gr. ἀφίημι, nepercepînd sensul secundar 'a nu lua în seamă, a neglija' al acestui verb. Cf. şi infra. v. 31 (unde acest verb prezintă o utilizare absolută), ca şi 5, 16.

[21] Cf. supra, v. 12.

[22] Cf. supra, vv. 2—3.

căpetenie, ms. 45 *boiarînul* (marg. *boiar*), ms. 4 389 *boiar*, BB *boiariul*, LXX ὁ ἄρχων, IER. *princeps*, OSTROG. кнѧзь corespund ebr. *nāsî'*, termen cu sens nesigur. Se consideră în general că este vorba de şeful unui trib sau al unei părţi de trib (cf. LUTHER *ein Stammesfürst*, GN *das Oberhaupt eines Stammes*) sau, mai nou, de un fel de purtător de cuvînt al tribului (HARRISON, p. 66). Oricum, autoritatea acestei căpetenii era limitată, el subordonîndu-se şefilor religioşi. În consecinţă, păcatul său nu antrena responsabilitatea întregii comunităţi, ca în cazul marelui preot.

fără voie, cf. supra, v. 2.

[23] cînd îşi va da seama, cf. supra, v. 14.

un ţap. Alegerea animalului depindea de poziţia ierarhică a suplicantului : un ţap are o valoare mai mică decît un juncan, cerut în cazul marelui preot (supra, v. 3), dar mai mare decît o capră, adusă de un om de rînd (infra, v. 28).

fără cusur, cf. 1, 4.

[24] să-şi pună mîna, cf. 1, 4.

[25] sîngele jertfei, cf. supra, v. 6.
coarnele altarului, cf. supra, v. 7.

[26] toată grăsimea, cf. supra, vv. 8—10.

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

jertfa de pace, cf. 3, 12—16.
să facă....ispăşire, cf. supra, v. 20.
În ms. 45 sfîrşitul versetului este omis, probabil printr-o greşeală a copistului.

[27] Cf. supra, vv. 23—26.
cineva/suflet, cf. 2, 1; 4, 2.
fără voie, cf. supra, v.2. Aici, spre deosebire de 4, 2, MICU modifică după IER. *per ignorantiam*, propunînd sintagma *prin neştiinţă*, preluată şi de FILOTEI şi ŞAGUNA. Adv. gr. ἀκουσίως 'în mod involuntar', tradus corect în 4, 2, pune aici probleme în ms. 45 şi BB. Sintagma *de bună voie* din ms. 45 nu poate fi o greşeală de copist căci este reluată şi în nota marginală. Mai puţin aberantă, soluţia *de nevoie* din BB este totuşi vagă, afară de cazul cînd am interpreta *nevoie* drept un calc ad hoc (*ne-voie* gr. ἀ- ἑκούσιος) şi nu subst. *nevoie* (<slavon. НЕВОНИ).
poporul de rînd, ms. 45, ms. 4389, BB *nărodul* (BB *norodul*) *pămîntului*, urmaţi de MICU, dar FILOTEI *populul pămîntului*, ŞAGUNA *poporul pămîntului*, HELIADE *popolul ţărei*, redau LXX ὁ λάος τῆς γῆς, IER. *populus terrae*, OSTROG ЛЮДИ ИЗ ЗЕМЛИ. toate acestea sînt reformulări literare ale ebr. *'am hā'āres*, sintagmă desemnînd pe membrii obişnuiţi ai comunităţii, în opoziţie cu sacerdoţii şi căpeteniile. Cf. KJV *the common people*, LUTHER GN *das Volk*, BJ *le peuple du pays*.

[30] În FRANKF. lipseşte determinantul „arderilor de tot" al „altarului", ca şi în IER. Prezenţa acestei sintagme în versiunile româneşti se explică fie prin OSTROG., fie prin revizia efectuată în Moldova după versiunea sixtină a LXX, tipărită de R. Daniel la Londra, în 1653 (cf. CÂNDEA, p. 122—123).

[31] Cf. 3, 3—4; 4, 20.
I se va ierta păcatul, ms. 45 şi BB *i să* (BB *se*) *va lăsa lui*, cf. supra, v. 20.

[32] fără cusur, cf. 22, 17—25.

[33] Cf. supra, v. 29 şi urm.

[35] alături de jertfele mistuite de foc, literal 'peste jertfele arderii de tot', cf. LXX ἐπὶ τὸ ὁλοκαύτωμα κυρίου,, IER. *in incensum Domini*, după BH *'al'isēy yehowah* 'peste arderile Domnului'. Rezultă că jertfele de acest tip erau imolate alături de alte jertfe, nefiind nevoie să se aprindă un foc special în acest scop.

CAP. 5

[1] În contrast cu simplitatea exprimării din capitolele anterioare, la începutul acestui capitol BH prezintă o structură sintactică mult mai elaborată care, prin reproducere literală în LXX, IER. şi OSTRG., a ajuns să îngreuneze pînă la extrem percepţia integrală a semnificaţiei în traducerile româneşti. Formularea sintactică nespecifică limbii greceşti din LXX, transpusă literal în BB, rămîne practic neschimbată la MICU, FILOTEI, ŞAGUNA.
cineva/suflet, cf. 2, 1.
cuvintele jurămîntului, în ms. 45, ms. 4389 şi BB (urmată de MICU, FILOTEI, ŞAGUNA) *glas de jurămînt*, HELIADE *voce de jurămînt* redau LXX φωνὴ ὁρκισμοῦ, corespunzînd ebr. *'ālāh*, termen polisemantic, avînd trei sensuri principale: 1. 'jurămînt'; 2. 'înţelegere întărită prin jurămînt'; 3. 'imprecaţie, blestem' (cf. GESENIUS, s.v.). În contextul de aici este actualizat cel de-al treilea sens: este vorba de imprecaţia solemnă pronunţată de judecător (cf. BJ *la formule d'abjuration*) în public, formulată într-o construcţie condiţională („dacă ai comis aceste fapte, Dumnezeu te va pedepsi"), prin care un făptaş necunoscut era invitat să-şi mărturisească vina şi să şi-o ispăşească (cf. *Jud.*, 17, 2, *Prov.*, 29, 24) sau, ca în cazul de faţă, martorul unui fapt reprobabil era conjurat să declare ce a văzut sau ce i-a ajuns la cunoştinţă.
martor, în ms. 45 *marlur*, traducere corectă după LXX μάρτυς 'martor', modificată inadecvat în BB prin *mărturie*, inadvertenţă perpetuată la MICU, FILOTEI, ŞAGUNA. În ms. 4389, de asemenea corect, *mărturisitor*, după OSTROG. ПОСЛУХЪ 'martor', IER. *testis* 'idem'.
va purta povara păcatului său, în BH, literal, „îşi va purta nedreptatea", cf. IER. *portabit iniquitatem suam*: nu este vorba atît de vreun aspect psihologic precum remuşcarea, cît de urmările concrete ale unui păcat (bolile, calamităţile naturale, moartea) sau de efectele justiţiei umane.

[2] În BH conţinutul versetului este mai simplu decît apare în LXX, IER., OSTROG.
lucru necurat. Pentru poporul evreu necurăţenia era o problemă nu atît de igienă, cît religioasă, ea transmiţîndu-se prin simpla atingere. Descrierea animalelor curate şi a celor necurate este efectuată în cap. XI. Odată devenit conştient de impuritatea dobîndită prin contactul cu un obiect necurat, membrul comunităţii avea datoria de a cere să se instituie ritul purificator; în caz contrar se considera că este afectată nu doar relaţia sa individuală cu Dumnezeu, dar chiar bunăstarea întregii comunităţi. Codul referitor la curăţenia rituală, formulat atît de amănunţit în *Levitic*, va fi reformulat şi amplificat în sec. al II-lea în *Mişna*, carte care va deveni fundamentul interpretărilor rabinice ale legiferărilor cultuale mozaice primare. Simpli credincioşi vor fi ţinuţi, începînd cu această epocă, să se comporte asemenea preoţilor şi leviţilor, (vezi Iacob Neusner, *Judaism. The Evidence of the Mishnah*, Chicago, 1981, p. 226, apud ELIADE 1981, p. 163).
hoit. În ms. 45, BB, MICU, FILOTEI, ŞAGUNA *mortăciune*, ms. 4389. HELIADE *mortăcine* corespunde LXX τὸ θνησιμαῖον 'cadavru' (cuvîntul mai apare în LXX şi în III Regi, 13, 25, cu aceeaşi echivalare în BB), iar selecţia sa nu poate fi independentă de echivalentul slavon МЕРТВЕЧИНЪ din OSTROG, căci în IER. apar sintagme conţinînd adj. *occisum* şi *mortuum*. După DLR, s.v., cea mai veche atestare a subst. rom. *mortăciune* se află chiar în BB. TIKTIN² indică însă o atestare mai veche, din anul 1551. Forma sudică *mortăcină* este cea etimologică (<lat. *morticinus, -a, -um*) şi a fost iniţial utilizată ca adjectiv, după cum atestă sintagma *carne mortăcină* din *Îndreptarea legii* (1652), citată de CANDREA-DENSUSIANU, s.v.; schimbarea terminaţiei, se arată în acelaşi dicţionar, s-a petrecut sub influenţa altor substantive terminate în *-tune*. Cuvîntul este panromanic, fiind atestat, pe lîngă dacoromână, aromână şi meglenoromână, şi în spaniolă, catalană, portugheză, calabreză, abruzzeză şi siciliană (cf. PUŞCARIU, E.W., CANDREA-DENSUSIANU, MEYER-LUBKE, REW). Cît priveşte slavon. МЕРТВЕЧИНЪ din OSTROG, aceasta este o variantă fonetică a formelor МРЪТВЪЧИНА şi МРЪТВИЧИНА, atestate de MIKLOSICH, s.v., în texte religioase şi juridice din sec. al XIII-lea şi, respectiv, al XIV-lea. Cu sensul 'cadavru', termenul este un derivat firesc, cu sufixe productive în slavonă, de la radicalul *mer-*, cu o bogată familie în slava comună, în slavonă şi în limbile slave moderne (cf. Franz Miklosich, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, Wien, 1886, sub radice *mer-*, şi A. Meillet, *Études sur l'étymologie et le vocabulaire du vieux slave*, seconde partie, 2ᵉ Edition, Paris, 1961, p. 341).
prinsu de jiganii (ms. 45), *prinsu de hiară* (BB), *ce iaste prins de fiară* (MICU, FILOTEI, ŞAGUNA) reprezintă traduceri corecte ale compusului gr. θηριάλωτος 'capturat de o fiară' (θηρίον 'fiară', ἅλωτος 'capturat'), calchiat în OSTROG. prin adj. СКРОМАНИНЪ (СКРОМА 'fiară', ИМАНИНЪ 'mîncat'); după OSTROG., ms. 4389 *mîncat de fieri*. În LXX acelaşi termen gr. apare şi în *Fac.*, 31, 39, cu următoarele rezolvări, impuse de OSTROG.: *mîncat de jiganii* (ms. 45), *mîncat de hiară* (BB), *mîncat de fieri* (ms. 4389). Pentru *jiganie* cf. ST. L. FAC., p. 54, 70, 72.
den mortăciunile uricîunilor. Secvenţa, prezentă în ms. 45, BB, MICU, FILOTEI, ŞAGUNA, corespunde numai LXX τῶν θνησιμαίων βδελυγμάτων. Subst. gr. τὸ βδέλυγμα (<βδελύσσομαι 'a inspira ură sau dezgust') mai are în LXX, pe lîngă sensul 'obiect care inspiră ură şi dezgust', actualizat aici şi în *Dan.*, 9, 27, şi pe cel de 'idolatrie', ca în *Deut.*, 18, 9; 29, 17. În toate loc. cit. mai sus, în BB apare calcul de semnificat *uricîune*. Cf. şi HELIADE *abominaţiile celor necurate*.
tîrîtoare/dobitoace în ms. 45 şi BB corespund LXX. κτηνά 'turme de oi şi de vite', cf. ST. L. FAC., p. 94, 95, 97. Ebr. *šerets* (<*šarats* 'a se tîri') din BH desemnează în general vietăţi mărunte (insecte, mici reptile etc.), de unde IER. *aliud reptile*, OSTROG. ГАДЪ 'animal reptile' (MIKLOSICH, s.v.), cf. LUTHER *Gewürm*, KJV *kreeping things*, BJ *bestiole*, R-G *tîrîtoare*. Inspirat şi de OSTROG. ГАДЪ, ms. 4389 alege *gadină* 'fiară, jivină', împrumut vechi din bulgară, atestat deja în COD. VOR. şi la CORESI, PS.

[4] Propoziţia „va face un bine sau un rău" exprimă ideea angajării unui individ într-o acţiune oarecare. Urmînd impulsului de moment, acesta va jura, angajîndu-se într-o situaţie fără ieşire: dacă ceea ce a promis este un lucru rău, el nu-şi va putea respecta promisiunea, încălcînd astfel un jurămînt; dacă însă ceea ce a promis el este un lucru bun, pe care nu poate sau nu vrea să-l îndeplinească, încalcă de asemenea jurămîntul dat. În ambele cazuri se comite un păcat care impune jertfa de expiere.
în chip uşuratic. Pentru asemenea cazuri de angajament precipitat, cf. *Num.* 30, 4—17, *Jud.* 11, 29—36, *Ps.* 106, 33.

[5] va mărturisi păcatul (ms. 45 şi ms. 4389) reprezintă traducerea corectă după LXX ἐξαγορεύσει τὴν ἁμαρτίαν, OSTROG. ИСПОВѢСТЬ ГРѢХЪ. În mod surprinzător, revizorii finali, renunţă la soluţia din ms. 45, echivalînd în BB gr. ἐξαγορεύω 'a mărturisi (un păcat)' prin rom. *a răscumpăra*, ca şi infra, în 16, 21. Avem, probabil, în aceste două cazuri, o opţiune interpretativă mai largă, inspirată de contextul ideatic: se vorbeşte aici despre jertfe expiatorii, care „răscumpără" păcatul comis. În *Num.* 5, 7 şi *Neem.* 1, 6, unde reapare gr. ἐξαγορεύω, BB traduce corect prin *a mărturisi*.

[6] jertfă pentru păcat. În BH se face o distincţie clară între jertfa oferită ca ispăşire *('āšām)* şi cea pentru păcat *(ḥaṭṭā'th)*, distincţie inexistentă în LXX şi IER.
să facă ispăşire, cf. 4, 20—26.

[7] Acest verset introduce o perspectivă economică: cei mai puţin avuţi, care nu pot jertfi o capră sau o oaie, pot aduce două,

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

păsări mici. Iertarea divină nu este condiționată de calitatea jertfei, ci de valoarea intrinsecă a ritualului de expiere.

nu-i va fi la îndemînă. Formularile greoaie din ms. 45, ms. 4 389 și BB se datorează transpunerii literale după LXX ἐὰν δέ μὴ ἰσχύῃ ἡ χεὶρ αὐτοῦ τὸ ἱκανὸν εἰς τὸ πρόβατον și OSTROG. НЕ МОЖЕТ РЪКА ЕГО СПОСТИГНѢТИ СЪ ОВЦѢ, în rîndul lor calchieri sintactice după BH. Pentru formularea cursivă a semnificației acestei propoziții cf. KJV *if he be not able to bring*, BJ *s'il n'a pas les moyens de se procurer*, R-G *dacă nu-i va da mîna să aducă*, GN *wenn der Schuldige zu arm ist*. Reformulînd *de nu va putea avea el voie*, MICU (urmat de FILOTEI și ȘAGUNA) reproduce într-o notă de subsol secvența din BB („în Biblia cea vechie"); nota este preluată și de FILOTEI. Practicînd calchierea după LXX ca și autorii BB, HELIADE formulează: *de nu va putea mîna lui îndeajuns spre o oaie*. Cf. și 25, 26 și 35.

turturele/pui de porumbel, cf. 1, 14.

[8] să-i frîngă gîtul, cf. 1, 15—17.

[9] La temelia altarului, cf. 4, 30 și 34.

[10] după cum să cuvine, în toate vechile traduceri românești, reprezintă traducerea adecvată a LXX ὡς καθήκει (gr. κατήκω 'toucher à, concerner, convenir à', BAILLY, s.v.). Rînduiala statornicită pentru sacrificiul păsărilor mici a fost expusă în 1, 14—17.

să facă ispășire, cf. 4, 20.

[11] Legislatorul prevede cazul de urgență în care cel care a greșit nu are la îndemînă un animal sau o pasăre pentru jertfă; făină în schimb avea oricine în cortul său.

nu are la îndemînă. Expresia folosită aici în BH este diferită de cea din v. 7, ceea ce implică și o diferență de semnificație.

Inversiunea sintactică *doi a porumbilor pui* din ms. 45, modificată într-o sintaxă mai populară în BB, nu corespunde structural LXX δύο νοσσοὺς περιστερῶν; neputînd fi deci interpretat ca un rezultat întîmplător al traducerii literale, procedeul poate servi ca argument ipotezei emise de N.A. Ursu, *Dosoftei necunoscut*, în „Cronica", nr. 11 (1976), p. 5—6, potrivit căreia Dosoftei a fost cărturarul care a revizuit traducerea lui Milescu; căci, conform demonstrației lui Dragoș Moldovanu, *Miscellanea philologica*, în LR, XXXIII (1984), nr. 5, p. 420, procedeul savant al hiperbatului nu era utilizat în acea vreme în Moldova decît de Dosoftei, Cantemir și Costinești.

efă. În ms. 45 *ifi*, ms. 4 389 *efi*, BB *ffi*, după LXX οἰφί, FRANKF. ὑφί, IER. *ephi*, OSTROG. ЕФѢ, sînt forme corespunzînd ebr. *'ēyphah*, unitate de măsură pentru cereale, conținînd zece omeri sau trei seah (aprox. 20,12 litri), care era echivalată cu un medium atic sau cu șase modii romane (cf. GESENIUS, s.v.).

fruntea făinii, cf. 2, 1.

[12] spre pomenire, cf. 2, 2.

[13] să facă ispășire, cf. 4, 20.
prinosul de grîne, cf. 2, 3.

[15] cineva/suflet, cf. 2, 1.

va săvîrși o nelegiuire. În ms. 45 și BB *va greși...cu uitare*, ms. 4 389 *va uita cu uitare*, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA *cu uitare-și va uita*, HELIADE *uitînd va trece cu vederea* sînt construcții redînd LXX λάθῃ ... λήθῃ și OSTROG. ЗАБЫВШИСѦ ЗАБВЕНІЕМЪ care, la rîndul lor, reflectă o turnură frecventă în ebraică (verb urmat de un complement direct sau indirect din aceeași rădăcină). Este desemnată aici o crimă majoră, constînd în lezarea autorităților divine, prin neglijarea săvîrșirii sacrificiilor rituale cuvenite („va lua din lucrurile închinate Domnului").

fără voie, cf. 4, 2.

din lucrurile închinate domnului, ms. 45, BB (urmate de MICU, FILOTEI, ȘAGUNA) *den sfintele Domnului*, ms. 4 389 *den cêle ce sînt sfințîle Domnului*, HELIADE *din cele sînte ale Domnului* redau LXX ἀπὸ τῶν ἁγίων κυρίου, OSTROG. ОТ С[ВѢ]ТЫНЬ Г[ОСПОДЬ]НЬ; ebr. *qādh'šēy yahweh* semnifică literal „lucrurile sfinte ale Domnului", adică sacrificiile consacrate prin lege. Cf. și 21, 22.

pentru ispășirea păcatului, cf. 5, 6.

fără cusur, cf. 1, 3; 22, 17—25.

prețuit de tine. În traducerile românești, după LXX, OSTROG., IER., lipsește determinantul „de tine", prezent în BH: ebr. *b'erk'kā* 'evaluarea ta' conține silaba posesivă finală *kā* 'al tău', ceea ce indică pe Moise și, implicit, pe leviți, ca evaluatori ai prețului animalelor aduse ca jertfă.

prețuit în sicli de argint. În ms. 45 și BB, expresia este eliptică, după LXX τιμῆς ἀργυρίου σίκλων. În ms. 4 389, mai limpede (inclusiv determinantul „doi") după OSTROG. ЄМѪЖЄ ЦѢНА СРЕБРА СИКЛЕВЪ ДВА, cf. IER. *qui emi potest duobus siclis*. MICU explicitează de asemenea: *a căruia prețul va fi un siclu de argint*; cf. și HELIADE, obscur, cu redarea partitivă a gen. pl. gr. σίκλων, *de prețul unui argint dintre sicli*. Determinantul „doi" din IER. și OSTROG. se bazează probabil pe tradiția ebraică după care un berbec prețuia doi sicli (cf. SPEISER, p. 124). Siclul (gr. σίκλος, lat. *siclus*, slavon. СИКЛЪ, ebr. *šeqel*) era unitatea cu care evreii măsurau greutatea aurului și a argintului, cu valori variabile de la o epocă la alta (cf. GESENIUS, s.v.). În *Fac.* XXIII, 15—16, *Ieș.* XXI, 32, ca și infra, XXVII, 3 și urm., aceeași unitate monetară este denumită în BB prin *didrahma* și, respectiv, *draluma*, conform LXX, care, în loc. cit. nu a selectat subst. σίκλος.

siclul lăcașului sfînt. În ms. 45, BB *cu siclul cel svînt* (BB *sfînt*), urmați de MICU, FILOTEI, ȘAGUNA, reflectă FRANKF. τῷ σίκλῳ τῷ ἁγίῳ (căci în alte versiuni ale LXX expresia este diferită: τῷ σίκλῳ τῶν ἁγίων, întocmai ca în ms. 4 389 *după siclele sfinților*, care a urmat OSTROG. ПО СИКЛЕМЪ СѢТЫМЪ. Ca etalon monetar păstrat în sactuar, „siclul sfînt" avea aproximativ 11 gr. (HARRISON, p. 71).

[16] i se va ierta lui în ms. 45 și BB este traducerea corectă a LXX ἀφεθήσεται αὐτῷ, spre deosebire de contextul similar din 4, 20, unde vb. gr. corespondent era calchiat prin rom. *lăsa*; procedeul persistă aici în ms. 4 389 după OSTROG. ОСТАВИТСѦ ЕМѪ.

[17] Cf. 4, 2—3.

[18] Cf. supra, vv. 15—16.

CAP. 6

În BH și în versiunile care o urmează (LUTHER, CORN., R-G, SR, FC, BJ, GN), vv. 1—7 ale acestui capitol sînt atașate în continuarea capitolului precedent; fragmentul acesta constituie un paragraf paralel cu vv. 15—19.

[2] cineva/sufletul, cf. 2, 1.

În această înșiruire de păcate este vorba de delicte contra proprietății care nu pot fi dovedite și urmărite juridic, conștiința infractorului fiind singura în măsură să restabilească ordinea, prin recunoaștere publică și sacrificiu ritual. Întrucît infracțiunea nu atentează la integritatea lui Iahwe ci doar la bunul aproapelui, se impune un sacrificiu pentru vină și nu unul pentru păcat.

aproapele. Sintagmele *către aproapele-ș* (ms. 45, BB), *către vecin* (ms. 4 389) redau LXX πρὸς τὸν πλησίον, IER. *proximo suo*, OSTROG. КЪ ДРЪГЪ; cf. MICU, FILOTEI, ȘAGUNA *către de-aproapele său*, HELIADE *către aproapele său*, CORN. *aproapelui său*, R-G *față de vecinul său* și, mai jos, *aproapele său*, BIBLIA 1968 *împotriva aproapelui său*. La sfîrșitul aceluiași verset, gr. πλησίος, lat. *proximus*, slavon. ДРЪГЪ sînt traduși prin *vecin* în toate cele trei vechi versiuni românești. Cu sensul său specific, subst. *aproapele* va face o lungă carieră în stilul bisericesc și, de aici, și în limba comună. Avem aici un caz clar de calchiere reușită, favorizată de „spiritul limbii"; procedeul s-a transmis din traducere în traducere, căci modelul primar al întregii serii este ebr. *'amiyth*, un derivat substantival de la prepoziția/adverb ebr. *'im*, multifuncțională în ebraica biblică (cf. GESENIUS, s.v.). Cele două mari grupuri de sensuri ale ebr. *'im*, și anume cel de 'asociere' (cf. gr. σύν, lat. *cum*) și cel de 'apropiere, vecinătate' (cf. gr. πέλας, lat. *prope*), au avut ambele reflexe în istoria traducerilor biblice. Pentru sensul 'vecinătate', cf. KJV *neighbor* 'vecin', OSTROG. ДРЪГЪ 'idem', după care ms. 4 389 *vecin*. Traducerile moderne optează pentru sensul 'asociere': BJ *compatriote*, GN *Mitbürger*. Cele mai multe echivalări sînt însă sintetice, adverbul ebraic *'im* 'aproape' fiind reprodus prin corespondentul său: LXX πλησίος, adj. și subst. (<prep. πέλας 'près, auprès', BAILLY, s.v.), IER. *proximus*, adj. și subst. (<prep. și adv. *prope* 'aproape'); cf. și LUTHER *der Nächste* (<adv. *nahe* 'aproape'), după modelul lui IER. Cuvîntul este foarte frecvent în VT (cf. și *Fac.* 11, 7; 26, 31 și ST. L. FAC. p. 93), fiind redat sistematic în ms. 45 și BB prin *aproapele*, iar în ms. 4 389 prin *vecin*. În limba română substantivizarea adv. *aproape* în context biblic este anterioară BB, căci o regăsim încă în COD. VOR., 59'/6, în *Iacob*, 2, 8, într-un context celebru: *iubește aproapele tău ca tine însuți*. Prima enunțare a acestui precept fundamental al creștinismului se află în *Lev.* 19, 18 și este reluată de șase ori în NT (*Mat.* 5, 43; 22, 39, *Marc.* 12, 31, *Rom.* 13, 9, *Iacob* 2, 8, *Galat.* 5, 14), peste tot gr. πλησίος și lat. *proximus* fiind redați în BB prin subst. *aproapele* (după care MICU, FILOTEI, ȘAGUNA *de-aproapele*). De observat că în locurile citate NT (1648) preferă subst. *prietenul* (de patru ori), *prietnic* și *vecin* (cîte o dată), influențat probabil de o anume versiune slavonă a NT. Subst. *aproapele* se găsește de asemenea în PS. SCH. (*Ps.* 14, 4): *giură-se aproapelui său*, în locul corespondent atît CORESI, cît și BB având tot subst. *aproapele*. Modelul acestei formații în PS. SCH. și CORESI, PS. este slavon. ИСКРЪНЬ (<adv. ИСКРѢ 'aproape') și БЛИЖЬНЬ (<adv. БЛИЗЪ 'aproape'), sinonime echivalate de MIKLOSICH, sub verbis, tocmai cu gr. πλησίος și lat. *proximus* (care le-au fost modele) și atestate în traduceri religioase slavone încă din jurul anului 1000. De remarcat că în alt loc, CORESI, PS, 169'/8 (*Ps.* 87, 19) redă slavon. ИСКРЪНѢ, prezent în textul slavon intralinear, prin formația similară *apropiatul* (<adj. part. *apropiat*); la locul corespondent

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

BB are de asemenea subst. *aproapele*, pe cînd în *Ps.* 37, 11, gr. οἱ πλησίον îi corespunde în BB locuţiunea *cei mai de aproape*, în CORESI, PS. 69'/9 subst. *apropiaţii*, iar în DOS. PS. SL.-ROM. locuţiunea *cei de pre-aproape*; în alte locuri acest text al lui Dosoftei prezintă: *cei de-aproape* (*Ps.* 27, 2), *de-aproapele* (*Ps.* 11, 3, 23, 4, 34, 14 etc.). Prin subst. *vecin*, CORESI, PS. şi BB echivalează slavon. сѣсѣдъ 'vecin' şi, respectiv, gr. γείτων 'vecin' (vezi *Ps.* 30, 11; 43, 15; 78, 4 şi 13; 79, 7; 88, 40). Excelenta ediţie critică şi comparativă a lui I.A. Candrea (PS. SCH.) relevă în psaltirile româneşti din sec. al XV-lea—al XVII-lea o imagine extrem de interesantă a dinamicii contextuale a acestei noţiuni biblice: deşi sporadic slavon. искрънъ şi ближънь sînt traduşi şi prin *sol*, *prităten* sau *vecin*, substantivările avînd la bază adv. *aproape* au o predominanţă covîrşitoare încă din aceste secole, pentru ca în secolele următoare subst. *aproapele* să se impună definitiv. Pentru o tratare mai amplă a destinului istoric al acestui lexem vezi Eugen Munteanu, *Un fenomen de transfer semantic: lexicalizarea în limba română literară veche a conceptului biblic „aproapele"*, în „Limba română" XLI, nr. 1—2, p. 51—56, Bucureşti, 1992.

pentru soţietate (ms. 45), *pentru soţietatea* (ms. 4 389), *pentru soţitire* (BB) corespund LXX περὶ κοινωνίας, OSTROG. о общинѣ, cf. KJV *in fellowship*, HELIADE *despre soţietate*. Prin această sintagmă obscură în context (în BH, literal „obiect pus în mîna cuiva") este desemnată, probabil, fie aceeaşi noţiune ca prin expresia precedentă („dat ca zălog"), fie, cum apare din interpretările din IER., *Targum*-ul aramean sau din *Peshita* siriacă, un „obiect posedat în comun". Nota semantică „comun" a corespondentului ebraic a determinat şi selecţia în LXX a subst. κοινωνία 'comunitate, tovărăşie' iar în OSTROG. a subst. община 'idem' (atestat de MIKLOSICH, s.v. încă în *Codex Suprasliensis*, sec. al XI-lea). Să mai remarcăm că gr. κοινωνία apare în NT, în *Rom.* 15, 26, cu sensul secundar 'colectă (în scop caritabil)'; pomană, milostenie' (cf. R-G, BIBLIA 1968 *strigare de ajutoare*) şi este calchiat cu mare pierdere semantică în BB prin subst. *împreunare* iar în NT (1648) prin *culesătură* (cf. IER. *collatio*). Cît priveşte rom. *soţietate*, caracterul său neologistic nu poate fi pus la îndoială, chiar dacă nu se poate stabili dacă este vorba de un împrumut al lat. *societas*, *-tis* sau un derivat românesc (*soţie* 'tovarăş, asociat'+ suf. *-ătate*). Oricum, locul acesta din ms. 45 (alături de alte încă două locuri, *Ier.* 16, 4, unde echivalează gr. ὁ θίασος 'confrerie celebrînd un sacrificiu în onoarea unui zeu'; p. ext. asociere zgomotoasă' — BB *danţul* —, şi în IV *Mac.* 13, unde corespunde gr. συντροφία 'hrănire sau educare în comun; viaţă în comun' — BB, coruptelă rezultată din nepriceperea tipografilor, *soţia ta te hrăni* !—) constituie prima atestare a acestui cuvînt în limba română, cu aproximativ un secol şi jumătate înainte de introducerea în limbă a neologismului *societate* (din lat. *societas*) de către iluminiştii ardeleni (cf. LB, s.v.). Crearea în sec. al XVII-lea a acestui cuvînt aparţine cu siguranţă lui Nicolae Milescu, care a putut fi inspirat şi de prezenţa lat. *societas* într-una din versiunile latineşti pe care le consulta, dar alta decît tipărirea plantiniană amintită în prefaţa ms. 45 (pe care o utilizăm noi pentru comparaţie), în care acest termen nu apare. Din manuscrisul lui Milescu termenul a fost preluat şi de autorul ms. 4 389. Faptul că neologismul *soţietate* aparţinea lexicului specific al lui Milescu a fost utilizat de către N.A. Ursu, *O traducere necunoscută a lui Nicolae Milescu*, în „Cronica", XXI, 1986, nr. 44, p. 5 (de la care am preluat şi trimiterile de mai sus), ca un puternic argument lingvistic în atribuirea către acest strălucit cărturar a unei masive traduceri anonime a *Mîntuitii păcătoşilor* — păstrată în ms. BAR 2 517 — după Ἁμαρτολῶν σοτηρία a lui Agapie Landos, a cărei primă ediţie a apărut în 1641 la Veneţia, operă intens citită în mediul monastic greco-ortodox; aici *soţietate* apare de şase ori. Înlocuirea de către revizorii bucureşteni a lui *soţietate* prin derivatul sinonim *soţitire* ne apare firească, acest din urmă cuvînt fiind expresia curentă în epocă pentru noţiunea în cauză (vezi, de exemplu, în *Istoria Ţării Rumâneşti* atribuită stolnicului Constantin Cantacuzino, în *Cronicari munteni*, ediţie de Mihail Gregorian, Bucureşti, 1961, II, p. 50, sintagma *soţitirea omenească*), alături de subst. *soţie* 'tovărăşie; societate'. Mai relevăm ca un fapt interesant că noţiunea „societate, tovărăşie" mai era semnificată în limba română literară veche şi prin subst. *simbră* (cf. magh. *cimbora*, TIKTIN, s.v.), atestat cu acest sens la Dosoftei, *Vieţile sfinţilor* şi în ediţia a doua a *Mărgăritarelor*. În mod surprinzător, *simbră* este exact termenul cu care MICU înlocuieşte în *Lev.* 6, 1 pe *soţitire* din BB. Peste mai bine de o jumătate de secol, FILOTEI şi ŞAGUNA optează, în locul citat, pentru *simbrie* !

[5] va plăti capul din ms. 45 şi BB reproduce LXX ἀποτίσει αὐτὸ τὸ κεφάλαιον. Gr. τὸ κεφάλαιον, un subst. neutru derivat de la adj. κεφαλαῖος (<κεφαλή 'cap'), are, pe lîngă sensul principal 'cap' şi pe cel 'element central al unei sume: capital' (BAILLY, s.v.); cf. BJ *ce capital*.

a cincea parte din preţul său, cf. 5, 6.

[6] Cf. 5, 15.

[7] Cf. 4, 20.

[8] Începînd cu acest verset, sînt expuse ritualurile de sacrificiu, descriindu-se în amănunţime gesturile prescrise preoţilor (vv. 8—28), şi laicilor (7, 22—36). Prima parte a *Leviticului* (cap. 1—7) se încheie cu vv. 37—38 din cap. 7, care conţin o concluzie generală pentru întreaga secţiune.

[9] Toate diferenţele semantice şi sintactice pe care ms. 45 şi BB le prezintă faţă de alte versiuni sînt datorate reproducerii exacte a textului din FRANKF., diferit aici de alte variante ale LXX.

legea. LXX ὁ νόμος, IER. *lex*, OSTROG. законъ echivalează ebr. *torāh*, substantiv al cărui sens primar era cel de 'învăţătură, îndrumare; regulă' (de la radicalul *yārāh* 'a învăţa', cf. GESENIUS, s.v.) sens actualizat şi în acest context. În VT ebr. *torāh* a ajuns să desemneze frecvent „legea divină" sau „legile lui Moise".

să ardă fără întrerupere. După *Iez.* 46, 13—15, întreţinerea neîntreruptă a arderii de tot nu reclama decît un sacrificiu zilnic, dimineaţa, cum s-a practicat în epoca regalităţii. În schimb, în *Ieş.* 29, 38—42 şi *Num.* 28, 3—8 sînt prescrise două arderi de tot, una dimineaţa şi alta seara. Indicaţia de aici trebuie pusă în relaţie cu ritualuri similare atestate la majoritatea popoarelor antice: întreţinerea permanentă a focului sacru semnifica, pe de o parte, vigilenţa comunităţii şi, pe de altă parte, nevoia conservării unei prezenţe permanente a divinităţii. În teologia creştină focul permanent simbolizează jertfa christică supremă.

[10] tunica de in (ms. 45 şi BB), *îmbrăcămintе de in* (ms. 4 389) corespund LXX χιτῶνα λινοῦν, IER. *tunica linea*, OSTROG. въ страчицѫ линѣѭ. Este vorba de îmbrăcămintea rituală a preoţilor, ţinul fiind materialul prin excelenţă al vestimentelor preoţeşti.

nădragi, în toate trei vechile versiuni româneşti reprezintă o opţiune inspirată de OSTROG. надраги; subst. rom. *nădragi* (<slavon. надраги, magh. *nadrag*, cf. DLR, s.v.) este atestat pentru prima oară într-un text din 1589 în CUV. D. BĂTR. I, 258. Corespondentul ebr. *mikh'naş*, utilizat doar la plural, desemnează un fel de pantalonaşi speciali folosiţi de preoţi pentru acoperirea organelor genitale. Caracterul special al acestui obiect de îmbrăcăminte este redat şi de LXX τὸ περισκελές 'un fel de chiloţi' (περί 'împrejurul', σκέλος 'coapsă' (cf. BAILLY, s.v.), precum şi de IER. *feminalia* 'faşe pentru acoperirea coapselor; chiloţi' (cf. QUICHERAT, s.v.). Dificultatea de ordin stilistic de a denumi acest obiect de îmbrăcăminte a determinat utilizarea unor termeni mai vagi în traducerile ulterioare: MICU, FILOTEI, ŞAGUNA, R—G *veşmînt*, BIBLIA 1968 *pantaloni*. HELIADE adoptă latinismul *feminal* de la IER. Interpretările moderne renunţă la eufemisme: BJ *caleçon*, GN *Kniehosen*. Utilizarea în ms. 4 389 a vb. *a încălţa* relativ la aceşti nădragi se explică probabil prin OSTROG. навлачитн 'a trage, a ridica', fiindcă în LXX apare vb. ἐνδύω 'a îmbrăca', iar în IER. *vestire* 'idem'.

trupul. LXX τὸ σῶμα 'corp', OSTROG. тѣло 'idem' corespund ebr. *bāsār*, termen al cărui sens literal este cel de 'carne', dar care este utilizat uneori în BH ca eufemism pentru pudenda viri (cf. GESENIUS, s.v.); această utilizare specială o regăsim în *Fac.* 17, 11, *Ieş.* 28, 42, *Lev.* 15, 2, 3, 7, 19 etc. Sensul 'organ genital' al rom. *trup* este atestat şi anterior, în *Palia de la Orăştie* şi la Varlaam (cf. DA, s.v.). Interesant de observat că, deşi acest sens este în mod evident un calc de semnificat cu etimologia multiplă (el trebuie corelat şi cu slavon. трѫпъ 'corp' dar şi 'membrum virile', cf. MIKLOSICH, s.v.), are o destul de largă răspîndire la nivel popular (cf. ALR I 1099/45, 704 etc.).

[11] să se dezbrace. Schimbarea veşmintelor preoţeşti cu altele „de rînd" (R—G) semnifică diferenţa de însemnătate a celor două îndatoriri ale preotului: pe cînd colectarea cenuşei de pe altar era o funcţie sacră, îndepărtarea ei era un act minor.

cenuşa. Sintagma *aducerea de preste tot* (ms. 45, BB) corespunde LXX κατακάρπωσις, termen cu înţeles obscur, un hapax legomenon, atestat de BAILLY, s.v. exclusiv în acest loc din *Levitic* şi explicat, desigur contextual, prin „rămăşiţe ale victimei arse". Traducătorii români au încercat reproducerea ambelor elemente ale compusului grecesc (κατά, κάρπωσις<καρπός 'fruct'; p. ext. 'adunare, culegere'): la rîndul său, compusul grecesc este un calc după BH, rezultat prin confuzia dintre sensul principal 'grăsime; fertilitate' şi cel secundar 'cenuşă grasă rezultată în urma arderii jertfelor' ale ebr. *dešen* (cf. GESENIUS, s.v.). Sensul originar ebraic este aşadar clar, cf. KJV *the ashes*, LUTHER, GN *die Asche*, BJ *cendre grasse*—R—G, BIBLIA 1868 *cenuşa*. Opţiunea *prinos* din ms. 4 389 se datorează OSTROG. прѣносъ, iar MICU, FILOTEI, ŞAGUNA, HELIADE *arderea de tot* reprezintă o echivalare contextuală analogică.

în afara taberei, într-un loc curat, cf. 4, 12.

[12] în fiecare dimineaţă. Formulările *de dimineaţă den dimineaţă* (ms. 45), *de dimineaţă dimineaţă* (BB) reprezintă reproducerea literală a LXX τὸ πρωΐ πρωΐ; la rîndul ei, aceasta expresie grecească redă reduplicarea distributivă *babōqer babōqer* a ebr. *bōqer* 'dimineaţă', sintagmă cu sensul 'în fiecare dimineaţă' (cf. GESENIUS, s.v.). Secvenţa este interpretată corect de MICU, FILOTEI, ŞAGUNA *în toată dimineaţa*, *dar* HELIADE *dimineaţa dimineaţă* revine la modelul LXX. Aceeaşi expresie, cu aceeaşi rezolvare în BB, o întîlnim în *Ieş.* 16, 21; 30, 7; 36, 3.

grăsimea jertfelor de pace, cf. 3, 3—5.

[13] să ardă neîntrerupt, cf. supra, v. 9.

[14] legea, cf. supra, v. 9.

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

prinosul de grîne, cf. 2, 1 şi urm.
fiii lui Aaron, cf. 1, 5.

[15] Cf. 1, 9 şi 2, 1—2.

[16] Cf. 2, 3.
să o mănînce nedospită, cf. 2, 11.
cortul întîlnirii, cf. 1, 1.

[17] Cf. 2, 3; 7, 1.

[18] Această prescripţie se opune celor referitoare la împrejurările în care şi membrii de sex feminin ai familiilor sacerdotale erau admişi să consume din anumite ofrande (cf. 10, 14; 22, 12—13).
lege veşnică, cf. 3, 17.
tot....va fi sfinţit. Contextul reclamă interpretarea lui *tot* ca referindu-se mai degrabă la persoane decît la obiecte, ceea ce, corelat cu interdicţia de consumare a ofrandelor în afara spaţiului sacru al curţii altarului şi de către altcineva decît preoţii, conduce la interpretarea verbului *a sfinţi* într-un sens interdictiv: atingerea ofrandelor sacre de către un laic declanşa mînia divină.

[19] Paragraful constituit de vv. 19—23 se referă la sacrificiile reclamate de investirea sacerdotală şi nu îşi are corespondentul în capitolele anterioare. Includerea sa aici se explică probabil prin caracterul vegetal al jertfelor, ca în paragraful precedent.

[20] vor fi miruiţi. Forma *vei unge* (ms. 45, ms. 4 389, BB, MICU, FILOTEI, ŞAGUNA, HELIADE) corespunde LXX χρίσῃς 'vei unge', OSTROG. помажеши 'idem'. Verbul 'a unge' (ebr. *māšaḥ*) este folosit foarte frecvent în VT pentru a denumi gestul ritual al turnării de untdelemn pe capul preoţilor şi al regilor, ca simbol al consacrării lor, al investiturii cu funcţiile sacre indicate de Iahwe.
a zecea parte dintr-o efă, cf. 5, 11.
fruntea făinii, cf. 2, 1.
ca prinos veşnic. Sintagmele *la jirtfă pururea* (ms. 45, ms. 4 389, BB), εἰς θυσίαν διαπαντός (LXX), къ трєбѣ вєсєгдѣ (OSTROG.), *in sacrificio sempiterno* (IER.) corespund ebr. *qārᵉbān kāl-haiōm* 'ofrandă perpetuă'; este vorba de jertfa adusă zilnic de preot, începînd cu momentul consacrării sale.

[21] Construcţia întregului verset este şi în BH foarte dificultuoasă, ceea ce a făcut să se presupună greşeli succesive de copist (PÉTER—CONTESSE, p. 63); obscuritatea se perpetuează în toate traducerile, determinînd mari diferenţe şi între versiunile moderne. Toate inadvertenţele din ms. 45 şi BB se datorează reproducerii literale a textului din LXX, inclusiv ciudatul plural *sucite* (LXX ἐλικτά).
tigaie, cf. 2, 5.
frămîntată, în toate versiunile româneşti, corespunde LXX πεφυραμένην, participiul perfect al vb. gr. φύρω 'a amesteca; a frămînta' care reproduce sensul, nesigur, al ebr. *murᶜbekheth*; cf. BJ *comme un mélange*, GN *vermengt*.
jirtvă den bucăţi (ms. 45), *jirtvă de frînturi* (BB), *jărtvă den fărîmîturi* (ms. 4 389), LXX θυσία ἐκ κλασμάτων, OSTROG. трєбы от оукрѣхъ redau ebr. *tuphtinim*, cuvînt cu înţeles nesigur, interpretat fie drept 'copturi' (GESENIUS, s.v.), fie drept 'frînturi', ca în LXX; pentru ultima interpretare cf. 2, 6.
mireasmă plăcută, cf. 1, 9.

[23] În acest caz, preotul fiind cel care oferea jertfa, îi era interzis să mînînce o parte din ea, cum ar fi făcut în alte împrejurări (cf. 2, 3, 10). Datoria de a arde în întregime ofranda cerealieră semnifică faptul că preotul nu trebuie să se situeze în afara legii, ca un privilegiat absolut în raporturile sale cu divinitatea, cum se întîmpla uneori, ca, de pildă, în I *Regi* 2, 12.

[25] Locul unde era înjunghiată jertfa se afla în partea de nord a altarului, cum se specifică în 1, 11.

[27] Cf. supra, v. 18. Sîngele jertfei, ca şi carnea, erau ferite de atingeri profanatoare.

[28] oala de lut. Expresia *vas de oală* din ms. 45 şi BB poate părea astăzi tautologică; ea redă LXX σκεῦος ὀστράκινον OSTROG. сѣсѹдъ ганьнанъ, IER *vas fictile*. Atît gr. ὀστράκινος, cît şi lat. *fictilis* şi slavon. ганьнанъ, au sensul adjectival clar de 'lut ars; ceramică'. Prin extindere de sens, subst. *oală* poate oricînd semnifica 'ceramică; lut ars', caz pe care îl avem ilustrat aici (cf. şi DLR, s.v.). Soluţia *vas de lut* din ms. 4 389 este cea mai firească, fiind preferată şi de traducerile ulterioare, începînd cu MICU. Insolit este procedeul lui HELIADE de a glosa un împrumut ad hoc: *vasul ostrachiu (de lut)*.
Distrugerea vasului în care a fost fiartă carnea jertfei trebuia făcută pentru că el era impregnat de „sfinţenie" şi risca să „contamineze" pe cel care l-ar fi folosit în continuare. Cît priveşte vasul „de aramă" (în realitate de bronz), acesta era mult prea scump ca să poată fi distrus, aşa încît simpla fierbere şi spălare era considerată ca fiind suficientă.

[29] lucru preasfînt, cf. 2, 3.

[30] Cf. 4, 3—21.

CAP. 7

În FRANKF., urmată de ms. 45 şi BB, în cap. 6 sînt incluse şi numerotate în continuare, pînă la v. 40, încă zece versete care, în celelalte versiuni LXX, inclusiv în traducerile moderne, constituie începutul cap. 7. Situaţia este surprinsă în două note marginale de autorul ms. 4 389, care urmează împărţirea din OSTROG. şi IER., MICU păstrează segmentarea din BB, deşi într-o notă de subsol remarcă deosebirea faţă de versiunile curente; FILOTEI îl imită pe MICU, dar ŞAGUNA intră în consens cu împărţirea general admisă astăzi.

[1] legea, cf. 6, 9.
lucru preasfînt, cf. 2, 3.

[2] să-i fie înjunghiată, cf. 1, 5.

[3] Cf. 3, 3—4.

[5] să ardă, cf. 1, 9.

[6] Cf. 2, 3; 6, 16.

[7] Pasajul care începe cu acest verset tratează despre părţile care revin preoţilor din sacrificiile complete şi din ofrandele vegetale, înainte de a se vorbi în continuare de ultimul sacrificiu, cel de pace, singurul în cadrul căruia o parte din animalul jertfit revine laicilor.

[8] lui să-i rămînă pielea. Precizarea *adecă a preotului* de la sfîrşitul acestui verset în ms. 4 389 nu se află nici în OSTROG. nici în IER. şi pare o adăugire explicativă a traducătorului.
Această prescripţie este unică în întregul VT, căci nicăieri nu se specifică faptul că o anume parte din sacrificiul complet va rămîne preotului sacrificator, cu toate că pielea nu figurează între părţile vitei imolate (cf. 1, 8—9). Se pare însă că această indicaţie are caracter restrictiv, fiind vorba de jertfa unui particular şi nu de cea comunitară.

[9] Cf. 2, 4—7.
care îl va înfăţişa. Gestul marchează funcţia liturgică a preotului.

[10] Se face aici deosebirea între azimile frămîntate cu untdelemn şi cel „uscate", adică doar prăjite în untdelemn. Deşi în LXX nu există o opoziţie semantică între termenii desemnînd cele două tipuri de prinoase vegetale, în ms. 45 gr. ἀναπεποιημένη (participiul vb. ἀναποιέω 'a pregăti') este redat prin adj. *răsfăcută*, înlocuit în BB prin adj. *prefăcută*, în ambele cazuri prefixul *răs-* şi, respectiv, *pre-* intenţionînd reproducerea prefixului gr. ἀνά-.
Pentru ofrande „uscate" cf. 5, 11.
fiii lui Aaron, cf. 1, 5.

[11] Cu acest verset, în ms. 45 şi BB, după FRANKF., începe cap. 7.
legea, cf. 6, 9.
jertfa de pace, cf. 3, 1.

[12] jertfă de laudă. În ms. 45 şi ms. 4 389 *pentru laudă*, LXX περὶ αἰνέσεως, IER. *pro gratiarum actione*, OSTROG. похвалєнїа радн, corespund ebr. *tôdâ*, tip de ofrandă prin care suplicantul îşi exprima recunoştinţa faţă de bunăvoinţa divină (cf. *Ps.* 46, 1; 100, 1; 107, 22; 116, 17, *Ier.* 17, 26, *Amos* 4, 5 etc.).
În universul mitico-simbolic al poeziei lui Ioan Alexandru, este invocată şi această jertfă: „Umplu cu nimb ruptura-n sărutul ce-l vinduse / Pe buze să-mi.sece jertfa laudei roua împărtăşirii / Cerurile şi pămîntul trecură-n ordinea dumnezeirii" (ALEXANDRU, I. MAR., p. 140, poemul *Monodie bizantină*).
pîini nedospite/turte nedospite, cf. 2, 4.

[13] pîini dospite, LXX ἐπ'ἄρτοις ζυμίταις, după BH, adică pîini preparate cu un ferment vegetal (ebr. *ḥāmēṣ*, cf. 2, 11) care nu puteau fi oferite ca jertfe; rezultă că suplicantul le aducea cu el pentru a le consuma el însuşi, împreună cu părţile care îi reveneau din animalul jertfit. Opţiunea *pîini nedospite* (ms. 45, ms. 4 389, BB, MICU, FILOTEI) după FRANKF. ἐπ'ἄρτοις ἀζυμίταις OSTROG. къ ѹквы прѣснымн, cf. ŞAGUNA *azime*, se explică probabil prin reluarea automată a denumirii ofrandelor din versetul anterior. Cf. şi HELIADE *pîini fermentate cu aluat*, R-G, BIBLIA 1968 *pîini dospite*.

[14] dar înălţat Domnului. În ms. 45, ms. 4 389 şi BB *luare Domnului* este un calc semantic după LXX ἀφαίρεμα κυρίῳ. Gr. τὸ ἀφαίρεμα (<ἀφαιρέω 'a ridica') are aici, ca şi, frecvent, passim, (cf. *Ieş.* 35, 22 etc.) sensul 'parte a sacrificiului dedicată lui Dumnezeu', reproducînd ebr. *tᵉrûmāh*, al cărui sens literal este acela de 'jertfă ridicată'; interpretări mai noi consideră că sensul

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

exact este acela de 'a pune deoparte' (HARRISON, p. 83). Este vorba de acea parte a jertfei care revenea preotului şi nu putea fi consumată de laici. Cf. HELIADE *demţiă Domnului*, MICU, FILOTEI, ŞAGUNA *parte Domnului*, BJ *prélèvement pour Yahwe*. Cu sensul 'tribut', gr. *ἀφαίρεμα* este folosit şi în I *Mac.* 15, 5, echivalat de asemenea prin *luare* în BB.

[15] Laicilor li se permitea să consume din carnea jertfei ceea ce rămînea după ce se prelevau părţile arse pe altar (cf. 3, 3—5) şi cele rezervate preoţilor (cf. 7, 28—36).

[16] Expresiile *rugă de bunăvoie* (ms. 45 şi BB), *rugăciune de bunăvoie* (ms. 4 389) corespund întocmai FRANKF. *εὐχήν ἑκούσιον*, pasaj corupt, îndreptat în alte ediţii ale LXX prin implementarea secvenţei *ἢ, ἤ* („va fi, sau") care, conform BH, separă două tipuri de jertfă, cu denominaţii diferite; cf. MICU, FILOTEI, ŞAGUNA *de va jertvi din făgăduinţă sau de bună voie darul său*. Jertfa adusă spre îndeplinirea unei făgăduinţe (ebr. *nedher*) era o ofrandă adusă în scopul îndeplinirii unei promisiuni explicite către divinitate, ca în *Jud.* 11, 30—39 sau II *Regi* 15, 7—8, pe cînd jertfa voluntară (ebr. *n'dhābhāh*) era o ofrandă spontană, adusă divinităţii în semn de omagiu şi supunere, ca în *Esdra*, 3, 5.

[17] Respectul faţă de carnea sacrificată pe altar impunea grija de a nu îngădui alterarea ei; de aici prescripţia de a fi arsă imediat.

[18] cineva/suflet, cf. 2, 1.
lucru necurat. Opţiunile *pîngăricîune* (ms. 45, BB, MICU, FILOTEI, ŞAGUNA), *spurcăciune* (ms. 4 389, HELIADE, R-G), *întinare* (BIBLIA 1968) corespund LXX *μίασμα* 'necurăţenie (provenind de la un cadavru)', OSTROG. ОСКВЕРНЕНІЕ 'idem'; ebr. *piggûl* este un termen tehnic în BH, desemnînd carnea sacrificială neconsumată, care s-a alterat, cf. BJ *la viande avariée*. Totuşi după PÉTER-CONTESSE, p. 73, accentul nu trebuie pus pe igiena alimentară ci pe calitatea religioasă a cărnii sacrificiale consumate.
va purta povara păcatului său, cf. 5, 1.

[20] cineva/suflet, cf. 2, 1.
stare de necurăţenie. În ms. 45, ms. 4 389, BB, formularea *necurăţenîia lui pre dînsul* este o reproducere literală după LXX *ἡ ἀκαθαρσία αὐτοῦ ἐπ' αὐτῷ*, OSTROG. НЕЧИСТОТА ЕГО ИА НЕМЪ; se face aici trimitere la cazurile în care individul însuşi este impur, din cauza unor boli evidente (lepra în cap. 13), pierderi seminale (cap. 15) etc.
să fie îndepărtat din neamul lui, ms. 45, BB *va pieri* (ms. 4 389 *pieri-va*) *sufletul acela den nărodul lui* după LXX *ἀπολεῖται ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτῆς*, IER. *peribit de populis suis*, OSTROG. ПОГЪБНЕТСѦ Д[ОУ]ША ОНА ОТ ЛЮДИ СВОИХЪ, cf. BJ *sera retranché de sa race*, R-G *să se stîrpească din poporul său*. Există incertitudini cu privire la semnificaţia exactă a acestei expresii, unii văzînd aici o condamnare la moarte. Conform unei interpretări mai probabile, ar fi vorba aici doar de o izgonire din sînul comunităţii a celui care a greşit grav, ceea ce, în condiţiile deşertului, echivala totuşi cu o condamnare la moarte. Condamnarea are aici un caracter mai degrabă religios: exilatul era privat de efectele promisiunilor divine date neamului lui Avraam.
cele cu patru picioare în toate versiunile româneşti (ms. 45, ms. 4 389, BB, MICU, FILOTEI, ŞAGUNA) reprezintă o calchiere a LXX *τετραπόδοι* 'patrupede', OSTROG. ЧЕТВЕРОНОГЪ 'idem'.
spurcăciune. Opţiunile *urîciune* (ms. 45, BB) şi *necurăţîia* (ms. 4 389), LXX *βδέλυγμα* 'lucru care inspiră dezgust' (<*βδελύσσομαι* 'a inspira dezgust') corespund BH *šeqeṣ* 'lucru dezgustător'. *Targum*-ul aramaic şi *Peshitta* siriacă, precum şi unele manuscrise ale tradiţiei ebraice preferă lectura *šeres* 'bestiolă' (cf. HARRISON, p. 80, PÉTER-CONTESSE, p. 75); cf. R-G, BIBLIA 1968 *îritoare*. Cf. şi supra, nota la 5, 2.

[24] mortăciune, cf. 5, 2. Dacă era interzisă orice fel de utilizare a grăsimii animalului jertfit, grăsimea unui animal mort putea fi însă folosită în scopuri extraalimentare (de exemplu la întreţinerea uneltelor şi gresarea pielor), deşi consumarea cărnii acestor animale era interzisă (cf. 17, 15; 22, 8), ele fiind considerate impure. Faptul că grăsimea lor era totuşi utilizată vădeşte aici o victorie a bunului simţ gospodăresc asupra rigorismului iudaic ulterior.

[25] jertfă mistuită de foc, cf. 1, 9.
să fie îndepărtat din neamul lui, cf. 7, 20.

[26] să nu mîncaţi sînge, cf. 17, 10.
oriunde veţi locui, după LXX *ἐν πάσῃ κατοικίᾳ ὑμῶν*. Gr. *κατοικία* este echivalat aici în ms. 45 şi BB prin subst. *sălaş*, iar în ms. 4 389 prin subst. *lăcaş*, spre deosebire de 3, 17, unde acelaşi termen grecesc este tradus prin *sălăşluire* (ms. 45 şi BB) şi *sălăşluinţă* (ms. 4 389). Avem aici un exemplu de sinonimie derivativă, caracteristică limbii române literare vechi: acelaşi radical producea, prin sufixe diferite, sinonime concurente.

[30] Specificarea „cu mîinile sale" subliniază faptul că ofranda nu putea fi prezentată decît de către cel care aducea sacrificiul. În BH lipseşte secvenţa „cea de pe ficat", prezentă în LXX probabil prin influenţa pasajului din 3, 3—4, unde se află descrierea detaliată a părţilor grase ale jertfei, arse pe altar. Pentru opţiunile de traducere *ficat* (ms. 45, BB) şi *băzăr* (ms. 4 389) cf. 3, 4.
grăsimea aşezată deasupra pieptului. Semnificaţia acestei propoziţii în BH a fost interpretată, în două moduri: 1. „grăsimea care se află pe piept" — LXX *τὸ στέαρ τὸ ἐπὶ τοῦ στηθυνίου*, după care ms. 45, ms. 4 389, BB, cf. BJ *la graisse qui adhère à la poitrine*, BIBLIA 1968 *grăsimea de pe pieptul jertfei*; 2. „grăsimea aşezată deasupra pieptului" sau „grăsimea împreună cu pieptul" — IER. *adipem hostiae et pectusculum*, LUTHER *das Fet... samt der Brust*, KJV *the fat with the breast*, R-G *grăsimea cu pieptul împreună*. Pieptul (LXX *στηθύνιον*, diminutiv de la *στῆθος* 'piept', IER. *pectusculum*, diminutiv de la *pectus* 'piept', după ebr. *hādheh*) era considerată una din părţile cele mai delicioase ale unui animal.
pieptul să fie legănat. Această expresie se găseşte în BH şi este o descriere a ritualului de prezentare a jertfei în faţa altarului. În LXX, IER. şi OSTROG. nu este exprimată ideea de „legănare", care lipseşte astfel şi din versiunile româneşti. Au fost date două interpretări distincte acestui gest ritualic. Conform Talmudului, preotul prelua jertfa din mîinile suplicantului şi o mişca orizontal, înainte şi înapoi, indicînd prin prima mişcare prezentarea jertfei către Iahwe, iar prin cea de-a doua mişcare faptul că ea revenea apoi preotului, ca slujitor al divinităţii, în semn de bunăvoinţă şi protecţie divină. Într-o interpretare rabinică mai recentă, ceremonia ar consta în mişcarea jertfei către cele patru puncte cardinale, precum şi în sus şi în jos, spre a semnifica faptul că Iahwe stăpîneşte vînturile şi că el a creat cerul şi pămîntul.

[32] şoldul drept. În ms. 45 şi BB (urmată de MICU, FILOTEI, ŞAGUNA, HELIADE), LXX *τὸν βραχίονα τὸν δεξιόν* IER. *armus dexter* sînt redate prin sintagma *braţul cel direpţ*; pentru ms. 4 389 *umerile cel direpţ* cf. OSTROG. ДЯМО ДЕСНОЕ 'umărul cel drept'. În realitate, atît gr. *ὁ βραχίων* cît şi lat. *armus* desemnează 'braţul' sau 'umărul' cu referire la om; utilizate în legătură cu animalele, aceste lexeme au sensul 'şold, coapsă', corespunzînd ebr. *šôq* 'şold'; cf. LUTHER *die rechte Keule*, BJ *la cuisse droite*, GN *die rechte Hinterkeule*, R-G *şoldul cel drept*, BIBLIA 1968 *spata dreaptă*. Coapsa dreaptă a animalului (ebr. *šoq hayyāmîn*) era considerată bucata cea mai aleasă; situată în apropiere de organele de reproducţie, deci de izvorul vieţii, ea nu putea fi consumată de laici, revenind deci preoţilor; indicaţia expresă către „coapsa dreaptă" trebuie pusă în relaţie cu intensa conotaţie pozitivă atribuită părţii drepte la israeliţi, ca de altfel şi la alte popoare antice (cf., de exemplu, opoziţia semantico-mitologică *dextra / sinistra* din latină).
dar înălţat, cf. 7, 14.

[33] care va înfăţişa sîngele, cf. 3, 2.

[34] pieptul legănat şi şoldul înălţat, cf. supra, vv. 31—32.
preotului Aaron şi fiilor săi, cf. I, 5.
lege veşnică, cf. 3, 17; 6, 18.

[35] Conţinutul vv. 35—36 este ambiguu în BH, el putînd constitui o parte din discursul început cu v. 29 — cum optează majoritatea traducătorilor — dar putînd face parte şi din concluzia finală a întregului capitol.
partea ce li se cuvine prin miruire, în toate vechile versiuni româneşti *ungerea*, după LXX *ἡ χρίσις* IER. *unctio*, OSTROG. ПОМАЗАНІЕ, în BH există o ambiguitate, probabil intenţionată (PÉTER-CONTESSE, p. 79), tetragrama *mšḥh* putînd fi vocalizată *mašḥāh*, cu sensul 'parte, porţiune' (cf. KJV *the portion*, BJ *la part*, GN *Anteil*) sau *mišḥāh*, cu sensul 'ungere de consacrare, miruire'; cf. 6, 20.

[36] Ziua miruirii este prima zi a ritualului de consacrare a preoţilor (cf. 8, 35), pe cînd întrarea în funcţie propriu-zisă se situa după sfîrşitul săptămînii ceremoniale, adică în a opta zi.
lege veşnică, cf. 3, 17; 6, 18.

[37] Ultimele două versete conţin concluzia prescripţiilor enunţate în cap. 6—7, dar pot fi considerate şi o concluzie a întregii prime părţi a *Leviticului*, consacrată reglementărilor sacrificiale. Partea concluzivă a unei secţiuni este considerată de exegeţi drept o adevărată formă literară şi pusă în relaţie cu practica scribilor mesopotamieni de a nota într-un „colofon" de la sfîrşitul fiecărei tăbliţe cuneiforme conţinutul rezumativ al întregii tăbliţe, pentru a asigura pe de o parte receptarea rapidă a conţinutului şi, pe de altă parte, relaţia de continuitate cu tăbliţe din aceeaşi serie (cf. HARRISON, p. 84—86).
legea cf. 6, 9.

[38] muntele Sinai. Aici, în ms. 45 apare *muntele Sinâ*, formă neadaptată după LXX *ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ* (aceeaşi soluţie şi la HELIADE). Oriunde mai apare în *Levitic*, acest toponim se prezintă sub forma genitivală *muntele Sinaiei* (sau *Sinaii*) în toate vechile traduceri româneşti, inclusiv MICU, FILOTEI, ŞAGUNA. Muntele Sinai (ebr. *Siynāy*, gr. *Σινά*, lat. *Sinai*) este un platou muntos în Peninsula Arabică.

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

CAP. 8

Cap. 8—10 constituie partea a doua a *Leviticului*, în care sînt descrise ceremonia de consacrare a preoților (cap. 8), intrarea în funcțiune a preoților recent consacrați (cap. 9) și, în sfîrșit, anumite reguli pe care preoții sînt obligați să le respecte în exersarea funcției lor.

[2] I a p e A a r o n. În BH verbul „a lua" are drept complemente directe elementele din enumerarea secventă, ceea ce nu înseamnă însă că Moise trebuia să facă el însuși aceste operații, ci doar să le ordone și să le supravegheze.

v e ș m i n t e l e, cf. *Ieș.* 28, 2—4.

u n t d e l e m n u l p e n t r u m i r u i r e, cf. *Ieș.* 30, 22—33.

j e r t f a p e n t r u, cf. 4, 3—12.

c o ș u l c u a z i m e, cf. 8, 26.

a z i m e, cf. 2, 4 și 11.

[3] *Stringe întreaga adunare* este traducerea corectă, conform BH, cf. BJ *convoque toute la communauté*; la această ceremonie de importanță esențială trebuia să participe întreaga comunitate, prin reprezentanții săi. În secvențele *și toată adunarea soborului* (ms. 45, BB) și *și toată strînsura săborului* (ms. 4 389), ideea de „adunare" este exprimată printr-un subst. / compl. dir. încadrat în enumerarea din versetul anterior, printr-o transpunere literală a LXX καὶ πᾶσαν τὴν συναγωγὴν ἐκκλησίας. În majoritatea edițiilor LXX, genitivul ἐκκλησίας 'al adunării' este înlocuit cu imperativul ἐκκλησίασον 'adună, stringe', iar secvența ἡ ἦν 'care era' lipsește. MICU și următorii traducători corectează această inadvertență.

c o r t u l î n t î l n i r i, cf. 1, 1. Obscurizarea textului în ms. 45 prin repetarea subst. *ușă* este o greșeală de copist sau o neatenție a traducătorului, corectată de revizorii finali.

[6] i-a s p ă l a t c u a p ă. Este vorba despre o abluțiune rituală și nu despre un simplu act de igienă. Ca și în întregul pasaj, deși Moise este subiectul gramatical al discursului, nu înseamnă neaparat că însuși profetul a săvîrșit toate gesturile rituale, ci doar că le-a supravegheat.

[7] Reconstituirea formei, dimensiunilor și destinațiilor exacte ale îmbrăcămintei rituale a preoților este aproape imposibilă, în absența unor reprezentări pictografice străvechi, fapt care a procurat mari greutăți traducătorilor.

t u n i c a. În ms. 45, ms. 4 389, BB, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA *haina* redă LXX ὁ χιτών, lat. *subucula*; corespondentul ebraic desemna un fel de cămașă purtată direct pe piele, obiect vestimentar fără vreo semnificație liturgică. Cf. LUTHER *das Gewand*, KJV *the coat*, BJ *la tunique*.

b r î u l. LXX ἡ ζώνη 'centură' (preluat de HELIADE *zona*), IER. *balteus* 'idem' corespund ebr. *'abl'nēm*, care desemna un fel de centură purtată de preoți pe sub veșmintelor exterioare, avînd, se pare, o semnificație simbolică, drept însemn al funcției sacerdotale; cf. *Ieș.* 28, 4; 39, 29.

m a n t i a. În ms. 45, ms. 4 389 și BB *haina cea pînă jos*, la MICU, FILOTEI, ȘAGUNA *veșmîntul cel lung* corespund LXX ὁ ὑποδύτης 'veșmînt lung purtat pe sub hainele exterioare', IER. *tunica hyacinthina*, BH *m'"iyl* (<vb. *mā'al* 'a acoperi'); această piesă vestimentară, care consta dintr-o bucată mare de țesătură, cu o deschizătură la mijloc pentru a lăsa să intre capul, cobora în falduri pînă la călcîie.

e f o d u l, ebr. *'ephōd* era un fel de bluză sacerdotală dintr-un material scump, prinsă pe umeri cu o agrafă. Opțiunile *cea preste umăr* (ms. 45, BB) și *cea de preste umere* (ms. 4 389) reprezintă traducerea literală a membrilor compusului grecesc ἐπωμίς (ἐπί 'deasupra, peste', ὦμος 'umăr') termen specializat în LXX pentru desemnarea efodului prețesc. Forma *umărariul* de la MICU, FILOTEI, ȘAGUNA este probabil o creație contextuală sugerată de IER. *humerale*; cf. și excentrica soluție de la HELIADE: *superumeralul (ephodul)*.

b r î u l e f o d u l u i pare să denumească o bandă confecționată din același material ca și efodul, care servea la fixarea acestuia de corp. Sintagma *facerea ceii preste umăr* (ms. 45, BB) este rezultatul reproducerii literale a LXX ἡ ποίησις τῆς ἐπωμίδος procedeu aplicat mai tîrziu și de HELIADE *făptura superumeralului*; echivalarea corectă *brîul efodului* din ms. 4 389 se datorează analizei corecte a OSTROG. ПОАСЪ ЕФ8ДНИ.

[8] *Pieptarul* (ebr. *hōšen*) era o piesă esențială a costumului sacerdotal, constînd dintr-o țesătură bogat decorată din in, de formă pătrată sau dreptunghiulară, în care erau încastrate douăsprezece pietre prețioase simbolizînd cele douăsprezece triburi ale lui Israel; se fixa solid deasupra efodului și era destinat să adăpostească Urim și Tumim (vezi imaginea reconstituită la HARRISON, p. 91). Sensul ebr. *hōšen* este nesigur, ceea ce a determinat marile diferențe de echivalare. GESENIUS, s.v., îi dă sensul de 'ornament', apropiindu-l de un radical arab care înseamnă 'a fi frumos'. De aici opțiunile moderne KJV *the breastplate* și BJ *le pectoral*. LUTHER și GN *die Brusttasche* 'săculețul de la piept' sugerează deopotrivă forma și destinația obiectului. Soluția din FRANKF. τὸ λόγιον (diminutivul de la λόγος 'cuvînt'), calchiată de IER. *rationale* (cf. HELIADE *raționalul*) și de OSTROG. СЛОВО după care și ms. 45 și ms. 4 389 *cuvîntul*, pare să semnifice, în intenția interpreților, rațiunea sau cuvîntul divin care luminează spiritul marelui preot, făcîndu-l să cunoască viitorul și să pronunțe previziuni (alt sens al gr. τὸ λόγιον este în VT și NT cel de 'predicție divină', cf. *Ps.* 10, 7, *Fapte* 7, 38; Philon din Alexandria, în sec. I d. Hr., utiliza termenul și în sintagma τὰ δέκα λόγια 'cele zece porunci'). În alte versiuni ale LXX pieptarul marelui preot evreu este desemnat prin subst. τό λογεῖον, ale cărui principale sensuri sînt: 1. 'parte a scenei unde se așezau actorii pentru a vorbi' și 2. 'tribunal' (cf. BAILLY, s.v.). Revizorii de la București au găsit o soluție fericită, căci în BB apare termenul *engolpiu*, o soluție care asigură desemnarea corectă a obiectului; cu forma *engolpion*, mai apropiată de etimonul gr. ἐγκόλπιον, termenul mai apare în BB în *Ieș.* 28, 5, avînd caracterul unui împrumut folosit frecvent în epocă (cf. TIKTIN, s.v., cu trimiteri la *Îndreptarea legii* din 1652 și Dosoftei, *Viețile sfinților*). Rezolvarea din BB este preluată de MICU și FILOTEI (ambii indicînd în notă de subsol corespondentul gr. λογεῖον !), ca și de ȘAGUNA. În R-G și BIBLIA 1968 *hoșenul* reprezintă o transcripție a corespondentului ebraic.

U r i m ș i T u m m i m sînt adaptări ale ebr. *urîym* 'lumini' și *tumîym* 'perfecțiuni'. Deși sensurile termenilor ebraici sînt clare, caracterul obiectelor desemnate rămîne incert. Interpreții mai vechi văd aici un nume colectiv pentru cele douăsprezece pietre prețioase rituale de pe pieptarul preoțesc, denominație metonimică a luminii și perfecțiunii lui Iahwe. Interpretările moderne înclină să opteze 'pentru niște obiecte ritualice diferite față de cele douăsprezece pietre prețioase; avînd forma unor zaruri sau bastonașe, ele vor fi fost instrumente utilizate în consultarea voinței divine, ca în *Num.* 27, 21, *Deut.* 33, 8 etc. (cf. LUTHER *die Lose „Licht und Recht"*, GN *die heiligen Lose*). Echivalările *arătarea* și *adevărul* (ms. 45, BB, după care și MICU, FILOTEI, ȘAGUNA) corespund întocmai LXX δήλωσις și ἀλήθεια. Subst. rom. *arătare* calchiază aici sensul primar al gr. δήλωσις (<vb. δηλόω 'a face vizibil, a arăta, a manifesta'), pe cînd în *Dan.* 2, 27, unde are sensul 'faptul de a lămuri; interpretare', gr. δήλωσις este echivalat în BB prin subst. *asemănare*. Sintagma genitivală *mărturisirea adeverinței* din ms. 4 389 se datorează OSTROG. ПРОПОВѢДАНІЄ ИСТИНЫ. Cf. și HALIADE *Manifestația* și *Adevărul*.

Sentimentul de înfiorare mistică în fața actului ritualic al învestirii preoțești transpare în poemul *Tradiție maramureșeană* de Ioan Alexandru: „Din tată în fiu ca ochii din cap un mileniu / Păstrată cea mai de preț moștenire cu sfințenie / Acum ajuns pe umerii lor chibotul li se cere / Să-l pună pe seama rătăcirii din pustie vedenie / Toiagul învlăstărit năstrapa de aur / Catapeteasma cădelnița făgăduințelor veșnice / Cortul podit de drum lung din păr de capră neagră / Țesut în războiaie noaptea la sfeșnicul / Straiele scumpe din mătasă violetă și purpuric / Clopoțeii la poala de aur pămîntul să-l învie / De la chemarea lui Abraham să-și ridice fiul pe lemn / Pe muntele Mariei" (ALEXANDRU, I. MAR., p. 99).

[9] m i t r a, în toate versiunile românești (cu excepția BIBLIA 1968 *chidar*, după IER. *cidaris*), reflectă LXX ἡ μίτρα și corespunde ebr. *migh'dā'oth* care desemnează în BH un acoperămînt pentru cap, din stofă (cf. LUTHER *Kopfbund*, BJ *le turban*, GN *der Turban*), purtat de preoți și de regi ca însemn al funcției sacerdotale și, respectiv, regale. Înrudirea dintre ebr. *migh dhā'oth'* și ebr. *ghādhīy'a* 'cupă' sugerează forma conică a acestei piese din costumul preoțesc.

p o t c o a v a d e a u r în ms. 45, ms. 4 389, BB, redă LXX τὸ πέταλον τὸ χρυσοῦν, IER. *lamina aureea*, OSTROG. ДѢСКА ЗЛАТАѦ. Ebr. *'yts* din BH (<vb. *'uts* 'a străluci') are deopotrivă sensurile de 'lamă' (cf. LUTHER *das goldene Stirnblatt*, KJV *the golden plate*, GN *das goldene Schild*) și de 'floare' (cf. BJ *la fleur d'or*). Ambele sensuri sînt redate sintetic de gr. τὸ πέταλον, care semnifică 'petala unei plante, a unei flori' și, p. anal. 'lamă sau placă de metal' (cf. BAILLY, s.v.); sensul rezultat din analogie pare să fie un calc după ebr. *'yts* (cf. *Ieș.* 28, 36; 36, 30). Decizia pentru *potcoavă* spre a desemna analogic tiara sacerdotală pare a fi o opțiune interpretativă proprie a lui Milescu. Cf. și MICU, FILOTEI, ȘAGUNA *tabla de aur* și HELIADE *lamina aurea* (după IER.).

d i a d e m a s f î n t ă. Formularea *cea sfințită sfîntă* (ms. 45, *BB*, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA), după LXX τὸ καθηδιαμένον ἅγιον, și IER. *consecratam in sanctificatione*, ca și *cea sfințită sfinților* (ms. 4 389) după OSTROG. ѡс[вѣк]шиа с[вѣк]тыѧ, apăr ca sintagme atributive pentru subst. anterior. Corespondentul ebr. *qōdeš* are sensul literal 'sfințenie', iar aici pe cel contextual de 'coroană, diademă, simbol al consacrării', fiind deci o apoziție pentru subst. anterior; cf. LUTHER *der heilige Reif*, KJV *the holy crown*, BJ *le signe de sainte consécration*.

[10] u n t d e l e m n u l p e n t r u m i r u i r e. Pentru compoziția acestei substanțe cf. *Ieș.* 30, 22—23.

u n e l t e l e. Opțiunea *vasele* (ms. 45, ms. 4 389, BB) reproduce LXX τὸ σκεῦη 'accesorii; echipament', dar este, după toate aparențele, un calc după slavon. сѣсѫдъ 'vas' și 'instrument' (cf. MIKLOSICH, s.v.); termenul slavon este la rîndul lui un calc după gr. τὸ σκεῦος și lat. *vas*, termeni care, mai ales la forma de plural, au sensul colectiv de 'accesorii; bagaje'. Termenul apare frecvent în VT, de exemplu în *Ieș.* XXXV, 15, 17, unde, ca și aici, corespondenții sînt gr. σκεῦος, lat. *vaș* și slavon. сѣсѫдъ. Autorii DRL

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

(manuscris, s.v.) consideră acest sens al rom. *vas* ca fiind moștenit. Atestările invocate, exclusiv din texte biblice (PSALT. SCH., CORESI, PO, Dosoftei, BB, Antim Ivireanul) îndreptățesc însă concluzia că avem un calc de semnificat specific textelor biblice, sensul 'ustensile, echipament' fiind împrumutat de traducători după slavon. СЪСѫДЪ 'vas' și 'instrument' (care este termenul corespunzător și în textul slavon intralinear din CORESI, PS.) și, mai tîrziu, după gr. σκεῦος și lat. *vas*. Cf. și ST. L. FAC., p. 96.

[11] de șapte ori, cf. 4, 6.
uneltele/vasele, cf. supra, v. 10.
ligheanul de spălat, cf. *Ieș.* 30, 17—21. Sinonimul *medeniță* din ms. 4 389, atestat de DLR în texte din sec. al XVII-lea, dar numai în forma *medelniță*, este un împrumut vechi după slavon. МѢДѢНИЦА.

[12] untdelemnul pentru miruit, cf. 4, 3.

[13] Cf. supra, vv. 7—9. Costumația preoților obișnuiți era oarecum deosebită decît a marelui preot.
bonete. În ms. 45 și BB *chivere* (<rus. *kiverŭ*, cf. DA, s.v.)' iar în ms 4 389 *pălării* corespund LXX κιδάρεις, OSTROG. КЛОБѢКИ. Pentru denumirea bonetelor fiilor lui Aaron se utilizează un alt termen decît pentru obiectul vestimentar analog din costumul marelui preot (cf. supra, v. 9), ceea ce implică și o formă diferită. Gr. κίδαρις desemna în perioada clasică turbanul sau diadema regilor asiatici, mai ales a celor persani; cuvîntul grecesc însuși este împrumutat dintr-o limbă orientală. MICU (urmat de FILOTEI și ȘAGUNA) *chidare* și HELIADE *cidare* adaptează termenul grecesc. Cf. și KJV *bonnets*, LUTHER *hohe Mützen*, BJ *des callottes*, GN *Kopfbedeckung*, BIBLIA 1968 *turbane*.

[14] juncul, cf. 4, 3—12.
și-au pus mîinile, cf. 1, 4.

[15] Cf. 4, 6—7. Ultima secvență a acestui verset este ambiguă, lăsînd posibile două interpretări: 1. „pentru el" înseamnă „în favoarea lui" iar expresia „a face ispășire" are sensul din 4, 20 și 2. „pentru el" are un sens local, indicînd locul de săvîrșire a ritualului expiatoriu (PÉTER-CONTESSE, p. 88).

[16] Cf. 3, 3—4.
au ars/au adus, cf. 1, 9.

[17] Cf. 4, 11—12.

[18] berbecul, cf. 1, 10—13.
și-au pus mîinile, cf. 1, 4.

[19] Cf. 1, 5.

[20] Cf. 6—8. În LXX, urmată de traducerile românești, există o dispunere diferită de BH a secvențelor sintactice.

[21] Cf. 1, 9.

[22] A treia etapă a ceremoniei de investitură sacerdotală este oarte asemănătoare cu jertfa de pace (cap. 3).
berbecele de săvîrșire, expresie prezentă în ms. 45, ms. 4 389 și BB și preluată de MICU, FILOTEI, ȘAGUNA *berbecele cel de săvîrșire*, reproduce LXX τὸν κριὸν τελειώσεως, OSTROG. ОВѢНЪ СЪВЕРЪШЕНІѢ. Avem de-a face aici cu o transpunere literală a BH, unde apare expresia „berbecul umplerilor" (ebr. *'ayil milu'yim*). După cum rezultă din ansamblul ritului, Moise „umplea" în cadrul ceremoniei de investitură mîinile preoților cu părțile jertfei care trebuiau duse la altar. De aici denumirea întregii ceremonii de investitură. Cf. IER. *in consecratione sacerdotum*, KJV *the ram of consecration*, LUTHER *Einsetzungsopfer*, BJ *bélier du sacrifice d'investiture*, GN *bei der Einsetzung der Priester*, R-G *berbecul de sfințire*. Ceea ce versiunile moderne au redat printr-o sintagmă interpretativă, autorii LXX au transpus prin subst. τελείωσις 'împlinire; terminare' (<vb. τελειόω 'a împlini; a termina'), pe baza notei semantice comune 'a umple' cu corespondentul ebr. *milu'yim* (<vb. *mālē'* 'a umple'). Slavon. СЪВЕРШЕНІЄ reprezintă echivalentul firesc al gr. τελείωσις. Opțiunea *săvîrșire* a traducătorilor români poate fi interpretată deopotrivă ca o calchiere semantică a gr. τελείωσις, ca și o adaptare neologică a slavon. СЪВЕРШЕНІЄ; DLR, s.v. *săvîrșire*, nu are atestări anterioare BB ale acestui termen. Gr. τελείωσις, cu sensul 'împlinire, realizare' mai apare în *Luca* 1, 45, context care în BB conține același termen *(va fi săvîrșire celor zise)*, în vreme ce, anterior, autorii NT (1648) au preferat, în absența unui echivalent substantival, o redare perifrastică: *se vor plini care-s zise*.
și-au pus mîinile, cf. 1, 4.

[23] Pentru semnificația părții din dreapta cf. 7, 32. Indicația urechii, a mîinii și a piciorului semnifică probabil consacrarea în întregime a corpului (partea superioară, cea mediană și cea inferioară); urechile vor fi sfințite pentru a asculta comandamentele divine, mîinile pentru a săvîrși gesturile prescrise, iar picioarele pentru a merge pe căile Domnului.

[24] sîngele rămas l-a turnat, cf. 1, 5.

[25] Cf. indicațiile similare din 3, 3—4 și 9—10. Pentru *șoldul drept / brațul cel drept* cf. 7, 32.
[26] Pentru detalii privind pregătirea și aspectul plinilor rituale cf. 2, 4—7.
Sintagma *den coșnița săvîrșirii* (ms. 45, ms. 4 389, BB) redă aici LXX ἀπὸ τοῦ κανοῦ τῆς τελειώσεως și OSTROG. ѲТ КОШНИЦЫ СЪВЕРШЕНІЮ, unde subst. τελείωσις/СЪВЕРШЕНІЄ apar probabil sub influența v. 22, căci mai sus, în v. 2, acest obiect este denumit în mod adecvat: ὁ κάνος τῶν ἀζύμων (LXX), КОШНИЦА ОПѢСНОЧЬНАА (OSTROG.), *coșnița cu azimile* (ms. 45), BB), *coșul cu azimile* (ms. 4 389).

[27] ca dar legănat, cf. 7, 14 și 30.

[28] Moise își reia aici rolul său de oficiant, împlinind gesturile rituale care în viitor vor fi săvîrșite de preoții investiți acum în funcția lor.
sfințirea preotului, cf. supra, v. 22.
jertfă cu mireasmă plăcută, cf. 1, 9.

[29] pieptul berbecului. După cum se indică expres în 7, 30—37, această parte din animalul jertfit revenea de drept preoților; dar, într-un moment în care preoții încă nu existau ca atare, ritualul servind tocmai investiturii lor, pieptul revine, cu titlu de excepție, lui Moise, un laic, în calitatea sa de prim oficiant al acestui ritual.
dar legănat, cf. 7, 30.

[31] coșnița săvîrșirii, cf. supra, v. 26.

[32] să ardeți în foc, cf. 7, 17.

[33] Acesta este singurul loc unde se precizează explicit că ceremonia investiturii durează șapte zile, timp în care viitorului preot îi este interzis orice contact cu exteriorul.
Pentru semnificația simbolică a numărului „șapte" cf. 4, 6.
ziua săvîrșirii, cf. supra, v. 22. Repetarea inutilă *ziua-zioăi* din ms. 4 389 reflectă OSTROG. ДѢНЬ ДѢЄ.

[34] Acest verset este susceptibil în BH de mai multe interpretări: 1. prima propoziție continuă ideea din v. 33 („sfințirea voastră trebuie să se petreacă zilnic, timp de șapte zile, cum s-a săvîrșit astăzi"); 2. prima propoziție se leagă de următoarea în cadrul unei comparații („cum s-a săvîrșit astăzi, Domnul a ordonat să se facă timp de șapte zile") și 3. conform traducerii literale din LXX și IER., urmați și de traducătorii români.
să facă ispășirea, cf. 1, 4; 4, 20.

[35] să păziți poruncile. Formulările *veți păzi pazele* (ms. 45, BB), *veți păzi cele de păzit* (MICU, FILOTEI, ȘAGUNA), *veți custodi custoditele* (HELIADE) reprezintă reconstituiri cu „complement intern" din LXX φυλάξεσθε τὰ φυλάγματα, la rîndul ei o imitare a unei construcții ebraice tipice. Exprimarea mai firească *să păziți porîncile* din ms. 4 389 este inspirată de OSTROG. СЪХРАНИТЕ ПОВѢСТѢНІА.

CAP. 9

După sfîrșitul celor șapte zile ale ritualului investiturii sacerdotale, preoții își inaugurează noua funcție săvîrșindu-și atribuțiile esențiale, care țin de administrarea jertfelor (cf. 1, 5), cu participarea întregii comunități. Faptul că în acest capitol 9 limbajul este mai puțin evoluat decît în capitolele anterioare a făcut să se presupună (cf. BJ, p. 137, nota *a*) că acest fragment face parte din nucleul redacțional cel mai vechi, putînd fi urmarea directă a ultimului capitol din *Ieșirea*.

[1] bătrînii. Forma *bătrînimea* (ms. 45, BB), lexem des folosit în BB (cf. *Ieș.* 3, 16; 4, 29; *Deut.* 21, 3 etc.), reprezintă o creație a lui Milescu (<*bătrîn*+suf. colectiv *-ime*), sugerată de LXX ἡ γερουσία (<γέρος 'bătrîn'), termen larg utilizat în antichitate pentru a desemna sfatul bătrînilor din polisul grecec; soluția *bătrînii* din ms. 4 389 reflectă OSTROG. СТАРЦЫ; aceeași soluție este preferată și de MICU, FILOTEI și ȘAGUNA, în vreme ce HELIADE introduce neologismul *senadrinul*.

[2] juncan, cf. 1, 5.
jertfă pentru păcat, cf. 4, 1.
berbec, cf. 1, 10—13.
fără cusur, cf. 1, 3; 22, 17—25.

[4] prinos de grîne, cf. 2, 1.
Domnul vi se va arăta, cf. *Ieș.* 15, 10.

[5] cortul întîlnirii, cf. 1, 1.
întreaga adunare, cf. 4, 13.

[6] slava Domnului. Sintagmele *mărirea Domnului* (ms. 45, BB), *slava Domnului* (ms. 4 389, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA,

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

R-G, BIBLIA 1968) corespund LXX ἡ δόξα κυρίου, IER. *gloria Domini* (cf. HELIADE *gloria Domnului*), OSTROG. СЛАВА ГНѢ Corespondentul ebraic din BH este sintagma *y'howāh k'bhôdh*, care apare frecvent în VT spre a desemna norul luminos în care se reflecta maiestatea divină și în care Iahwe se revela poporului lui Israel în momentele esențiale. Peste tot unde aparo în BB (cf. *Ieș.* 24, 16 ; 60, 34 etc.), acest concept a fost exprimat prin subst. *mărire*, atribuindu-i-se acestui termen o accepțiune teologică preluată apoi în limba română de împrumutul slavon *slavă*.

[7] jertfa pentru păcat, cf. 4, 3—12.
arderea de tot, cf. 1, 3.
fă ispășire, cf. 1, 4 ; 4, 20.
pentru popor este semnificația corectă din BH, interpretată restrictiv în LXX περὶ ... τοῦ οἴκου σου, după care ms. 45, BB, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA, HELIADE *pentru casa ta*.
darurile poporului, cf. 1, 2.

[9] și-a muiat degetul în sînge, cf. 4, 6.
coarnele altarului, cf. 4, 7.

[10] Cf. 4, 3—4.

[11] Cf. 4, 11—12.

[12] Cf. 1, 3—9.

[15] Cf. supra, vv. 8 și urm.

[16] În LXX, urmată de traducerile românești, apare singularul „arderea de tot", care nu reflectă corect singularul ebraic cu valoare colectivă ; în v. 3 se indicase în mod expres „un viței și un miel".

[17] Cf. 2, 1 și urm., 6, 12.

[18] juncul și berbecul, cf. supra, v. 4.
a stropit altarul, cf. 1, 5.

[19] Cf. 3, 3—4 și 9—10.

[20] Cf. 7, 30—34.

[22] a ridicat mîinile. În tradiția ebraică, gestul ridicării mîinilor nu este legat de ideea de binecuvîntare, ci are mai degrabă semnificația unei invocații sau a unei rugăciuni, cazuri în care mîinile se îndreptau spre cer sau pre altar. Aici, precizarea „către popor" atribuie expresiei ebraice un sens particular, surprins de LXX εὐλογεῖν, IER. *benedicere*, OSTROG. БЛАГОСЛОВИТИ, Rom. *blagoslovi*, împrumut slavon existent încă la Coresi, este termenul folosit curent pentru noțiunea în cauză, deși este reperabil pe alocuri (cf. *Fac.* 24, 31 și 48) și corespondentul său *binecuvînta*, constituit prin calchierea compusului grecesc (εὖ 'bine', λογεῖν 'a cuvînta'). Oscilația persistă la MICU ; abia FILOTEI, ȘAGUNA și HELIADE optează definitiv pentru *a binecuvînta*. Astăzi *a blagoslovi* este utilizat mai ales în limbajul popular și în mediile monahale.

[23] Semnificația celei de-a doua binecuvîntări, efectuată împreună de Moise și de Aaron, este neclară.
slava Domnului, cf. supra, v. 6.

[24] Flacăra care iese „de dinaintea Domnului" emană din manifestarea vizibilă a prezenței lui Iahwe, norul luminos desemnat prin expresia *slava Domnului* (cf. supra, v. 6). Dacă pînă acum Moise utiliza pe altar un foc oarecare, de data aceasta, la primul sacrificiu preoțesc autentic, Iahwe dorește să arate că el este inspiratorul alegerii făcute de Moise și că acceptă jertfa lui Aaron. Focul sacru rezultat din această flacără miraculoasă a fost păstrat nestins, conform tradiției, pînă în vremea lui Solomon, cînd, la inaugurarea templului, Iahwe l-a reînoit printr-un miracol similar (cf. *Paralip.* 7, 1). Acest al doilea foc a fost menținut pînă la distrugerea templului de către babilonieni, cînd a fost ascuns într-o peșteră, unde a fost regăsit la întoarcerea din captivitate. Dar, după cum se poate vedea din II *Mac.* 2, 8 și urm., Iahwe reaprinde pentru a treia oară focul sacru, care se va stinge din nou, de data aceasta definitiv, în timpul persecuțiilor lui Antiochus Epiphanes. După Philon din Alexandria, *Vita Mosis*, III, acest foc constituia esența cea mai pură a eterului.
au scos strigăte de bucurie. În BH ebr. *rānan* 'a striga de bucurie' pare să fie un termen liturgic, exprimînd emoția mistică ; de obicei este transpus în LXX prin vb. εὐφραίνω 'a se bucura', tradus în BB prin *a se veseli* (cf. *Isa.* 12, 16 ; 54, 1). Aici însă, ms. 45, BB *să spăimîntă*, ms. 4 389 *se înfricoșară*, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA *s-au spăimîntat* reflectă LXX ἐξέστη și OSTROG. ОУЖАСОШАСѦ. Echivalențele din traducerile românești sînt aproximative, căci gr. ἐξιστάνω are sensul 'a-și ieși din minți ; a fi uimit, stupefiat' și este tradus corect în alte părți din BB (*Mat.* 12, 23, *Marcu* 2, 12 ; 5, 42) prin *a se mira*, ca de altfel și în NT (1648) la loc. cit. Tot aproximativ, prin sintagma *fu bucurie mare*, este transpus gr. ἐξιστάνω și în *Fapte* 8, 9.
au căzut cu fața la pămînt. Acest gest exprima la popoarele orientale respectul suprem față de un superior ; aici, față de manifestarea prezenței divine.

CAP. 10

[1] Păcatul celor doi fii ai lui Aaron rezultă dintr-un exces de zel. Ei sînt pedepsiți prompt fiindcă au încălcat comandamentele divine, aducînd ca ofrandă un parfum profan care nu fusese pregătit conform prescripțiilor, pe care l-au ars pe un „foc străin", adică un foc oarecare, diferit de cel care ardea pe altar.
Nadab și Abihu, *Nadav și Avîud* (ms. 45), *Nadáv și Avîúd* (BB), *Nadav și Avîud* (ms. 4 389), *Nádav și Avîúd* (MICU), *Nadav și Aviud* (FILOTEI, ȘAGUNA), *Nadab și Abiud* (HALIADE), *Nadab și Abiu* (R-G), *Nadab și Abiud* (BIBLIA 1968) reprezintă încercări de adaptare, după LXX Ναδὰβ καὶ Ἀβιοὺδ, IER. *Nadab et Abiu*, OSTROG. НАДАВЪ И АВИѲДЪ, ale ebr. *nādhābh* 'generos, nobil' și *'abhîhu'* cel al cărui tată este Iahwe'. Pentru transcripțiile moderne, după BH, ale acestor nume, cf. LUTHER, KJV, BJ, GN *Nadab* și *Abihu*.
cădelnița, în toate traducerile românești de pînă astăzi (excepție R-G *căfuie*), echivalează LXX τὸ πυρεῖον, IER. *thuribulum*, după OSTROG. КАДИЛНИЦА ; acest împrumut slavon este mai vech, după cum atestă DA, s.v., citînd un text din anul 1588, după CUV. D. BĂTR. Cf. și HELIADE *incensoriul* (<fr. *encensoir*). Corespondentul ebraic *miq'tereth* (<*qāṭar* 'a aprinde') desemna un obiect liturgic din metal, puțin adînc, prevăzut cu o toartă, care servea la înfățișarea tămîiei arzînde (cf. II *Paralip.* 26, 19 și *Ezec.* 8, 11, cu echivalări identice în BB).
Propoziția redundantă în context *care-ș a lui cădelniță luoă* din ms. 4 389 se datorează neatenției traducătorului sau introducerii în text a unei note explicative. Cf. și 16, 12.

[2] a ieșit o flacără, cf. 9, 24.
i-a mistuit, *i-au mînca'* (ms. 45, BB, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA, *îi mîncă* (ms. 4 389), *îi devoră* (HELIADE), corespund LXX κατέφαγεν, IER. *devoravit*, OSTROG. ПОТРЕБИ, verbe care reflectă ebr. *'ākhal* 'a devora', utilizat în BH adesea despre foc.
înaintea Domnului, adică în interiorul spațiului sacru al sanctuarului.
O splendidă imagine a focului divin, deopotrivă purificator și pedepsitor găsim în discursul liric al lui Nicolae Ionel : „Nici tunet peste tunet pînă-n bolta / lui Iahwe spartă-n cioburi flacăra / de sus va bîntui ca un cutremur / nici haos peste haos năruind / în temelia lumii pînă totul / se va întoarce-n furia aceasta / ca rupere de foc din Demiurg / nici nebunia dacă-ai pune-o simbur / creației — tot n-ai putea să smulgi / o așchie din sufletul cu care / primesc supremul bine ca un duh" (IONEL, p. 79).
voi fi sfințit. BH lasă aici loc ambiguității, cele două verbe ale frazei avînd un sens fie de pasiv, fie de reflexiv. Conform interpretării din LXX, identică aceleia din tradiția rabinică, 'Iahwe se adresează preoților („cei ce se apropie de mine"), reclamînd respectarea sacralității sale și afirmarea ei în fața întregului popor.
Aaron a rămas tăcut. Tăcerea lui Aaron exprimă deopotrivă durere, uimire și teroare mistică.

[4] Numele celor trei personaje prezintă următoarea filiație : *Misail* (ms. 45, ms. 4 389, R-G, BIBLIA 1968) după OSTROG. МИСАИЛЪ și IER. *Misaele ; Misadai* (BB, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA, HELIADE) după LXX Μισαδάη ; *Elisafan* și *Oțiil* (ms. 45, ms. 4 389, BB, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA) după LXX Ἐλισαφάν și Ὀζιήλ, OSTROG. ЕЛИСАФАН și ОЗИИЛЪ. În BH : *miysā'ēl* 'care aparține lui Dumnezeu', *'el' tsāphan* 'Dumnezeu a protejat', *'uzîy'ēl* 'puterea mea este Dumnezeu'.

[5] cu tunicile lor, cf. 8, 7. Referința pronumelui posesiv este ambiguă și în BH, nefiind clar dacă este vorba despre tunicile morților sau ale celor care îi transportă. Majoritatea interpreților optează pentru prima posibilitate.

[6] *Eltâzar* (ms. 45, ms. 4 389, BB, FILOTEI) *Eleazar* (MICU, ȘAGUNA, HELIADE, R-G, BIBLIA 1968), după LXX Ἐλεάζαρ, OSTROG. ЕЛЕАЗАРЪ, IER. *Eleazar*, transcripții ale ebr. *'ele'āzār* 'Dumnezeu a ajutat'.
Ithamar (ms. 45, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA, HELIADE), *Ithamár* (BB), după LXX Ἰθάμαρ, IER. *Ithamar* sînt transcripții ale ebr. *'îythāmār* 'insulă a palmierilor'. Forma *Thamar* din ms. 4 389 a rezultat din OSTROG. ѲАМАРЪ, unde, lipsind conjuncția coordonatore и 'și', a fost interpretat ca atare и-ul inițial al antroponimului.
Propoziția *capul vostru să nu-l descoperiți de chivere* (ms. 45, BB), modificată de MICU în *de pre capul vostru să nu vă luați chidarele*, traduce LXX τὴν κεφαλὴν ὑμῶν οὐκ ἀποκιδαρώσετε iar *capele voastre să nu le descoperiți* (ms. 4 389) se raportează la OSTROG. ГЛАВЪ ВАШИХЪ НЕ ОТКРЫВАЙТЕ. Ebr. *pārā'*, echivalat prin gr. ἀποκιδαρεόω, lat. *nudare*, slavon. ОТКРЫВАТИ, are, pe lîngă sensul 'a descoperi (capul)' și pe acela de 'a rade (părul sau barba)' ; cel de-al doilea sens ar fi mai potrivit în context, smulgerea bărbii și a părului de pe cap, ca și ruperea hainelor fiind un semn de doliu nu doar la evrei, ci și la alte popoare antice (cf. *Iliada*, passim). Așadar, după

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

cei mai mulți interpreți, secvența *rî'ša lo'yph'rā' 'eth* ar trebui înțeleasă „să nu-și lase capul în neorînduială". Orice semn de durere din partea preoților aflați în exercițiul funcțiunii ar fi atras mînia divină, căci ar fi putut fi interpretat ca o dezaprobare a hotărîrilor lui Iahwe.

Pentru subst. *chivere* cf. 8, 13.

[9] b ă u t u r ă a m e ț i t o a r e. Întrucît băutura numită aici apare în asociere cu vinul, traducătorii mai vechi au crezut că este vorba de o băutură puternic alcoolizată, mai tare decît vinul (cf. KJV *strong drink*, LUTHER *starke Getränke*). Aceeași interpretare o atestă și ms. 45 *vinars* (după TIKTIN, s.v. un calc după germ. *Branntwein*), cît și ms. 4 389, BB și ms. 45 (într-o notă marginală) *rachiu* (<turc. *raki*). În realitate, corespondentul gr. τὸ σίκερα din LXX, preluat ca atare de unii interpreți (IER. *sicera*, OSTROG. сикера, HELIADE, BIBLIA 1968 *sicheră*) este transcripția ebr. *šēkhār*, numele oricărei băuturi fermentate, descrisă de Hieronymus, *Epistula ad Nepotianum*, astfel: „prin cuvîntul ebraic *sicera* se denumește orice băutură care poate îmbăta, fie aceea care se face din cereale sau din sucul fructelor, fie acea băutură dulce și barbară obținută din miere, fie licoarea stoarsă din fructele de curmal". În consecință, traducerile mai noi optează pentru *boisson fermentée* (BJ), *Bier* (GN). În alte locuri din BB, gr. σίκερα este transpus de asemenea prin *rachiu* (*Num.*, 6, 3, *Jud.* 13, 4), sau prin termenul mai vag *îmbătare* (*Jud.* 13, 7, *Isa.* 24, 9.). În BB am mai reperat și transpunerea *sichera*, în *Luca* 1, 15, loc în care NT (1648) optează pentru același termen, pe care îl glosează marginal prin sintagma *beutură de beție*.

c o r t u l î n t î l n i r i i, cf. 1, 1.
n e a m u l v o s t r u....l e g e v e ș n i c ă, cf. 3, 17.

[10] În BH acest verset este structurat prin încrucișarea în chiasm a patru concepte, opuse două cîte două (abba); procedeul este păstrat în traduceri, cu excepția ms. 45, unde chiasmul este transformat într-un simplu paralelism: LXX τῶν ἁγίων — τῶν βεβήλων / τῶν ἀκαθάρτων — τῶν καθαρῶν; IER. *sanc'um—profanum / pollutum—mundum*; OSTR. с[в'к]тыми — скверьнавыми/нечистыми — чистыми; ms. 45 *cei necurați — cei sfinți / cei necurați — cei curați*; BB *cei sfinți — cei pîngăriți / cei necurați — cei curați*; ms. 4 389 *cêle sfinte — cêle spurcate / cêle necurate — cêle curate*; MICU, FILOTEI, ȘAGUNA *cei sfinți — cei spurcați / cei necurați — cei curați*; HELIADE *sînți — profani / necurați—curați*.

Repetarea prep. *între / între*, nespecifică sintaxei românești, se datorează transpunerii literale a gr. ἀναμέσον și a slavom. междоу

[12] E l e a z a r ș i I t a m a r, cf. supra, v. 1.
p r i n o s d e g r î n e, cf. 2, 1.
n e d o s p i t ă, cf. 2, 11.
l u c r u p r e a s f î n t, cf. 2, 3.

[13] p a r t e a c u v e n i t ă, cf. 6, 17.
a ș a m i - a f o s t p o r u n c i t. În BH, IER. și majoritatea edițiilor LXX, subiectul „Domnul" lipsește în această secvență, deși este subînțeles (cf. supra, vv. 8, 9, 13); în versiunile românești el este introdus după FRANKF. și OSTROG.

[14] f i i c e l e t a l e. În nici un loc din VT nu se specifică faptul că Aaron ar fi avut și fiice. Folosirea aici a termenului poate fi însă generică, indicînd pe membrii feminini ai familiilor sacerdotale. De aici opțiunea ὁ οἶκος σου 'casa ta' din LXX, transpusă ca atare de traducătorii români.
p i e p t u l l e g ă n a t, cf. 7, 30.
ș o l d u l î n ă l ț a t, cf. 7, 14.
p a r t e c u v e n i t ă v o u ă, cf. 22, 1—16.

[15] Se repetă aici informațiile din versetul anterior, întărindu-li-se semnificațiile.

f i i c e l o r. Termenul lipsește în BH dar este prezent în traducerile românești după LXX.
l e g e v e ș n i c ă. cf. 13, 17.

[16] Formulările, tipice stilului biblic, *cercînd l-au cercat* (ms. 45, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA), *cercînd....cercă* (ms. 45), HELIADE *cercînd îl căută* sînt transpuneri ale construcției cu valoare intensivă participiu+indicativ din BH, preluată prin LXX ζητῶν ἐξεζήτησε OSTROG. ѣ҃ꙗзыскаꙗ ѣ҃ꙗзыскꙋ. Transpus corect prin gr. ἐκζητέω 'a căuta să afli; a întreba în legătură cu ceva' și rom. *a cerca*, ebr. *dāraš* 'a căuta' se utilizează în BH numai în împrejurări cînd se caută răspuns la o întrebare sau soluție la o problemă. În concurență cu *a cercela*, vb. *a cerca* apare frecvent în BB, cu sensuri multiple. Cf. ST. L. FAC., p. 93 și 97.

Ț a p u l, referința la animalul menționat în 9, 3 și 15, ca jertfă pentru păcatul întregii comunități.

f u s e s e a r s. Fiii lui Aaron arseseră jertfa în întregime încălcînd astfel prescripția care prevedea ca o parte a ei să fie consumată de preoți, în semn de asumare și ispășire a păcatelor poporului.

[17] l u c r u p r e a s f î n t, cf. 2, 3.
î n t r e g i i a d u n ă r i, cf. 4, 13.
s ă f a c e ț i i s p ă ș i r e, cf. 4, 20.

[18] î n l ă u n t r u l s f î n t u l u i l o c a ș, cf. IV, 5—6, 16—17. Expresiile *la svîntu den față înlontru* (ms. 45) *la sfîntu den față, înlăuntru* (BB) și *la sfînt de față înlăuntru* (ms. 4 389) reflectă exprimarea obscură εἰς τὸ ἅγιον κατὰ πρόσωπον ἐσω din FRANKF., probabil o coruptelă a expresiei obișnuite pentru „fața Domnului", utilizată metonimic pentru a desemna întregul sanctuar. MICU încearcă limpezirea secvenței: *întru cel sfînt, înaintea feții, înlăuntru*.

[19—20] Explicația prezentată de Aaron și acceptarea ei de către Moise sînt greu de înțeles. De aceea, unii exegeți socotesc întreg pasajul ca fiind o interpolație artificială (BJ).

CAP. 11

Aici începe partea a III-a a *Leviticului*, cea mai întinsă (cap. 11—15; 17—22), care conține prescripțiile referitoare la lucrurile considerate pure sau impure. Cap. 11 tratează despre animalele pure și despre cele impure. Criteriile de separare între aceste două categorii corespund unor străvechi interdicții religioase: pure sînt acele animale care pot fi oferite ca jertfă lui Iahwe, iar impure acelea care fie că sînt sacre pentru popoarele păgîne (egipteni, canaaneeni, babilonieni) fie că sînt respingătoare pentru om și, ca atare, nu pot fi aduse ca jertfă.

Identificarea multora dintre animalele enumerate rămîne nesigură pentru exegeza modernă.

[3] d o b i t o c, LXX κτῆνος, IER. *pecus*, OSTROG. скотъ traduc în mod exact ebr. *bᵉhēmāh*, care în BH desemnează în special vitele domestice, în opoziție cu păsările, reptilele și fiarele sălbatice.

c o p i t a d e s p i c a t ă. Exprimarea greoaie *cu unghea îngemănată și unghind unghi a doao copite* (ms. 45, BB) se datorează transpunerii literale a LXX διχηλοῦν ὁπλὴν καὶ ὀνυχιστῆρας ὀνυχίζον δύο κηλῶν, pe cînd ms. 4 389, orientîndu-se după OSTROG., ajunge la o construcție mai firească. MICU, la rîndul lui (urmat de FILOTEI și ȘAGUNA) încearcă să limpezească în mod perifrastic, însă fără prea mult succes: *cu unghia despicată și care are despicate unghiile în două copite*; cf. și HELIADE *cu copita despicată avînd două unghi*, o traducere corectă.

Sînt incluse aici copitatele rumegătoare indicate explicit în *Deut.* 14, 4 și urm.: boul, oaia, capra, cerbul, gazela, antilopa, boul sălbatic și capra sălbatică.

c a r e r u m e g ă. Este probabil că vechii evrei nu cunoșteau fiziologia exactă a rumegării, ci se refereau la partea vizibilă a acestui proces; așa s-ar explica de ce în v. 5 iepurele este considerat un rumegător.

Constituirea expresiei *a scoate rumegătură / rumegală* din traducerile românești se datorează LXX ἀναγεῖν μηρυκισμόν, OSTROG. ѡ҃ткрыжꙋти жеваніе.

c ă m i l a, LXX ὁ κάμηλος, IER. *camelus* au etimenul primar într-o limbă semitică (cf. ebr. *gāmāl*). Deși în OSTROG. apare sinonimul велѣѭдꙋ, împrumutul камилъ există și în slavonă, constituind, alături de forma grecească, etimonul rom. *cămilă* (cf. DA, s.v., care atestă cuvîntul încă la Coresi). După GESENIUS, s.v., cuvîntul, de origine semitică, se regăsește și în egipteană și sanscrită. Este vorba aici de cămila cu o cocoașă (dromaderul), căci cămila propriu-zisă, cea cu două cocoașe, era foarte rară în Orientul Apropiat.

ș a f a n, ebr. *šāphān*, desemnează un mic mamifer ierbivor, de talia iepurelui, cu o blană deasă de culoare brună, cu capul rotund și urechile scurte, cu incisivii foarte puternici *(Hyrax syriacus)*, care trăiește în număr destul de mare în zonele aride din Orientul Apropiat și din nord-vestul Africii. Necunoașterea sa în Europa a condus la mari dificultăți de identificare și denumire: LXX ὁ χοιρογρύλλιος este un compus ad hoc din gr. ὁ χοῖρος și ὁ γρύλλος, sinonime aproximative, cu sensul 'purcel'; din LXX au fost preluate, formele IER. *choerogryllus*, OSTROG хиропгрилъ, ms. 45 *hîrogrulîun*, MICU, FILOTEI *hîrogriliênul*, ȘAGUNA *hîrogryllienul*, HELIADE *cherogryllu*. Autorul sau revizorul ms. 45 adaugă marginal, ca sinonime explicative, termenii *arîci* și *gligan* 'mistreț', prima soluție alternativă fiind preluată în ms. 4 389 și BB, aici, ca și în *Deut.* XIV, 7, unde cuvîntul apare din nou în LXX. În *Ps.* 103, 19, gr. χοιρογρύλλιος este echivalat în toate trei vechile versiuni românești, ca și în CORESI, PS., prin *iepure!* Inadecvată ni se pare și soluția *iepurele de casă* din BIBLIA 1968. Cf. și KJV *rock badger* 'viezure de stîncă', LUTHER, GN *Klippdachs* 'viezure agățător', BJ *daman* 'șafan'.

[6] i e p u r e l e, LXX ὁ δασύπους (cf. HELIADE *dasypodus !*), IER. *lepus*, OSTROG. заицъ, BH *'arᶜnebheth* poate fi oricare din membrii familiei *Leporidae*, din care se cunosc mai multe specii în Palestina.

[7] p o r c u l, LXX ὁ ὗς, IER. *sus*, OSTROG. свиниꙗ; ebr. *hᵃziyr* desemna o specie de porc semisălbatic, probabil *Sus scrofa*, căci porcul nu era crescut sistematic în nici o parte din Orient, din cauza aversiunii pe care o trezea. Repulsia atît de adînc înrădăcinată în memoria popoarelor din Orientul Apropiat (egipteni, evrei, arabi etc.) față de acest animal se explică probabil și prin faptul că, în antichitate, porcul era principalul purtător al leprei

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

și al viermilor intestinali. Rasele de porci cunoscute astăzi în Europa sînt rezultatul unui îndelungat proces de selecții și încrucișări.

[8] m o r t ă c i u n e, cf. 5, 2.

[10] s p u r c ă c i u n i / u r f i c i u n i, cf. 7, 21. Sinonimul *oțărîtură* (<vb. *oțări* 'a scîrbi, a îngreța'), care apare aici în ms. 45, este atestat în DLR, s.v., cu un sens similar, abia în *Istoria Americei*, traducere de pe la sfîrșitul sec. al XVIII-lea. Verbul rom. *oțări* (<bg. ощеря), care de asemenea apare în acest verset, este atestat în DLR, s.v., cu sensul 'a scîrbi, a îngreța', abia în sec. al XIX-lea.

[13] v u l t u r (ms. 45, ms. 4 389, BB, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA), *aquila* (HELIADE), după LXX ὁ ἀετός, IER. *aquila*, OSTROG. орьлъ, corespund ebr. *nešere*, termen care în BH este, numele generic pentru mai multe varietăți de vultur, dintre care, în Palestina, cel mai des se întîlnesc vulturul auriu *(Aquila chrysaetus)*, o pasăre maiestuoasă de aproape trei metri amplitudine, cu penajul roșu auriu pe partea dorsală superioară, și vulturul imperial *(Aquila imperialis)*, cu o talie mai mică decît precedentul, dar cu aripi mai ample; la baza aripilor, pe omoplați, această varietate are caracteristică o pată albă. Cf. LUTHER *der Alder*, KJV *the eagle*, BJ *le vautur-griffon*. Pentru denumirile populare ale acestei specii, pentru feluritele sale varietăți ca și pentru situația sa ecologică actuală în țara noastră vezi BĂCESCU, PĂS., p. 223—226.

g r i p s o r u l (Ms. 45, ms. 4 389, BB), *gripa* (MICU, FILOTEI, ȘAGUNA), *grypul* (HELIADE), *zgripțorul* (R—G), *zgripțorul* (BIBLIA 1968) derivă toate din LXX ὁ γρύψ, IER. *gryps*, termen care desemna în mitologia greacă un animal fabulos cu trup de leu dar cu aripi și cap de vultur, asimilat în lucrările moderne de mitografie și de istoria artei cu grifonul (vezi PRUT, FANT., p. 33—34). Cunoscută sub forme diferite *(gripsor, zgripțor, gripțuroi, zgripțuroi* etc.), denumirea acestui animal himeric se regăsește și în cărțile populare (în special în *Alexandria*) ca și în basmele populare românești. Ca simbol heraldic sau ca motiv ornamental, gripsorul sau grifonul a fost uneori reprezentat în arta monumentală medievală românească. Barbu Slătineanu, *Studii de artă populară*, Minerva, București, 1972, p. 302, citează astfel figura unui zgripțor înaripat în ceramica monumentală moldovenească din sec. al XV-lea, exemplificînd, în planșa XI, cu o placă ceramică de la biserica Sf. Nicolae din Iași. Pornind de la corespondentul ebr. *perem*, cu sensul literal 'spărgător' (<*pāram* 'a sparge'), exegeza modernă a încercat să identifice o pasăre răpitoare anume, conturîndu-se în timp două ipoteze principale: 1. fie că ar fi vorba de specia *ossifragus* sau *ossifraga* ('spărgător de oase') al romanilor, descris de Plinius, *Hist. nat.* X, 3; XXX, 7, cf. KJV *the ossifrage*; 2. fie că s-ar face referire la o specie de vultur cu ciocul încovoiat, cu penajul gri-brun, coada albă, capul acoperit cu pene și o bandă neagră în jurul gîtului; este foarte rapace, se hrănește mai ales cu pești și are o talie foarte mare (1,5 metri lungime și 3 metri anvergură a aripilor). Caracteristica sa, un smoc crescut sub ciocul de culoare galbenă, îi explică numele științific, *Gypaetus barbatus*.

v u l t u r u l d e m a r e (ms. 45, ms. 4 389, BB, R—G, BIBLIA 1968), *alietul de mare* (MICU, FILOTEI, ȘAGUNA), *halietul (vulturul de mare)* (HELIADE) reflectă, prin traducere sau împrumut, LXX ὁ ἁλιαίετος 'vultur de mare' (ἅλς 'mare', ἀετός' vultur'), IER. *haliaetus* 'idem', OSTROG. морьскъ орьлъ 'idem'. Varietate încă larg răspîndită la noi, *Haliaetus albicilla* trăiește pe țărmurile Mării și ale Dunării, ca și ale principalelor rîuri din țară (vezi BĂCESCU, PĂS., p. 231).

Majoritatea interpreților consideră însă că în BH ebr. *'āzʿniyāh* (<*'āziy* 'puternic'), redat în traduceri prin „vultur de mare", desemnează, cu un nume mai nou, aceeași pasăre ca și termenul imediat anterior (HARRISON, p. 128), cf. JKV *the asprey*, LUTHER *der Fischaar* 'vultur pescar', BJ *l'orfraie* (<lat. *ossifraga*).

[14] ș o i m u l, identificare nesigură; *brehnacea* (ms. 45), *pajăre* (ms. 4 389), *șorlița* (MICU, FILOTEI, cu nota irelevantă „șorlița este un fel de vultur care are capul și gîtul golaș", (ȘAGUNA), *gypul* (HELIADE), *șoimul* (R—G, BIBLIA 1968) echivalează LXX ὁ γρύψ 'vultur', IER. *milvus* 'uliu', OSTROG. нємъсκыть 'vultur'. După GESENIUS, s.v., corespondentul ebr. *diy'āh* (<*dā'āh* 'a zbura' desemnează o pasăre răpitoare care are drept caracteristici zborul planat, putința de a rămîne aparent nemișcată în aer, în urmărirea prăzii; hrănindu-se cu hoiturile animalelor, este o pasăre comună în Orientul Apropiat. Aceste caracteristici corespund speciei *Milvus milvus* (BJ *milan noir*) din familia falconidelor, un răpitor diurn, de talie relativ mare, cu coada lungă și înfurcată, numit la noi, după BĂCESCU, PĂS., p. 218, *gaie* sau *șorliță*. După același autor, ibidem, termenul (cu etimologie necunoscută) *șîrliță* sau *șîrliță*, care apare și în BB, are o largă circulație în Banat, Transilvania și Moldova, aplicîndu-se, de multe ori, ca termen generic pentru răpitoarele mari. Semidomesticite, unele varietăți ale acestei specii au fost utilizate și la noi, chiar în mediile populare, la vînarea altor păsări (potîrnichi, prepelițe, cocori) sau a iepurilor.

Opțiunea *brehnace* din ms. 45 ar fi potrivită dacă am accepta explicația „un fel de uli" dată de SCRIBAN, *Dict.*, s.v.. După BĂCESCU, PĂS., p. 38 și 226, numele *brehnace* se atribuie la noi mai ales varietății *Aquila clanga*, datorită țipătului strident caracteristic. În BB subst. *brehnace* apare în *Iov.* XV, 23 și XXVIII, 7, unde corespunde gr. γύψ și ebr. *'ayāh*, termenul generic în BH pentru falconide.

Cît privește denumirea *pajură* (înregistrată în forma *pajăre* din ms. 4 389 și în DLR), ea ar desemna, după BĂCESCU, PĂS., p. 223—224, specia *Aquila chrysaetus*, foarte rară pe la noi (cf. și supra., s.v. *vultur*). Ca ființă fantastică, pajura este foarte bine reprezentată în folclorul românesc, îndeplinind, în basme, în special funcția de animal psihopomp (vezi PRUT, FANT., p. 34). Frecventa utilizare a pajurei ca simbol heraldic a determinat și titlul *Pajere* al cunoscutului ciclu de poeme al lui Mateiu Caragiale. Etimologic, rom. *pajură* vine din ucr. пажера 'ființă lacomă, nesățioasă'. Atît, *brehnace*, cît și *pajură* sînt folosite, în epoca BB, de Cantemir. Cf. și KJV *kite* 'gaie', LUTHER *der Geier* 'vultur'.

g a i a (MICU, FILOTEI, ȘAGUNA), *cața* (ms. 45, BB, ms. 4 389) corespund LXX ὁ ἱκτῖνος 'șoim', IER. *vultur*, cf. BJ *milan rouge*, LUTHER *die Weihe* 'erete', KJV *the falcon* 'șoim'. Totala nesiguranță în echivalare provine, probabil, din faptul că ebr. *'ayāh*, echivalat în LXX și IER. prin „vultur" sau prin „gaie" desemna în mod generic întreaga familie a falconidelor; această explicație se sprijină și pe expresia imediat secventă *l'miynāh* „și cele ce-i sînt asemănătoare". Rom. *gaie* denumește astăzi, după BĂCESCU, PĂS., p. 89, mai multe varietăți ale speciei *Milvus milvus*, fiind deci sinonim cu termenul de dinaintea sa.

c o r b u l, în toate versiunile românești, echivalează fără echivoc LXX κόραξ, IER. *corvus*. Corbul *(Corvus corvus)* este numit aici ca reprezentant generic al unei familii care include cioara, stăncuța, coțofana etc. Cît privește corespondentul ebraic *'ōrēbh*, GESENIUS, s.v., remarcă faptul că nu se raportează la nici un radical semitic dar ar putea fi pus în relație cu sanscr. *kārawa*, gr. κόραξ, lat. *cornix*, ceea ce ar putea sprijini ipoteza unui vechi împrumut indoeuropean în semitică.

[16] s t r u ț u l, în toate versiunile românești corespuned LXX ἡ στρουθός, IER. *struthio*, prin care se desemnează cunoscuta pasăre a deșertului *(Struthio camelus)*, numită în ebraică prin sintagma *bath hāya'ānah* 'fiica strigătului', din cauza țipetelor sale caracteristice. Interdicția de a consuma carnea struțului apare surprinzătoare, căci multe popoare din zonă, inclusiv o parte din arabi o consumă. OSTROG. врабии 'vrabie' rezultă din interpretarea corespondentului din LXX drept ὁ στρουθός 'vrabie'.

c u c u v e a u a, identificare nesigură. Numele *boaghea* (ms. 45), *bogza* (ms. 4 389, BB), *buha* (MICU, FILOTEI, ȘAGUNA, HELIADE), *ciuhurez* (R-G) traduc LXX ἡ γλαῦξ 'cucuvea, bufniță', IER. *noctua* 'idem', cf. KJV *night hawk*, BJ *le chat-huant*. După GESENIUS, s.v., corespondentul ebraic *tahʿmām* nu poate fi definit cu exactitate.

Toți termenii utilizați în traducerile românești succesive sînt relativ sinonimi, denumind cu aproximație răpitori nocturni de talie mică din genul *Bubo* sau *Strix*. Ms. 45 *boaghe* (<ung. *bagoly* 'bufniță') este echivalat de BĂCESCU, PĂS., p. 250—252, cu cucuveaua *(Athene noctua)*; acest autor consideră subst. *boaghe* un „străinism" nereperat pe teren, ci doar la Cantemir și în *Lexiconul latin-român* al lui Theodor Corbea (începutul sec. al XVIII-lea); DA, s.v. oferă însă și atestări din poezia populară. Subst. *bogză* (*Bubo bubo*, BĂCESCU, PĂS., p. 37), fără etimologie în DA, este atestat de acest dicționar, în afară de BB, doar într-un răspuns la chestionarul lui Hasdeu, în comuna Ciobanu—Constanța.

p e s c ă r u ș. Acesta este sensul exact al LXX ὁ λάρος, IER, *larus*, care corespund ebr. *šaḥap*, cf. KJV *sea gull* 'pescărus', BJ *la mouette* 'idem', HELIADE *larul (pasere de mare)*. Adesea în substantive compuse cu diferiți determinanți substantivali sau adjectivali, românii numesc astăzi prin *pescar* sau *pescăruș* un număr foarte mare de specii și varietăți din ordinul *Lari*, păsări care trăiesc pe țărmul mării sau în lunca rîurilor, hrănindu-se cu pește (cf. BĂCESCU, PĂS., p. 124—127, 271—272). Opțiunile *balca* (ms. 45) și *babița* (BB, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA), ambele denumiri avînd sensul 'pelican', se explică, probabil, prin confuzie: atît pescărușii, cît și pelicanii mănîncă mult pește și trăiesc pe malul apelor; cf. și R—G *călifar*. În ms. 4 389, *ciuhul* traduce OSTROG. сова 'bufniță', care reflectă o altă tradiție interpretativă, cf. LUTHER *Nachteule* 'bufniță'.

u l i u (ms. 4 389, BIBLIA 1968), *coruiul* (ms. 45, BB), *coroiul* (MICU, FILOTEI, ȘAGUNA), *curuiul* (HELIADE), *erete* (R—G) sînt denumiri care corespund mai ales speciei *Accipiter gentilis* (cf. BĂCESCU, PĂS., p. 70, 170, 202, 207). Cf. LXX ὁ ἱέραξ 'uliu' IER. *accipiter* 'idem', LUTHER *der Sperber* 'idem', KJV *the hawk* 'idem', BJ *épervier* 'idem'. Corespondentul ebr. *nēts* (<vb. *nā'ats* 'a zbura') sugerează zborul rapid și sigur al acestei răpitoare. Ca etimologie, *uliu*, atestat în *Pravila de la Govora* (1640), este un împrumut după magh. *ölii* (cf. TIKTIN, s.v.), ca și *coroi* (<magh. *karoly*), cf. DA, sub verbis.

[17] b u f n i ț a. Ms. 45, ms. 4 389, BB *corbul de noapte*, MICU FILOTEI, ȘAGUNA *corbul cel de noapte* sînt traduceri literale după LXX ὁ νυκτικόραξ (νύξ 'noapte', κόραξ 'corb'), care desemna în limba greacă o specie de bufniță. Cuvîntul este împrumutat din LXX în unele versiuni ale IER.: *nycticorax*, ca și de HELIADE: *nycticoracele*. Toți traducătorii optează aici pentru „bufniță": IER. *bubo*,

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

KJV *white (little) owl* 'bufniță albă (mică)', LUTHER *das Räuzchen* 'bufniță mică', BJ *le hibou* 'bufniță', R—G *chuhurez*, BIBLIA 1968 *cucuvea*. Corespondentul *kôș* din BH a fost legat de unii interpreți de specia de bufnițe *Athena persica*, abundentă în Palestina (cf. SB), pe cînd GESENIUS, s.v., pune sub semnul întrebării această interpretare tradițională, la care se opune sensul primar al ebr. *kôș*, cel de 'receptacol ; cupă' ; ar putea fi vorba, conform unei analogii referențiale, mai degrabă de pelican sau cormoran.

cormoranul. Ceea ce LXX numește prin gr. ἡ καταράκτης (<καταράσσω 'a cădea'), iar IER. prin *mergulus* 'cufundar' este numit în BH prin ebr. *šālāk*. După majoritatea interpreților este vorba de cormoran *(Phalacrocorax corbo sinensis)*, răpitor marin de talie relativ mică, înrudit cu pelicanul, cu penaj brun închis cu pete albe, a cărui caracteristică o constituie plonjonul vertical asupra prăzii sale, peștii : cf. KJV *the cormorant*, SB, BJ *le cormoran*. Echivalările *hereț* (ms. 45, ms. 4 389) și *hăreț* (BB, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA) sînt forme învechite ale denominației ornitologice *herete*, nume dat uliilor din specia *Accipiter gentilis*. Explicația „hărețul unii îl cheamă corlă" din nota de la MICU și FILOTEI este binevenită, căci subst. *corlă* este un nume mai rar pentru specia *Podiceps cristatus*, numit mai adesea *cordodel*.

ibis, conform tradiției europene, după LXX ἡ ἶβις, IER. *ibis*, cf. SB *l'ibis*, HELIADE, R—G, BIBLIA 1968 *ibis*. Pasărea ibis *(Threskiornis aethiopica)* se caracterizează printr-un gît foarte lung, terminat cu un cioc mare și încovoiat, penaj alb imaculat, încadrat la extremitățile aripilor de pene negre ; patria sa era Delta Nilului, dedicîndu-i-se de către egipteni un cult special. Echivalentul *stîrc* (<vs . *străkū*, TIKTIN, s.v.) din ms. 45, ms. 4 389, BB, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA denumește la noi mai ales specia *Egreta alba* (cf. BĂCESCU, PĂS., p. 159), iar *cocostîrcul*, dat ca sinonim într-o notă la MICU și FILOTEI, este, în concurență cu *barză*, numele popular al speciei *Ciconia alba* (Cf. BĂCESCU, PĂS., p. 62). Întemeindu-se pe etimologia corespondentului ebraic *yan'šuph* (<*nāšaph* 'a sufla zgomotos', ca și pe interpretările din vechile versiuni caldeeană și siriacă, GESENIUS, s.v., crede că referentul real în BH ar putea fi aici o specie de bufniță, mai ales că în *Isa.* 34, 11, pasărea denumită cu acest nume este descrisă ca locuind printre ruine, ceea ce nu este cazul ibisului ; această interpretare este acceptată de KJV *horned (great) owl* 'bufniță (mare) cu coarne' și BJ *la chouette* 'bufniță'.

[18] porfirion, în toate traducerile românești, cu excepția R—G, BIBLIA 1968 *bittan*, reprezintă transcrierea LXX ὁ πορφυρίων IER. *porphirio*, OSTROG. порфѵрионъ, care denumesc o găinușă de apă cu ciocul și labele roșii *(Fulica porphyris)*, asemănătoare cu lișița de la noi, cu care, la rigoare, ar putea fi echivalată. După GESENIUS, s.v., corespondentul ebraic *rāhām* (<*rāham* 'a fi tandru') desemnează o specie de vultur de talie mică *(Vultur percnopterus)*, pe care-l caracterizează marea afecțiune arătată puilor.

pelican (ms. 4 389, ȘAGUNA), *pelecan* (ms. 45, MICU, FILOTEI, HELIADE) sînt traduceri corecte ale LXX ὁ πελεκάν, IER. *onocrotalus* (în alte versiuni *pelecanus*) și OSTROG пеликанъ, specie abundentă la noi, în Delta Dunării *(Pelecanus onocrotalus)*. Numele ebraic *qā'ath* derivă de la verbul *qô* 'a vomita', datorită obiceiului acestei păsări de a-și hrăni puii cu pește expulzat din gură. Opțiunea *barză* din BB se explică probabil printr-o intenție de diferențiere, căci „pelicanul" fusese denumit mai sus, în v. 16 prin subst. *babiță*. Astfel, BB oferă cea mai veche atestare într-un text literar a ornitonimului *barză (Ciconia alba)*, care, conform cvasiunanimității lingviștilor români, face parte din fondul autohton al limbii române (cf. Ion Coteanu, Marius Sala, *Etimologia și limba română*, București, 1987, p. 114). Cuvîntul se găsește însă și într-un document slavo-român din anul 1502 (vezi *Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române, 1374—1600*, București, 1981, s.v.

lebăda (< slavon. лебедь), în toate traducerile românești, este echivalentul firesc al LXX κύκνος, IER. *cycnus*, cf. KJV *the swan*, SB *le cygne*. Ebr. *tin'šemeth* desemnează în mod vag o pasăre de apă neidentificată, considerată de GESENIUS, s.v., aceeași cu *porfirionul*. Lucrurile se complică, întrucît ebr. *tin'šemeth* pesemnează mai jos, în v. 30, „cameleonul" !

[19] bîtlanul. Opțiunile *erodiul* (ms. 45, ms. 4 389, HELIADE), *erodionul* (BB, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA) reprezintă transcrierile LXX ὁ ἐρωδιός 'bîtlanul', IER. *herodio* 'idem', OSTROG. ѡродионъ 'idem'. Identificarea acestui nume cu specia „bîtlan" *(Ardea cinerea)* este nesigură, pasărea confundîndu-se adesea cu cea care urmează ; în multe versiuni (KJV, R-G, BIBLIA 1968) sînt puse chiar în relație apozițională. Întemeindu-se pe sensul ebr. *hᵃkhiydāh* 'milostiva', mulți interpreți cred că ar fi vorba de barză *(Ciconia alba)*, cunoscută prin grija și afecțiunea sa față de pui ; cf. BJ *la cigogne*.

cocostîrc, identificare nesigură, pasărea fiind foarte apropiată de precedentele. Formele *haradrion* (ms. 45, ms. 4 389, BB, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA), *charadriul* (HELIADE) sînt transcripții ale LXX ὁ χαραδριός, care desemnează în limba greacă specia *Charadrius* (în românește, *ploier*, cf. BĂCESCU, PĂS., p. 135), răpitor de mici dimensiuni, foarte vorace, trăitor pe malurile apelor ; cf. IER. *charodrio*, OSTROG χарадрионъ. Referentul corespondentului ebraic *ᵃnāphāth* din BH nu poate fi circumscris. Interpretarea etimologică ebraică tradițională vede aici o „pasăre supărată", iar în versiunile arabe apare „papagalul" (cf. GESENIUS, s.v.).

pupăza este numele care apare în toate traducerile românești pentru echivala LXX ὁ ἔποψ 'pupăză', IER. *upupa* 'idem', OSTROG ѣдодъ 'idem' ; avem aici una din rarele opțiuni unanime, deși în *Targum*-ul arameean apare „cocoș de munte". Confuzia între *pupăză (Upupa epops)* și *cuc (Cuculus canorus)* din ms. 45 și ms. 4 389 se explică, probabil, prin asemănarea sunetului scos de cele două păsări (cf. sintagma ironică *cuc armenesc* de la Creangă).

liliac, în toate traducerile românești (la HELIADE alături de grecismul *nicterida*) reflectă LXX ἡ νυκτερίς 'liliac', IER. *vespertilio* 'idem', OSTROG нетопырь 'idem', interpretare unanimă a ebr. *ᵃʿalēph*, cf. KJV *the bat* 'liliac', BJ *chauve-souris* 'idem'. Deși mamifer, liliacul *(Vespertilio murinus)* este inclus și astăzi de arabi în rîndul păsărilor.

[20] Sînt definite aici insectele ; pentru *tîtîroare* cf. 5, 2, 7, 21, 11. 10. Expresia „pe patru picioare" are în BH un sens generic, denumind orice viețuitoare care are mai mult de două picioare.

[21] le puteți mînca. În Orientul Apropiat, lăcustele au fost cunoscute ca hrană din vremuri străvechi. Pe un basorelief asirian din vremea lui Assurbanipal (aprox. 669—627 î.d. Hr.) este înfățișată o scenă de banchet, în cadrul căreia servitorii aduc oaspeților lăcuste. Pentru unele triburi sălbatice din Africa lăcustele constituie principala componentă animală a hranei, iar în bazarele din unele țări arabe pot fi și astăzi cumpărate astfel de insecte, gata preparate spre a fi mîncate. Și în era creștină, eremiții din pustiuri își găseau în lăcuste o hrană convenabilă, imitîndu-l în acest sens pe Ioan Botezătorul (cf. *Matei*, 3, 4).

[22] Ce se ascunde în spatele acestor nume este greu de determinat cu mare exactitate. După indicațiile privitoare la forma picioarelor lor din v. 21, s-a putut deduce că „insectele curate" aparțin grupului *Orthoptera*.

vruhul (ms. 45, BB, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA), *varuhul* (ms. 4 389, probabil formă coruptă din neatenție), *bruchul* (HELIADE) sînt transcrieri după LXX ὁ βροῦχος, IER. *bruchus*. Corespondentul ebraic *'arʿbeh*, un nume colectiv care apare de 24 de ori în BH, pare să desemneze lăcustele speciei *Gryllus migratorius*, cf. BJ *les sauterelles migratrices*, hrană foarte apreciată încă și astăzi de popoarele din Orientul Apropiat și Africa.

solam, după ebr. *ṣālʿām* (<rad. *ṣlʿ* 'a înghiți'), care denumește o specie de lăcuste foarte vorace. Formele *alachisul* (ms. 45, BB, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA), *alichisul* (ms. 4 389), *attacul* (HELIADE) sînt transcrieri după LXX ὁ ἀττάκης 'șopîrlă' (atestat, după BAILLY, s.v., doar în acest loc din LXX) și IER. *attacus*.

hargol, după ebr. *ḥarʿgol*, numele unei lăcuste, derivat de la un radical care în arabă înseamnă „a sări, a galopa", probabil datorită caracteristicii lor de a face salturi foarte ample. Sintagma *cel ce se bate cu șerpii* (ms. 45, ms. 4 389, BB, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA) este o traducere literală a LXX ὁ ὀφιομάχης (ὄφις 'șarpe', μάχομαι 'a se lupta'). La HELIADE, *ophiomachul* este o transcripție după LXX sau după IER. *ophiomachus*.

hagab, după ebr. *ḥāghābh*, denominație pusă în relație de GESENIUS, s.v., cu un radical arab cu sensul 'a ascunde, a învălui', probabil pentru a sugera faptul că un nor de asemenea lăcuste ascundea privirilor spațiul pe care se așezau. Acesta este termenul folosit de Moise în *Pentateuh* ca să denumească lăcustele mărunte ale deșertului, spre a le deosebi de cele mari din Țara Făgăduinței (cf. *Num.* 13, 33). A fost identificată cu lăcusta numită de Plinius, *Hist. nat.* 29, 4, *attelebus* și descrisă ca fiind „locustorum minima sine pennis". Echivalarea în toate vechile versiuni românești prin termenul generic *lăcustă* se datorează LXX ἡ ἀκρίς 'lăcustă', IER *locusta ;* la HELIADE, grecismul *acrida*.

[23] Cf. supra, v. 20. Sintagma *jiganie din păsări* existentă doar în ms. 4 389 corespunde OSTROG. гадъ от птицъ.

[24] va atinge hoitul lor, cf. 5, 2 ; este vorba de contactul involuntar ca un animal necurat, fapt care îl făcea inapt pe individ de a mai participa în acea zi la activitățile cultuale.

[25] va purta hoiturile lor. Aici se face referință la cazurile de contact voluntar, ca atunci cînd cadavrele vitelor trebuiau evacuate din tabără. Întregul pasaj a din vv. 24—25 se regăsește aproape identic în vv. 27—28.

[26] Cf. supra, v. 3. Se disting aici două tipuri de animale considerate impure : cele care au copite nedespărțite în două unghii (d. ex. calul și măgarul) și cele care au copite despărțite dar nu rumegă (d. ex. porcul).

[27] care calcă pe labe. Expresia desemnează animalele denumite de zoologi „plantigrade" (cum sînt canidele și felinele), în opoziție cu „digitigradele", cum sînt rumegătoarele.

[29] nevăstuica, în toate traducerile românești (în ms. 45 și BB o inexplicabilă inversiune cu „pisica" din versetul secvent) este interpretarea corectă, după LXX ἡ γαλή, IER. *mustela*, OSTROG. ласица, toate denumind specia *Mustela nivalis*, mic mamifer carnivor ; este interpretarea tradițională a ebr. *ḥōledh*, prezentă și în

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

Targum, ca și în *Talmud*, cf. KJV *the weasel* 'nevăstuică', SB *la belette* 'idem'. O interpretare mai nouă, neinsoțită de explicații în BIBLIA 1968 (cîrtița), după BJ *la taupe*.

șoarecele, opțiune unanimă în traducerile românești, după LXX ὁ μῦς 'șoarece', IER. *mus* 'idem', OSTROG МЫШЬ 'idem', interpretare tradițională, în toate vechile versiuni *(Targum, Peshitta)* și în *Talmud*, a ebr. *'akh'bär*, cf. KJV *the mouse*, LUTHER *die Maus*.

șopîrla, identificare generică, aproximativă. Ebr. *tsäbh* pare să fi denumit cu precădere specia de reptile terestre *Scincus lacerta*, endemică în Orientul Apropiat și descrisă de Plinius, *Hist. nat.* XXVIII, 8, astfel: „scincus, quem quidam terrestrem esse crocodilum dixerunt". Sintagma „crocodil de pămînt" din vechile traduceri românești se explică prin reproducerea exactă a LXX ὁ κροκοδείλος ὁ χερσαῖος, cf., cu aceeași structură, OSTROG КОРКОДИЛЪ ЗЕМНЫЙ, Determinantul „de pămînt" s-a impus din necesitatea de a face distincție față de crocodilul propriu-zis, animal acvatic.

[30] gecko este numele pe care îl propunem după LUTHER *der Gecko*, BJ *gecko* pentru a echivala ebr. *'anäqäh* (<*anak* 'a geme') folosit în BH pentru a desemna specia de reptilă *Ptyo dactylus gecko*. Particularități ale acestei reptile sînt geamătul caracteristic și degetele mult dilatate, cu partea posterioară striată, ceea ce-i permite să adere la stîncile unde-și duce viața. Vechile traduceri sînt toate aproximative și tind să vadă aici un mamifer: LXX ἡ μυγάλη (compus din μῦς 'șoarece' și γαλή 'nevăstuică'), transliterat de IER. *mygale*, OSTROG МИГАЛИ; termenul desemna în greacă specia *Sorex araneus* (chițcanul de pădure) și a fost corect înțeles de traducătorii români: ms. 45 *ghigorțanul* și ms. 4 389 *ghigorțan* (cuvinte neînregistrate în dicționare), BB, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA, HELIADE *chițoranul* se referă cu siguranță la diversele specii de mamifere insectivore din familia *Soricidae*, desemnată astăzi generic cu numele *chițcan* și din care s-au înregistrat în spațiul românesc mai multe specii (vezi GEORGESCU, M., p. 23 și urm.). Opțiunea *arici* (R—G, BIBLIA 1968) nu se justifică decît cel mult ca o echivalare analogică.

cameleonul, LXX χαμαιλέων, IER. *chamaeleon*, OSTROG ХАМЕЛЕОНЪ echivalează ebr. *qowah*, de la un radical puțin uzitat, cu sensul 'a fi puternic'. După cum se poate deduce din vechile traduceri arabe, unde apare numele *hardaun*, este vorba aici de o șopîrlă de dimensiuni mai mari *(Lacerta stellio)*, care trăiește în Siria și Palestina, cățărată pe zidurile în ruină. Cameleonul propriu-zis *(Chamaeleo)* se numește în ebraică *tïn'šemeth*. Opțiunile *hameleon* (ms. 45, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA, HELIADE) și *hamelion* (ms. 4 389, BB) dovedesc, prin aspectul fonetic, împrumutul direct din greacă, pe cînd forma modernă *cameleon* rezultă dintr-o adaptare după fr. *caméleon*.

șopîrla letaah, în ebraică *l'tä'äh*, nume utilizat în tradiția talmudică, potrivit celor mai vechi interpretări, ca termen generic pentru orice fel de șopîrle; cf. IER. *stellio* 'un fel de șopîrlă', KJV *the lizard* 'idem', BJ *letaah*. Termenii *nevăstuică* (ms. 45, BB) și *jder* (ms. 4 389) se explică prin aproximarea LXX χαλαβώτης și OSTROG БѢКА. Despre gr. χαλαβώτης (var. καλαβώτης, ἀσκάλαβος, σκαλαβώτος, FRISK, GEW, II, 162, ne informează că se utiliza cu sensul 'un fel de șopîrlă'; originea sa este probabil egeică, preindoeuropeană. Foarte rar este și slavon. БАѢКА, cuvînt neînregistrat în MIKLOSICH. În consecință, revizorii ulteriori apelează la transliterare: *stelliul* (MICU, FILOTEI ȘAGUNA) după IER. *stellio* și *hulabotul* (HELIADE) după LXX χαλαβώτης; același procedeu și în OSTROG КАЛАБОТИСЪ,

șopîrla homet, după ebr. *hömet*, care desemnează, cel mai probabil, șopîrla de nisip, endemică în deșerturile Orientului Apropiat; utilizarea termenului generic din traducerile românești se datorează LXX σαῦρα 'șopîrlă', IER. *lacerta* 'idem', OSTROG. ЯЩЕРЪ 'idem'.

cîrtița, identificare incertă, după LXX ὁ ἀσπάλαξ 'cîrtiță', IER. *talpa* 'idem'. În BH se utilizează aici subst. ebr. *tïn'šemeth* ca și în versetul anterior, unde s-a interpretat drept „cameleon". Echivalările *guziu* (ms. 45), *guzeil* (ms. 4 389), după magh. *güzü* (cf. DA, s.v. *guz*), utilizat mai ales în graiurile nordice, și *șomic* (BB), utilizat mai ales în Banat, Transilvania și Muntenia (cf. GEORGESCU, MAM., p. 32—33), sînt denumiri populare ale speciei *Talpa europaea*. Cf. și MICU, FILOTEI, ȘAGUNA *sobolul*.

[31] oricine se va atinge, cf. 11, 24.
mortăciune, cf. 5, 2.

[32] piele, LXX δέρμα, IER. *pelles*. Pielea animalelor era larg folosită de evrei, ca de toate popoarele antice, în cele mai diverse scopuri: îmbrăcăminte, corturi, obiecte casnice etc.

sac, LXX σάκκος, IER. *saccus* (în unele versiuni *cilicium*), ebr. *säg*, țesătură din lînă sau păr de capră utilizată în special la confecționarea hainelor uzuale.

[33] vas de oală, cf. 6, 28.
cuptor, cf. 2, 4.

vatra. Opțiunile *vatra de fierî* (R—G), *căminuri* (BB, MICU, ȘAGUNA), *colloane* (ms. 45, ms. 4 389) echivalează LXX χυτρόποδες 'pot de terre; marmite à pieds' (BAILLY, s.v.), IER. *chytropodes*, transliterare după LXX. Corespondentul ebraic *kiyr*, care nu apare în BH decît în acest loc, are un sens nesigur; se pare că desemna o instalație primitivă din pietre, sub care era aprins focul pentru fierberea alimentelor. Rom. *cămin* (vsl. КАМИНЬ 'sobă, vatră', bulg. КАМИНЪ 'horn') înlocuiește în BB termenul cu circulație mai restrînsă *cotlon* (<magh. *katlan*) din ms. 45 și ms. 4 389, deși acesta avea avantajul de a fi mai exact ca sens: 'zid de pietre pe care se așează cazanul' (cf. DA, s.v. *cotlon*, cu atestări populare).

[36] totuși. În BH particula restrictivă opune conținutul acestui verset afirmației cu valoare generală din v. 33. În BH „izvor", „fîntînă" și „acumulare de apă" nu se găsesc pe același plan sintactic precum în LXX, IER. și OSTROG.

Sursele de apă erau socotite pure după îndepărtarea elementului poluant și reînnoirea apei.

Secvența „căzut în apă" este implicită în BH, LXX și IER.

[38] Spre deosebire de sămînța uscată, cea umezită poate fi impurificată prin contactul cu un cadavru, căci, în acest ultim caz, impuritatea pătrunde în interiorul ei.

[41] viețuitoare care mișcă, cf. supra, vv. 10—11.

[42] Cf. supra, vv. 29—30.

[43] sufletele, cf. 2, 1.
tîrîtoare, cf. 5, 2; 7, 21.

[44] Acest verset și cel secvent conțin temeiul teologic și istoric al cerinței, pentru un binecredincios israelit, de a se păstra pur. Toate prescripțiile sînt motivate de necesitatea pentru poporul ales de a-l imita pe Iahwe, care este sfînt.

[45] v-am scos pe voi din țara Egiptului. În acest context tipic, tradiția românească utilizează verbul *a scoate*, pentru a echivala LXX ἀνηγέομαι 'a conduce în exterior', IER. *educere* 'idem', OSTROG. ИЗВЕСТИ 'idem'. Corespondentul ebraic din BH *'älāh* semnifică aici ieșirea dintr-o țară străină a poporului ales; cf. KJV *who bringeth you up out of the land of Egypt*, LUTHER *der euch aus Egyptenland geführt hat*, BJ *qui vous ai fait monter du pays d'Egypte*. Ideea de „ascensiune", inclusă și în echivalările moderne, sugerează efortul necesar obținerii pămîntului făgăduinței.

[46] legea, cf. 6, 9.

[47] Sintagma prepozițională *între mijlocul* (ms. 45 și BB) reprezintă o reproducere greoaie a LXX ἀνάμεσον (cf. *Fac.* I, 4), înlocuită de MICU prin prep. *între*, la fel ca în ms. 4 389: *între* (după OSTROG. МЕЖДЯ.)

viețuitoarele. Echivalarea compusului grecesc ζωογονοῦντες (formă nominală a vb. ζωογονέω 'a produce ființe vii' și 'a face să trăiască', cf. BAILLY, s.v.) a pus probleme traducătorilor români. Prin sintagma *celor ce fac a trăi*, autorul ms. 45 optează pentru sensul secundar al gr. ζωογονέω, pe cînd construcția *celora ce nascu cêle vii* ilustrează sensul primar al corespondentului din LXX. Faptul că în locuri mai dificile revizorii bucureșteni efectuau o reanalizare a originalului grecesc dovedește o colaționare destul de atentă a manuscrisului lui Milescu de către editori. În alte părți din BB, gr. ζωογονέω este tradus prin *a cruța* (*Ieș.* 1, 18 și 22), *a cruța viu* (*Jud.* 8, 19), *a da viață* (*Ieș.* 1, 27), *a prinde viu* (I *Regi*, 27, 9 și 11) și *a învia* (I *Regi* 2, 6); ultima echivalare o regăsim și în *Luca* 17, 33, loc în care soluția de traducere din BB este identică cu cea din NT (1648): *învia-l-va*. Cel mai adesea, gr. ζωογονέω corespunde în LXX ebr. *häyäh*, verb plurisemantic în BH, cu sensurile primare 'a fi, a exista' și 'a deveni' (cf. GESENIUS, s.v.). Cît privește soluția *cêle ce trăiesc* din ms. 4 389 (după OSTROG. ОЖИВАЮЩИЕ, IER. *vivificantia*), aceasta este foarte aproape de versiunile moderne, cf. *cêle viețuitoare* (MICU, FILOTEI, ȘAGUNA, HELIADE)

CAP. 12

Deși nașterea unui copil rezulta din supunerea la unul din primele comandamente divine (*Fac.* 1, 28) și deși în Israel copiii erau priviți ca un dar și o moștenire divină (*Ps.* CXXVII, 3), iar o femeie însărcinată apărea în ochii comunității ca un semn al bunăvoinței divine (*Ps.* 128, 3)., totuși, actul fiziologic al nașterii provoca, în sistemul arhaic de gîndire, o stare de impuritate, legată de pierderea de sînge, pe de o parte, și de domeniul sexual, pe de altă parte. Nefiind deci implicată o dimensiune morală, riturile purificatoare de acest tip trebuiesc incluse în categoria prescripțiilor igienice din cap. 15. Considerarea lehuzei drept o stare impură este un fapt general în culturile arhaice, ea regăsindu-se la indieni, perși, greci și romani, ca și, de altfel, în mediul românesc tradițional.

[2] va rămîne însărcinată și va naște. Construcția grupînd două verbe, dintre care primul indică începutul unui proces iar cel de-al doilea acțiunea principală, este tipică stilului biblic al limbii ebraice.

șapte zile, cf. 4, 6.

sorocului ei lunar. Denominația ebraică pentru menstruație, subst. *nidäh* 'impuritate', este un eufemism, transpus în LXX printr-o întreagă perifrază: κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ χωρισμοῦ τῆς ἀφέδρου αὐτῆς; aceasta se reflectă în mod literal în ms. 45 *după dzilele usăbirei necurăției ei* și BB *după zilele osebirii necurăției ei*.

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

Aici, subst. *usăbire (osebire)* are sensul învechit 'singurătate, reragere, izolare', reprezentînd deci o echivalare perfectă în epocă a gr. χωρισμός 'separare; izolare'; opţiunea din BB a fost păstrată ca atare şi de MICU, FILOTEI, ŞAGUNA, care preferă însă eufemismului *necurăţie* termenul mai exact *cruntare* 'singerare'. Cf. şi HELIADE *separaţiune*. Exprimarea greacă şi redundantă *după zilele osebirei firei necurăţiei ei*, după OSTROG· Д[Е]НЄХЪ ЄСТЄСТВЄНАГО ЗАВАŠЄНІА СКВЄРНЫ ЄѦ, se datorează, probabil — dacă nu cumva unei greşeli de copiere — interpretării ca substantiv a adjectivului slavon ЄСТЄСТВЄНЪ 'firesc,natural'.

[3] Pentru ritualul circumciziei cf. *Fac.* 17, 10. Noţiunea „preput" cuprinsă în termenul tehnic *'ărlăh* din BH a fost semnificată cu dificultate în culturi care nu cunoşteau circumcizia. De aceea, gr. ἡ σάρξ τῆς ἀκροβυστίας din LXX a fost transpus literal prin formula *trupul acoperămîntului* (ms. 45) şi *trupul acoperămîntului marginii lui* (BB); ezitări de echivalare găsim şi în alte locuri din BB: *trupul acoperirei marginii* (*Fac.* 17, 11), *marginea trupului acoperită* (*Fac.* 34, 14). Aceeaşi transpunere eufemistică la MICU, FILOTEI, ŞAGUNA: *marginea trupului*, pe cînd HELIADE preferă împrumutul direct: *carnea acrobystiei*. Pentru semnificaţia specială a subst. *trup* cf. 6, 10.

Prescrierea zilei a opta după naştere ca moment ideal al circumciziei pare să aibă justificări medicale precise: în această zi nivelul de concentraţie al protrombinei şi al vitaminei K — substanţele care reglează coagularea şi cicatrizarea — se stabilizează la 100%, asigurînd garanţia unei hemoragii reduse şi a unei cicatrizări rapide (HARRITON, p. 134).

[6] cortul întîlnirii, cf.. 1, 1.

arderea de tot, cf. 1, 3

turturea, cf. 1, 14.

jertfă pentru păcat, cf. 4, 1.

[7] să facă ispăşire, cf. 4, 20.

legea, cf. 6, 9.

[8] nu-i va fi la îndemînă, cf. 5, 7.

două turturele, cf. 1, 14; 5, 7.

CAP. 13

Capitolele 13—14 detaliază prescripţii referitoare la „lepră", cuvînt prin care se desemnează generic diferite boli ale pielii omului sau mucegaiuri care apar pe haine sau pe zidurile caselor. Această secţiune poate fi divizată astfel: 1. „lepra" la om (12, 1—46), 2. „lepra" veşmintelor (13, 47—59), 3. purificarea unui om atins de „lepră" (14, 1—32) şi 4. „lepra" caselor şi curăţirea ei.

[2] umflătură, după BH *s'ĕrth*, literal 'ridicătură', fig. tumefiere', cf. KJV *rising*, BJ *tumeur*, GN *Schwellung*. În ms. 45 *u* BB, secvenţa redundantă *struncinătură de însemnare* (BB *semnare*) *şa semn de strieăciune* a rezultat probabil din includerea în frază a unei glose marginale, căci cei doi membri în relaţie disjunctivă echivalează, fiecare în parte, LXX οὐλὴ σημασίας τηλαυγής, care s-ar traduce literal „cicatrice strălucitoare a unui semn", cf. MICU, FILOTEI, ŞAGUNA *vinătare lucie de semn*. În enumerarea simptomelor leprei, LXX diferă aici de BH şi de IER., ca şi de traducerile moderne.

bubă, cf. IER. *pustula*; KJV *scale*, BJ *dartre*, GN *Schuppen*, echivalează ebr. *şaphath*, termen care în BH denumeşte o afecţiune a pielii greu de identificat; s-ar putea presupune „un tip de erupţie cutanată" (PÉTER—CONTESSE, p. 138).

pată, cf. KJV *bright spot*, BJ *une tache*, GN *ein heller Fleck*, corespunde ebr. *bähereth* 'pată' (<*bāhîr* 'a străluci').

plagă de lepră, cf. LXX ἀφὴ λέπρας, IER. *plaga leprae*; primul membru al sintagmelor *pipătre de strălucire* (ms. 45), *pipătre de bube* (BB), *pipătre de lepră* (MICU, FILOTEI, ŞAGUNA) a rezultat din neperceperea sensului secund, acela de 'rană, plagă' al gr. ἀφή 'acţiunea de a atinge'.

Interesant de remarcat că în acest context gr. λέπρα (etimonul rom. *lepră*, atestat de TIKTIN şi DA pentru prima dată tocmai în BB) este aproximat prin termenii *strieăciune* (ms. 45), *bube* (BB) sau *mîşălie* (ms. 4 389).

S-a discutat mult despre semnificaţia reală a bolii denumite în tradiţia vechitestamentară „lepră" (vezi, mai recent, COCHRANE şi BROWNE). Ebr. *tsāra'ath*, numele generic al „leprei" în BH, termen derivat din radicalul *tsārā'* 'a biciui, a flagela', desemnează deopotrivă afecţiuni dermatologice mai uşoare sau mai grave, ca şi degradări organice sau minerale ale hainelor sau zidurilor clădirilor. În tratatele medicale greceşti, subst. λέπρα era utilizat pentru a descrie o boală caracterizată prin aspectul tumefiat sau solzos la piele; Herodot apropie termenul λέπρα de afecţiunea numită ἐλεφαντίασις, ale cărei manifestări clinice corespund conceptului medical modern al acestei boli (sindromul lui Hansen). Cuvîntul a pătruns şi în latină, unde *lepra* pare să fi desemnat aceeaşi boală care mai era denumită şi *elephantiasis Graccorum*, impunîndu-se în cercurile creştine pentru a desemna cunoscutul concept biblic.

Simptomele tipice ale acestei cumplite boli au fost înregistrate de timpuriu, cu aprox. 4 000 de ani î.d.Hr., în India şi China. Lepra era în mod cert cunoscută în Mesopotamia în mileniul al III-lea î.d. Hr., şi a fost identificată deasemenea pe o mumie egipteană. Provocată de bacilul *Mycobacterium leprae*, descoperit de Hansen în anul 1871, lepra a constituit unul dintre cele mai cumplite flageluri ale istoriei, pînă în epoca modernă, cunoscînd două forme principale: forma medulară şi cea mutilantă. Descoperirea antibioticelor a redus pînă la proporţii neglijabile ravagiile bolii.

fiii lui, cf. 1 5.

[3] Preoţii nu aveau rolul unor vraci, ci aveau doar obligaţia de a decide existenţa sau non-existenţa bolii. Odată declarat impur de către preot, bolnavului îi era interzis să ia contact cu alţi membri ai comunităţii şi trebuia să se îngrijească singur.

plagă / pipăire, cf. supra, v. 2.

[6] o bubă oarecare, în ms. 45, ms. 4 389 şi BB *semn*, după LXX σημασία, desemnează o erupţie benignă (ebr. *mişpaḥath*); cf. IER *scabics*.

Pentru toate celelalte echivalări cf. supra, v. 2.

[8] să-l declare necurat, acesta este semnificaţia exactă a BH *bāla' tāmē*, cf. BJ *le déclarera impur*. Utilizarea în traducerile româneşti a vb. *a pîngări*, aici, ca şi, frecvent, în continuare, reflectă gr. μιαίνεω 'a murdări, a pîngări' din LXX.

[9] Pasajul cuprins între vv. 9—17 înfăţişează un tip de „lepră" care se manifestă fără erupţii prealabile.

[10] umflătură, cf. supra, v. 2.

[11] Să nu-l mai izoleze. În vechile traduceri româneşti enunţul este afirmativ, după LXX, deşi în BH, IER şi versiunile moderne acesta este negativ.

[13] Prescripţia paradoxală cuprinsă în acest verset s-ar explica fie prin prezenţa unei maladii de un tip exantematic, care ar interzice bolnavului să participe la viaţa comunitară (PÉTER—CONTESSE, p. 141), fie prin intrarea bolii într-un stadiu de erupţie finală generalizată.

[14] carne vie. Cu excepţia ms. 45 şi BB unde este preferat sinonimul *trup*, toate traducerile româneşti ulterioare, începînd cu ms. 4 389 şi MICU, preferă sintagma *carne vie* pentru a desemna o rană deschisă. Constituirea acestei expresii pare a avea o determinare biblică directă: BH *ḥay bāsār* 'carne vie', LXX χρὼς ζῶν 'idem', IER. *caro vivens* 'idem'. În DA, singura atestare a sintagmei (s.v. *carne*) provine dintr-un text popular înregistrat de Pamfile.

[15] În vv. 15—16, adj. *viu* din expresia *trup viu* este înlocuit în ms. 45, ms. 4 389, BB prin *sănătos*, după LXX χρῶς ὑγιής 'corp sănătos'.

[18] În vv. 18—23 apare un al treilea caz al bolii, cînd lepra se dezvoltă într-o rană vindecată.

bubă. În ms. 45 şi BB *rană*, după LXX ἕλκος 'rană, ulceraţie', IER. *ulcus* 'idem', *bubă cu puroi* (ms. 4 389) după OSTROG. ВОЛА-ЧКА ГНОЙНІА, corespund ebr. *śᵉḥîyn* 'inflamaţie, ulcer' (probabil de la o rădăcină neuzitată cu sensul 'a arde', cf. STRONG, 7 822). Identificarea exactă a bolii nu este posibilă; cuvîntul se regăseşte în BH şi în *Ieş*, 9, 9, *Isa.* 38, 21). Ca traduceri posibile, BJ propune *ulcère, furoncle* sau *abcès*.

[19] umflătură, cf. supra, v. 2.

[22] Formularea pleonastică *se va vărsa cu vărsare* (ms. 45, ms, 4 389, BB) este o traducere literală după LXX διαχύσει διαχέηται care reflectă, la rîndul ei, o turnură ebraică tipică în BH.

În vechile versiuni româneşti, după LXX, fraza continuă ca în finalul v. 20.

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

[23] p a t ă, cf. supra, v. 2.

[24] În secvența cuprinsă între vv. 24—28, legiuitorul are în vedere un al patrulea caz al bolii: lepra apare pe cicatricea unei arsuri.

[25] a î n f l o r i t. Utilizarea, aici, ca și supra, vv. 12 și 20, de către majoritatea traducătorilor români (ms. 45, ms. 4 389, BB, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA, R—G) a verbului *a înflori* cu sensul (despre infecții) 'a erupe, a se extinde' este rezultatul unei calchieri de semnificat, după LXX ἐξανθέω 'a înflori', lexem care, la rîndul său, transpune ebr. *pāraḥ* 'a izbucni' dar și 'a înflori' (cf. STRONG, 6 524). Acest sens al vb. *a înflori* nu este înregistrat în TIKTIN și DA.

[26] Este repetat întocmai, dar într-un context diferit, v. 21.

[27] Cf. supra, vv. 8 și 22.

[28] Cf. supra, vv. 6 și 23.

[29] Între vv. 29—37 se discută un al cincilea caz de „lepră", aceea care afectează părțile corpului acoperite cu păr, capul și bărbia.

[30] m a i a d î n c ă. Adjectivul *gropilat* 'adîncit' (ms. 45, BB), ca și forma *gropilos* (ms. 4 389), atestate de DA doar în BB, sînt unități lexicale create ad hoc de traducător, pentru a echivala comod LXX ἐγκοίλος (ἐν 'în', κοῖλος 'scobit, adîncit').

g ă l b u i, după ebr. *tsāhōb* 'galben, auriu', cf. BJ *jaunâtre*. Prezența gerunziului cu valoare adjectivală *înflorind* în ms. 45 și BB se explică prin FRANKF. ἐξανθίζουσα (ἐξανθίζω 'a înflori' < ἄνθος 'floare'), probabil o lectură greșită în FRANKF. a formei ξανθίζουσα 'îngălbenit', participiul prezent al gr. ξανθίζω 'a fi galben, auriu' (<ξανθός 'galben'), care apare în celelalte ediții ale LXX.

[31] p e c i n g i n e. Opțiunile *struncinătură* (ms. 45, BB), *vătămătură* (ms. 4 389), *vinătare* (MICU, FILOTEI, ȘAGUNA) sînt termeni care corespund LXX θραῦσμα 'rană cu aspect fărîmicios' (θραύω 'a sparge, a sfărîma'). În BH, ebr. *netheq* 'solz, mătreață' este denominația curentă pentru bolile caracterizate prin cădere părului. Traducătorii moderni încearcă găsirea unui echivalent univoc: KJV *scall*, BJ *teigne*, R—G, BIBLIA 1968 *chelbe*, CORN. *eczemă*. Pentru *struncinătură* cf. TIKTIN, s.v. *zdruncinătură*, unde cea mai veche atestare este din BB.

[35] Cf. supra, v. 7.

[36] Cf. supra, v. 8.

[38] Vv. 38—39 descriu un al șaselea caz de „lepră", sub forma unei maladii benigne.

p e t e. În BH este utilizat același termen ca și supra, v. 2, însoțit de data aceasta de determinantul „alb".

Pentru sintagma *luciri lucind* (ms. 45, ms. 4 389, BB) cf. LXX αὐγάσματα αὐγάζοντα. Dintr-o reproducere literală similară rezultă și expresia *albe înflorind*, cf. LXX λευκανθίζοντα (λεύκος 'alb', ἀνθίζω 'a înflori').

[39] s p u z e a l ă. Corespondentul ebr. *bōhaq* nu apare decît aici în BH. Boala la care se face referire este și ea greu de identificat. Ar putea fi vorba de o formă benignă de lepră, denumită și astăzi cu același termen de arabi (SB, p. 68): BJ traduce termenul prin *exanthème*. Cf. LXX ἀλφός 'plagă albă și făinoasă', IER. *impetigo* 'eczemă, pecingine' (preluat de HELIADE: *impetigine*). Opțiunea *coș* 'furuncul' (<lat. *cossus* 'larvă') din toate versiunile românești vechi (inclusiv MICU, FILOTEI, ȘAGUNA) constituie o primă atestare (cf. DA, s.v.).

[40] Vv. 40—44 se referă la un al șaptelea caz de „lepră", calvitia. Se presupune că textul s-ar referi la grupul larg de boli dermatologice cuprinse în clasa *Tinea tonsurans* sau *Tinea favosus*, care afectează în special zona scalpului și sînt provocate de ciuperca *Achorion schönleinii*. O altă diagnoză probabilă ar viza diferitele tipuri de psoriazis, afecțiune noninfecțioasă (HARRISON, p. 144).

[41] p l e ș u v î n f a ț ă. Pentru a desemna calvitia frontală, în BH apare ebr. *gibbeaḥ*, redat în LXX prin gr. ἀναφάλαντος iar în IER. prin lat. *calvus*. Termenul *chelbaș* 'chel, pleșuv', utilizat în ms. 45 și păstrat și de autorul ms. 4 389, apare înlocuit în BB cu regionalismul cu același sens *tincav* (ucr. *tinkavij*), atestat atît în DLR cît și în DLRLV doar în acest loc din BB. Deși rarisim, cuvîntul a fost păstrat și de MICU, FILOTEI, ȘAGUNA. Versiunile moderne preferă aici exprimări perifrastice: BJ *calvitie de front*, CORN. *chel în partea dinainte*, R—G *pleșuv din față*.

[42] Perechea lexicală *gabaḥath* 'calvitie frontală' / *qāraḥath* 'calvitie posterioară' din BH a fost păstrată formal prin LXX ἀναφαλάντωμα / φαλακρώμα (ambii termeni nu sînt atestați în limba greacă decît în LXX), ca și prin IER. *recalvitio / calvitio*. De aici și opțiunile *pleașa / chelbășiia* (ms. 45, ms. 4 389) și *pleașa / tincăvirea* (BB, după care MICU, FILOTEI, ȘAGUNA); cf. și HELIADE *calvitia / recalvitia*, după IER.

[43] u m f l ă t u r ă, cf. supra, v. 2.

[45] Sfîșierea hainelor este un gest de doliu, ca de atîtea ori în VT (cf., de pildă, *Iona*, passim).

c a p u l d e s c o p e r i t. Ebr. *phāru'a*, interpretat în vechile traduceri drept „descoperit" (LXX ἀνάλυπτος, IER. *nudum*), semnifică mai degrabă „neglijent, în dezordine", conform etimonului *pāra'* 'a lăsa să meargă', cf. R—G *nepieptănat*.

Și acest gest este un semn de doliu, cf. 10, 6.

s î n t n e c u r a t. Enunțul, care în BH are un caracter exclamativ (cf. BJ, R—G, CORN.), a fost transpus în LXX în stilul indirect, fapt care explică formulările din traducerile românești vechi.

Acest pasaj din *Levitic* (vv. 45—46) a fost citat ca motto al unui cutremurător poem de B. Fundoianu, *Psalmul Leprosului*, din care citățim un fragment: „Știu bine, Doamne, / Că tu ești teafăr fiindcă-s eu lepros, / că am ieșit egal din neființă, / că prosternarea mea îți dă mărire, / că neștiința mea îți dă știință, / că slăbiciunea mea îți dă putere, / că murdăria mea îți dă lumină. / / (...) Tu n-ai voit să fiu ca pomul tînăr, / crescut vinos la curgere de ape. / Tu n-ai voit să am și eu cocioabă, / să pot întra și eu în sinagogă, / să pot avea și eu copii sălbateci / și vreo fecioară-n prag cu dure șolduri, / și ciini la gard, pe care să-i anunț / cînd trec pe drum leproșii cu buboaie" (FUNDOIANU, P., p. 90—91). Prezența leprosului, ca simbol al izolării în suferință și al marginalizării, o regăsim în poemul *Străvedere* de Ioan Alexandru: „Fără bruma de credință cât de mușchi grăuntul / Nu săvîrșește vindecare cuvîntul / Leproși orbi din naștere / Își pornirâ sărmanii bolile-n / Căutarea lui" (ALEXANDRU, I. MAR., p. 26). Pentru imaginea dezolantă a celor sortiți deportării și izolării de semenii lor să mai citățim și din poemul *Spre lazarete* de Aron Cotruș: „Din lupte pe viață și pe moarte, / Atîți schilavi sunt duși acum în cete, / Sunt duși încet spre albe lazarete, / Spre lazarete-n zările deșarte... / Și de acolo iarăși, mai departe!" (Aron Cotruș, *Versuri*, antologie de Ovidiu Cotruș, prefață de Ion Dodu Bălan, Minerva, 1978, p. 70).

[48] ț e s ă t u r ă / u r z e a l ă. Corespondentele ebraice *śᵉthiy* și *'ereb*, utilizate doar împreună, nu se găsesc în BH decît în acest pasaj, unde se repetă de opt ori (vv. 48—59). Ce anume desemnau ele în realitate este imposibil de precizat cu exactitate, căci au fost percepute ca sinonime încă de primii interpreți: LXX ὁ στήμων 'urzeală' / ἡ κρόκη 'idem', IER. *stamen* 'urzeală' / *subtegumen* 'idem'. În genere, pentru a se face o distincție referențială, traducătorii au considerat că este vorba de cele două componente ale unei țesături, urzeala și bătătura (deși este greu de imaginat cum ar putea ataca „lepra" numai una dintre elementele structurii unei țesături, lăsînd-o neatinsă pe cealaltă): *țesătură / tort* (ms. 45, BB, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA), *bătătură / urzitură* (HELIADE), *urzeală / bătătură* (CORN., BIBLIA 1968), *țesătură / împletitură* (R—G), cf. *tissu / couverture* (BJ), *warp / worf* (KJV).

[51] l e p r ă v ă t ă m ă t o a r e. Formulările *stricăciune întemeiată* (ms. 45, BB), *mișălie adevărată* (ms. 4 389), *lepră statornică* (MICU, FILOTEI, ȘAGUNA), *lepră permanentă* (HELIADE) redau sintagmele λέπρα ἔμμονος (LXX) și *lepra perseverans* (IER.). Semnificația exactă a ebr. *mam'ᵉreth* (<*ma'ar* 'a cauza o suferință acută', GESENIUS, s.v.), este cel de 'malign, vătămător', cf. BJ *lèpre contagieuse*.

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

[52] lucru din piele. Pentru sensul special al subst. *vas* din ms. 45, ms. 4 389 şi BB cf. ST. L. FAC., p. 96.

[55] chiar dacă. În BH, LXX, IER., nuanţa concesivă a enunţului este implicită.

[57] a înflorit, cf. supra, v. 25.

[59] legea, cf. 6, 9.

CAP. 14

[3] afară din tabără. Ritualul de purificare trebuia să aibă loc în afara spaţiului comunitar. Purificarea bolnavului vindecat de „lepră" implica un ritual în care gesturile simbolice predominau faţă de măsurile igienice propriu-zise. Acest ritual aduce aminte, în unele privinţe, de cel al consacrării preoţilor (cf. cap. 11—15) şi a fost respectat întotdeauna cu sfinţenie. Isus însuşi recomandă acest ritual leproşilor care vin să-i ceară vindecarea (cf. *Mat.* 8, 4; *Luca* 17, 11—14).

[4] lemn de cedru, LXX ξύλος κέδρινος, IER. *lignum cedrinum*, OSTROG. ДРЕВО КЕДРОВО, reprezintă specia de conifere *Cedrus*, specifică Orientului Apropiat (ebr. *'erez*<*'āraz* 'a fi puternic'). Forma veche *chedru*, existentă încă în textele rotacizante şi la Coresi, vădeşte intermediarul slavon.

un fir stacojiu. În BH, ebr. *tōla'ath* desemna iniţial un fel de larve sau viermi cu o culoare specifică, roşu închis (de aici IER. *vermiculus*), ajungînd ulterior să desemneze, prin extrapolare, orice obiect vestimentar vopsit în această culoare (cf. STRONG. 8 438). Transpunerea literală a condus la constituirea unei sintagme obscure în LXX: κεκλωσμένος κόκκινος (κεκλωσμένος < κλώθω 'a răsuci', κόκκινος 'stacojiu'<κόκκος 'larvă (stacojie)'; de aici *roşiu sucit* (ms. 45), *roşu împletit* (ms. 4 389, BB) — încă o coincidenţă care ar indica utilizarea ms. 4 389 de către revizorii finali, (deşi în v. 6 apare în 4389 *roşu sucit* ca în ms. 45), *roşu răsucit* (MICU, FILOTEI, ŞAGUNA), *fir roşu* (HELIADE). Cf. şi *Ieş.* 25, 4.

isop, LXX ὕσσωπος, IER. *hyssopus*, OSTROG. ИСОПЪ. Termenul a intrat în limba noastră o dată cu primele traduceri de texte religioase din secolul al XVI-lea, fiind un împrumut din slavonă, care, la rîndul ei l-a împrumutat din greacă. Etimonul primar este ebr. *'ezōbh*. Isopul *(Hyssopus officinalis)* este un arbust cu flori de culoare albastru închis, originar din Orient; se cultivă la noi ca plantă ornamentală. Crenguţele de isop, adunate într-un mănunchi, erau folosite în Israel cu o funcţie echivalentă cu mănunchiul de busuioc în ritualurile bisericii noastre. Utilizat în ritualuri purificatoare, isopul a ajuns în cele din urmă să simbolizeze curăţirea de păcat, ca în Ps. 51, 7.

[5] apă de izvor, în vechile traduceri româneşti *apă vie* după LXX ὕδωρ ζῶντον, IER. *aqua viventis;* în BH, expresia *hay mayim* 'apă vie' denumeşte apa luată dintr-o sursă curgătoare (izvor, rîu), în opoziţie cu apa de cisternă. Să observăm că în practicile magico-ritualice din mediul popular românesc „apa neîncepută" era investită cu puteri magice.

[7] de şapte ori, cf. 4, 6. Exegeţii au pus în valoare semnificaţiile simbolice ale acestei ceremonii de purificare. Cele două păsări „vii" semnifică viaţa redată leprosului, care fusese mort pentru comunitate. Aceeaşi valoare simbolică pare să aibă şi celelalte elemente: „apa vie", singele victimei ca sediu al vieţii şi culoarea roşie a firului stacojiu. Ramura de cedru, arbore incoruptibil, ca şi cea de isop, semnifică faptul că fostul bolnav s-a curăţit de „lepră". Cît priveşte eliberarea celei de-a doua păsări, actul acesta pare să figureze îndepărtarea şi dispariţia bolii. O ceremonie foarte asemănătoare regăsim la purificarea celui care s-a atins de un mort (cf. *Num.* 19, 6).

[8] să-şi radă tot părul. Îndepărtarea totală a părului era considerată un act de igienă esenţial. Herodot, *Istorii* II, 37, aminteşte că preoţii egipteni, cărora li se impunea o curăţenie perfectă, se rădeau complet din trei în trei zile.

[10] Dacă în versetele anterioare a fost descris ritualul purificării leprosului în raport cu comunitatea, vv. 10—20 înfăţişează ritualul prin care fostul bolnav îşi restabileşte relaţia sa cu Iahwe.

fără cusur, cf. 1, 3; 12, 17—25.

efă, cf. 5, 11.

frunte a făinii, cf. 2, 1.

log, după ebr. *lōg*, unitate de măsură pentru lichide, echivalentă cu a douăsprezecea parte dintr-un *hin*, ceea ce înseamnă între 5 şi 7 decilitri. Echivalentul *păhar* din traducerile româneşti vechi se raportează la LXX κοτύλη 'vas mic; pahar', cf. HELIADE *kotylă*.

untdelemn, cf. 2, 1.

[11] cortul întîlnirii, cf. 1, 1.

[12] dar legănat, cf. 7, 14 şi 30.

[13] într-un loc sfînt. Indicaţia este inadvertentă, căci prin „loc sfînt" se înţelege altarul însuşi; actul imolării nu se putea petrece aici, ci undeva în faţa sanctuarului, cf. 1, 11.

lucru preasfînt, cf. 2, 3.

[14] Cf. 8, 23.

[16] de şapte ori, cf. 4, 6; 14, 7.

[18] să facă ispăşire, cf. 4, 20.

[19] Vechile traduceri româneşti (inclusiv MICU, FILOTEI, ŞAGUNA) diferă în acest pasaj de LXX, IER. şi BH, deoarece urmează îndeaproape textul din FRANKF.

[20] arderea de tot, cf. 1, 3.

prinosul de grîne, cf. 2, 1.

să facă ispăşire, cf. 4, 20.

[21] nu va fi în stare, cf. 5, 7.

dar înălţat, cf. 7, 14.
log, cf. supra, v. 10.

[22] turturele... pui de porumbel, cf. 1, 14.

după cum îi va da mîna, cf. 5, 7.

[24] să le legene, cf. 7, 30.

dar înălţat, cf. 7, 14.

[25] Cf. supra, vv. 13—18.

[32] legea, cf. 6, 9.

nu-i dă mîna, cf. 5, 7.

[34] plagă de lepră, cf. 13, 2.
Utilizarea aceluiaşi termen deopotrivă pentru o boală umană şi pentru un simptom de coroziune a pereţilor caselor sub acţiunea unor ciuperci sau a unor factori de natură minerală reflectă credinţa în atotputernicia divină, ca sursă a unor nenorociri concepute ca „semne" şi pedepse. Pe de altă parte, prescripţia are un caracter prospectiv, referindu-se la etapa sedentarizării poporului ales în ţara făgăduită, moment ulterior celui cînd este emisă porunca.

[38] să încuie casa timp de şapte zile. Formula este identică în BH şi LXX cu cea folosită în 13, 4, spre a desemna izolarea bolnavului de lepră. Ca şi acolo, şi aici perioada de aşteptare este impusă pentru a se observa evoluţia bolii.

[40] un loc necurat. Indicaţia nu are semnificaţie ritualică. Odată sedentarizaţi, evreii preluau configuraţia urbană obişnuită în Palestina şi înainte de venirea lor, care includea şi un loc din afara cetăţii, special amenajat pentru depunerea resturilor nefolositoare.

[41] tencuiala, cuvînt utilizat şi în versetul următor, *lut* (ms. 45, BB) şi *ţărînă* (ms. 4 389, MICU, FILOTEI, ŞAGUNA, HELIADE), după LXX ὁ χοῦς 'lut', IER. *pulvis* 'ţărînă' (v. 41) şi *lutum* 'lut' (v. 42), corespund ebr. *'āphār*, termen care în BH înseamnă 'praf, pulbere', dar şi 'lut folosit pentru tencuit, mortar' (STRONG., 6 083). Tehnica tencuielii era bine cunoscută în Orientul Apropiat: atît mesopotamienii cît şi egiptenii utilizau în acest scop un amestec de paie şi lut. Pentru locuinţele mai importante, ai căror pereţi

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

urmau să fie pictaţi, amestecul mai cuprindea şi gips, argilă roşie sau nisip alb, ingrediente care asigurau plasticitatea finisajului (cf. ALBRIGHT, p. 113).

[44] lepră vătămătore, cf. 13, 51.

[45] În BH subiectul acţiunii are aici un caracter impersonal, şi nu este preotul, cum lasă să se înţeleagă LXX şi IER.

tenculaia, cf. supra, v. 41.

loc necurat, cf. supra, v. 40.

[46] înculată, cf. supra, v. 38.

[47] Specificarea „să fie necurat pînă seara" lipseşte din BH şi IER., dar apare în LXX, probabil sub influenţa versetului anterior. Oricum, conţinutul v. 47 nu constituie o alternativă la cel al versetului anterior, ci o adăugire necesară.

[49] Cf. supra, vv. 4—9 şi 20.

[54] legea, cf. 2, 9.

orice plagă de lepră, cf. 13, 2.

pecingine, cf. 13, 30.

[55] lepra veşmintelor, cf. 13, 47—59.

lepra caselor, cf. 14, 33—48.

[56] umflăturile, cf. 13, 2.

bubele, cf. 13, 6.

CAP. 15

Cap. 15 conţine o importantă secţiune prescriptivă, cea referitoare la igiena organelor sexuale. Fundamentarea sanitară a prescripţiilor este inclusă în sistemul justificărilor religioase legate de necesitatea prezervării stării de puritate socială şi ceremonială a comunităţii. Se apreciază că natura acestei legislaţii este unică în literatura Orientului Apropiat (HARRISON, p. 159). Capitolul se structurează în trei părţi distincte: vv. 1—17 — igiena bărbatului; vv. 19—30 — igiena femeii; vv. 31—33 — concluzia generală.

[2] Pentru utilizarea eufemistică al subst. *trup* cf. 6, 10.

scurgere, *cursoare* (ms. 45, BB), *curăre* (ms. 4 389), *curgere* (MICU, FILOTEI, ŞAGUNA, R—G, BIBLIA 1968), după LXX ἡ ῥύσις IER. *fluxum*, OSTROG. ИЗЛѢАНІЄ. Termenn ebraic pentru „scurgere", subst. *zobh*, nu apare decît în *Levitlcus* (cf. STRONG. 2 101), ceea ce presupune că avea un caracter tehnic.

Cît priveşte natura microbiană a bolii, informaţiile sumare din text nu permit o diagnoză absolut sigură. Cea mai probabilă pare să fie infecţia gonoreică, produsă în tractul genital masculin de microorganismul *Neisseria gonorrhoeae*. În condiţiile absenţei unui tratament adecvat, vindecarea se putea produce, la un bărbat viguros, într-o perioadă începînd de la cîteva luni şi pînă la un an. O altă „scurgere" putea fi determinată şi de infectarea unei leziuni tuberculare (cf. HARRISON, p. 160).

[3] Acest verset constituie o introducere la secvenţa (vv. 4—12) în care sînt enumerate cazurile cînd bărbatul bolnav impurifică, direct sau indirect, obiectele cu care intră în contact. LXX reproduce aici conţinutul din BH printr-o parafrază mai amplă.

[4] bărbatul care are scurgere. Numele bolnavului rămîne implicit exprimat în BH, ca şi în IER. Autorii LXX creează adjectivul substantivizat gr. ὁ γονορῥυής 'care are scurgeri seminale' (γόνος 'spermă', ῥέω 'a curge'), reprodus analitic în BB prin expresia *celui ce cură sămînţa;* se înlocuieşte astfel opţiunea traducătorului iniţial, căci în ms. 45 apare adj. *înfrintu* (preluat şi în ms. 4 389: autorul acestei versiuni adaugă totuşi glosa marginală explicativă *ce ş-au vărsat sămînţa*, după OSTROG. ИЗЛѢАЕМИ СѢМА). În DA, s.v. *înfrînge*, este înregistrat sensul 'a căpăta sau a avea o scurgere', cu indicaţia de circulaţie „medicina populară": singura sursă cultă a acestui sens rarisim este BB, căci, într-adevăr, şi în alte locuri (cf., de exemplu, *Num.* 5, 2, II *Regi* 3, 29), gr. ὁ γονορῥυής rămîne echivalat în BB prin participiul *înfrînt*, ca în ms. 45. Să citäm şi opţiunea grecizantă a lui HELIADE: *gonoruele.*

orice lucru. Pentru sensul 'obiect' al subst. *vas* din vechile traduceri româneşti, cf. 8, 10.

[7] trup. Ebr. *bāsār*, redat automat în toate versiunile prin „trup" are în BH adesea sensul „membrum virile" (cf. 6, 10). În cap. 15 din *Levitic*, termenul apare de şase ori: în vv. 2,3 şi 19 este utilizat eufemistic pentru a desemna organul sexual masculin (şi chiar pe cel feminin, în v. 20); în vv. 13 şi 16 sensul este evident cel de „corp". Aici, în v. 7, unii comentatori înclină spre utilizarea eufemistică, gîndindu-se la posibilitatea existenţei unor persoane însărcinate cu îngrijirea organului infectat al bolnavului. Totuşi, ţinînd seama de context, mai probabilă este actualizarea sensului generic „corp".

[8] va scuipa. Acest gest semnifică în VT dispreţ şi respingere, cf. *Num.* 12, 14, *Deut.* 25, 9.

[9] şa, după LXX τὸ ἐπίσαγμα 'şa'), IER. *sagma* 'idem', corespunde ebr. *mer'kābh*, termen care desemnează în BH deopotrivă 'şa', dar şi 'scaun (într-un vehicol)'. Determinantul genitival *măgarului* din BB se datoreşte confruntării traducerii din ms. 45 cu o versiune a LXX unde apare sintagma ἐπίσαγμα ὄνου, căci în FRANK. determinantul lipseşte.

[10] se va atinge, cf. 11, 24—25.

[13] şapte zile, cf. 4, 6.

apă de izvor, cf. 14, 5.

La israeliţi, ca de altfel şi la alte popoare antice, abluţia rituală avea în primul rînd funcţiile culturale ale purificării morale şi sufleteşti, şi nu o strictă raţiune igienică. Pe aceste coordonate, la Ioan Alexandru întîlnim o emoţionantă evocare a peisajului biblic, în poemul *Fântâna*: „Ţinea de fântâna lui Iacob în Sihar / Cu ulciorul grăbită / Din grădina casei pe lîngă mormîntul lui Iosif / Pe-o cărăruie de-un mileniu bătătorită / Psalmii nămiezii şopotindu-i pe cale / După ardoarea credinţei / Tânăra samarineancă strămutată din Babilon / În pămîntul făgăduinţei / Dezrădăcinată din seminţia ei umbla mult / Singuratică / Deznădăjduită se apucă de lege ca viţa de vie / Sălbatică / În picioare călcată de toţi trecătorii hulită de tot satul / De-acum se ţinea de fântână curăţându-se să i se / Vădească păcatul / Să se cufunde să o soarbă vânzoala / De ciutura lacrimii să se apuce avu îndrăzneala / Şi tot venea să se limpezească într-ânsa s-o tulbure / Ulciorul în Murmure" (ALEXANDRU, I. MAR., p. 114).

[14] a opta zi, cf. 12, 3; 14, 10.

turturele... pui de porumbel, cf. 1, 14.

cortul întîlnirii, cf. 1, 1.

[15] jertfă pentru păcat, cf. cap. 4.

ardere de tot, cf. 1, 3.

să facă ispăşire, cf. 4, 20.

[16] scurgere de sămînţă. Sintagma ebraică *šᵉkabhath zera'* din BH desemnează o spermatoree normală, prin opoziţie cu gonoreele infecţioase descrise anterior. Deşi se utilizează acelaşi termen, în vv. 1 —17 pare să fie vorba de pierderi seminale spontane, pe cînd în v. 18 se face referire la ejacularea matrimonială. Cei doi termeni ai sintagmei ebraice, *šᵉkabhath* 'faptul de a sta întins', figurat 'copulaţie' (<*šākabh* 'a sta întins') şi *zera'* 'sămînţă' au fost transpuşi în mod literal în LXX: κοίτη σπέρματος, literal, 'patul seminţei', de unde, prin inversarea cazului gramatical al elementelor componente, *sămînţa în pat* (ms. 45, ms. 4 389, BB), *sămînţa patului* (MICU, FILOTEI, ŞAGUNA). Uşor modificată, expresia reapare în 18, 20; 20, 15; 22, 4 etc., *Num.* 5, 20.

[18] scurgere de sămînţă, cf. supra, v. 16. Considerarea actului sexual drept un fapt impur, care necesită purificarea prin abluţie, se regăseşte la babilonieni şi la arabi, după cum atestă Herodot, *Istorii*, I, 118.

[19] Cu acest verset începe expunerea regulilor privitoare la impurităţile genitale feminine. Vv. 19—24 tratează limitele normale ale funcţiilor sexuale ale femeii, vv. 25—27 abordează cazurile anormale, iar ultima secvenţă, vv. 28—30, tratează ritualul de purificare.

trupul, cf. supra, v. 7.

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

şapte zile. Există numeroase dovezi care atestă că la toate popoarele antice, ca şi la societăţile actuale de tip tradiţional, perioada menstruală acorda femeii un statut special, în sfera sacrului. Izolarea prescrisă, pe lîngă valenţele cultuale, asigura femeii, implicit, şi o perioadă de refacere a forţelor sale, măcinate în muncile casnice.

[24] **se culcă**, eufemism pentru desemnarea relaţiilor sexuale. Contextul face referire la declanşarea spontană a menstruaţiei în timpul actului sexual, căci, în cazul intenţiei conştiente de apropiere sexuală în această perioadă, legea prevedea pedeapsa cu moartea (cf. infra, 18, 19 şi 20, 18).

[25] Pentru hemoragiile întîmplătoare, prescripţiile rituale sînt identice cu cele legate de menstruaţia normală.

[26] Cf. supra, vv. 4 şi 20.

[27] Cf. supra, vv. 5—6 şi 21—22.

[28] Cf. supra, v. 13.

[29] Cf. supra, v. 14.

[30] Cf. supra, v. 15.

[32] **legea**, cf. 6, 9.

scurgere, cf. supra, vv. 2—15.

scurgere de sămînţă, cf. supra, vv. 16—18.

[33] **se culcă**, cf. supra, v. 24.

CAP. 16

Întregul capitol este considerat ca o concluzie a părţii a treia a *Leviticului*, deşi el constituie o parte în sine, bine conturată între cap. 11—15 şi 17—26. Conţinutul acestui capitol se referă la marea sărbătoare anuală denumită „ziua ispăşirii", care era celebrată în fiecare an în ziua a zecea a lunii a şaptea (cf. 23, 26—32). Scopul ritual al acestei sărbători era acela de a implora iertarea divină pentru păcatele întregii comunităţi israelite, a celor cunoscute, ca şi a celor necunoscute sau involuntare. Acest fapt explică plasarea prescripţiilor referitoare la marea sărbătoare comunitară în încheierea enumerării „necurăţeniilor" rituale. Numele ebraic al sărbătorii, *yom hakkippurim* (*yom* 'zi', *hakkippurim*, pluralul articulat al subst. *kippur* 'ispăşire'<rad. *kphr* 'a şterge, a ispăşi', cf. 4, 20) nu apare decît în 23, 27—28 şi în *Num.* 29, 11. Din faptul că, în contrast cu marea sa importanţă ritualică, sărbătoarea zilei ispăşirii este foarte rar invocată în textele vechi ale VT, s-a putut trage concluzia că ea nu a putut fi instituită înaintea perioadei exilice (BJ, p. 145, nota *b*). În calendarul mozaic actual, această sărbătoare ocupă un loc important şi se numeşte *Yom kippur*.

[1] **moartea celor doi fii**, cf. 10, 1—2.

[2] **perdea**, *acoperămînt* (ms. 45, BB), *catapeteasma* (MICU, FILOTEI, ŞAGUNA), cf. 4, 6. Echivalentul *zăveasă* care apare în ms. 4389 (după OSTROG ЗАВѢСА) era folosit în epocă drept sinonim perfect pentru „catapeteasmă", cum se poate vedea din lexiconul slavo-român al lui Mardarie Cozianul, din secolul al XVII-lea ; termenul îl regăsim şi în *Pravila de la Govora* (cf. TIKTIN, s.v).

capacul de aur, echivalare descriptivă după GN *die goldene Deckplatte* a ebr. *kappōreth*, termen tehnic în BH (de la rad. *kphr* 'a şterge, a ispăşi', cf. 4, 20), dificil de tradus în limbile moderne. LXX ὁ ἱλαστήριος (<ἱλάσκομαι 'a ispăşi'), IER. *propitiatorium* (<*propitio* 'a înduplека divinitatea prin sacrificii') şi OSTROG ОЧИСТЕНИИЕ (<ОЧИСТИТИ 'a purifica ; a ispăşi') apelează la o refacere etimologică internă a corespondentului ebraic, cf. *curăţire* (ms. 4389), *curăţitorul* (BIBLIA 1968). Alte opţiuni reprezintă preluări neologistice după IER. : *propiţiatoriu* (HELIADE), *propitiatoire* (BJ), iar altele rezultă dintr-o echivalare conceptuală globală : *milostivitoriu* (MICU, FILOTEI, ŞAGUNA), *capacul ispăşirii* (CORN.). Soluţia *acoperămînt* din ms. 45 şi BB este nefericită, cu atît mai mult cu cît, într-un context imediat, apare un concept diferit desemnat prin acelaşi cuvînt.

chivot, cf. ST. L. FAC., p. 88, 90.

Obiectul sacral central al cultului mozaic primar, chivotul (lada sau arca) legămîntului a fost construit pe muntele Sinai. Era considerat în Israel obiectul cel mai sacru, în care se păstrau tablele legii lui Moise ; fiind păstrat şi apărat cu sfinţenie în peregrinările neamului ales, chivotul legămîntului a fost aşezat în cele din urmă în templul lui Solomon (III Regi 8, 6—9).

Ca motiv poetic, figurînd emoţia mistică în faţa prezenţei divinului, acest element biblic îl regăsim reprezentat, împreună cu toate conotaţiile sale mistice, în poemul *Raclă* de Ioan Alexandru : „Raclă aurie coajă de ou voal de nuntă / În giulgiurile goale prescură se frămîntă / Învierea eternă prezenţă / Nu mai are moartea consistenţă / Chibotul dus pe umeri sub mantie albastră / Cort în car trag boii întruparea noastră / Acoperămînt stîlpul noaptea îl mistuie focul / Ziua umbra sanctifică locul" (ALEXANDRU, I. MAR., p. 105).

[3] **junc**, cf. 1, 5.

berbec, cf. 1, 10.

jertfa pentru păcat, cf. 4, 3—12.

arderea de tot, cf. 1, 10—13.

[4] **tunica sfinţită**, cf. 8, 7.

nădragi de in, cf. 6, 10.

brîul de in, cf. 8, 9.

[5] **adunarea fiilor lui Israel**, cf. 4, 13.

[6] **să facă ispăşire**, cf. 4, 20.

[8] **sorţii**. Aruncarea zarurilor (ebr. *gorāloth*), prin care se sonda voinţa divină, se leagă probabil de cele două pietre sacre denumite *Urim* şi *Thumim* (cf. supra, 8, 8).

Azazel, ebr. *'azā'zēl*, este interpretat de exegeţii moderni drept nume al unui demon despre care vechii evrei şi canaaneni credeau că locuieşte în zonele aride ale deşertului. Sensul ritualic al termenului — lînd asupra sa păcatele poporului, acest animal le aneantiza, purtîndu-le în deşert — a fost transpus lexical în LXX prin adj. ἀποπομπαίος (<ἀποπέμπω 'a trimite' şi 'a izgoni'), iar de IER. prin expresia *(caprus) emissarius* (<*emitto* 'a trimite' şi 'a izgoni'), de unde formularea *cel de slobozit* (ms. 45, BB, MICU FILOTEI, ŞAGUNA) ; transpunerea substantivală *cel al slobozirei* (ms. 4389) se datorează OSTROG ѻТПѮЕНІѠ. Tradiţia talmudică promovează o explicaţie circumstanţială, ebr. *'azā'zēl* fiind interpretat ca 'munte prăpăstios'. Cît priveşte expresia *ţap ispăşitor* în limba română, deşi sursa primară este acest context biblic, el pare o achiziţie modernă, după germ. *Sündenbock* (cf. DA, s.v. *ispăşi*).

Pentru a ilustra circulaţia motivului ţapului ispăşitor în poezia românească, am ales ALEXANDRU, I. MAR., volum în care acest motiv are ponderea unei teme obsesive : „Ţapului ispăşitor i-au rămas numai slăvitele răni" (p. 68, *Imnul Moiseilor*) ; „Cina de taină / Întreţesute panglicile de pe creştetul ţapului ispăşitor / În trudnica-mi haină" (p. 78, *Invocare*) „Fără meteahnă victima ţapul / Livrat pustiei pe creştet cu panglici albastre / Se-nceţoşa pe drum împleticit inocent asumate / Toate fărădelegile noastre" (p. 118, *Manlia*) ; „Moartea arhiereului ţapul ispăşitor gata de ieşirea-n / Pustie / Cu panglici multicolore pe cap să-i dea / De urmă fiarele să-l sfîşie / În raclă strîns în straie de aur / Dogoreşte în sanctuar ca para / Pînă-l plînge şi pipăie descărcindu-se / Cu toate fărădelegile asupra lui ţara / (...) În pridvor aşezat păstor sub strungă în frunte la turmă / Ţapul ispăşitor în flăcările judecăţii din urmă" (p. 283. *Procesiune*).

La B. Fundoianu motivul ţapului ispăşitor intersectează cu motivul jertfirii lui Abel : „Priveşte : văd în cîmpuri fum de jertfă : / e Abel, e băiatul meu la jertfă. / Şi el te roagă, cum te rog şi eu, / să-ţi pleci o clipă sufletul spre dînsul. / E Abel, ştiu, şi-i jertfa lui întreagă ; / e ţapul cel mai gras din cîţi avem, / şi coarnele sunt cele mai mari coarne — / ai încă vreme cît mai e amurg" (FUNDOIANU, P., p. 100, poemul *Psalmul lui Adam*).

[11] Marele preot era obligat ca mai întîi să se purifice el însuşi, pentru a putea apoi să mediezе purificarea celorlalţi.

să facă ispăşire, cf. 4, 20.

[12] **cădelniţă**. Spre deosebire de 10, 1, unde acest obiect ritual era denumit în toate versiunile româneşti prin *cădelniţă*, aici este utilizat sinonimul *căţie*, împrumut după neogr. κατζί şi

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

atestat pentru prima dată într-un catastif din anul 1588 (cf. CUV. D. BĂTR. I. 144). Aceşti doi termeni sînt utilizaţi alternativ în cuprinsul BB.

altarul, cf. 1, 5.

tămîie înmiresmată, cf. 4, 7.

perdea, cf. supra, v. 2.

[13] capacul de aur, cf. supra, v. 2.

chivot, cf. supra, v. 2.

mărturie, LXX μαρτυρία, IER. *testamentum* redau ebr. *'edhāth* 'mărturie', substantiv care foarte adesea desemnează în BH tăbliţele din piatră pe care erau gravate cele zece porunci (cf. *Ieş.* 31, 18). Aceste tăbliţe sacre erau păstrate în chivotul de aur, numit de aceea, adesea, *chivotul mărturiei*.

[14] să stropească de şapte ori cu sînge, cf. 4, 7.

capacul de aur al chivotului, cf. supra, v. 2.

[16] să facă ispăşire, cf. 4, 20.

cortul întîlnirii, cf. 1, 1.

[17] întreaga adunare a lui Israel, cf. 4, 13.

[18] altarul care se află în faţa Domnului. Textul ebraic nu lasă să se înţeleagă clar la care dintre altare se face referire: cel pentru arderile de tot situat înaintea cortului întîlnirii, sau cel pentru arderea tămîiei, situat în interiorul cortului (cf. 4, 7). Comentatorii evrei optează pentru ultima interpretare, în vreme ce majoritatea comentatorilor creştini înclină spre cealaltă posibilitate.

coarnele altarului, cf. 4, 7.

altar, cf. 1, 5.

[19] să stropească de şapte ori, cf. 4, 6.

[20] În LXX înaintea ultimei propoziţii din verset mai apare secvenţa „pentru preoţi", absentă în BH şi IER.

[21] să-şi pună amîndouă mîinile pe capul ţapului, cf. 1, 4.

să mărturisească asupra lui, cf. 5, 5.

[24] să facă ispăşire, cf. 4, 20. În LXX, la sfîrşitul versetului este adăugată secvenţa „pentru preoţi".

[25] grăsimea jertfei, cf. 3, 3—4; 4, 8—10.

[26] Azazel, cf. supra, v. 8. Sintaxa defectuoasă din ms. 45 şi BB se datorează transpunerii literale a textului din LXX.

[29] lege veşnică, cf. 2, 17.

luna a şaptea. Întrucît, în calendarul ebraic, luna primă a anului era plasată în martie-aprilie, cea de-a şaptea lună (ebr. *tišri*) cădea la începutul toamnei, în septembrie-octombrie, în sezonul ploilor. Luna aceasta era socotită lună sabatică, activitatea curentă reducîndu-se la minimum. Începînd cu a cincisprezecea zi a acestei luni, se celebra şi sărbătoarea corturilor (cf. 23, 34).

ziua a zecea. A zecea zi pare să fi fost ziua preferată pentru orice sărbătoare, cf. *Ieş.* 12, 3.

să vă smeriţi sufletele, după LXX ταπεινώσετε τὰς ψυχὰς, IER. *affligetis animos vestros*, OSTROG ПОКОРИТЕ А[S]ША КАША. În BH, ebr. *'anāh* este un verb polisemantic, cu sensul central 'a supune unei acţiuni opresive', echivalat prin gr. ταπεινῶ 'a umili', lat. *affligeo* 'a izbi' şi slavon. ПОКОРИТИ 'a supune'. Expresia ebraică *'anāh nephēš* are sensul literal 'a-şi îndurera sufletul' (cf. GESENIUS, s.v. *'anāh*) şi desemnează în BH ansamblul diferitelor mortificări (reducerea hranei, suprimarea relaţiilor conjugale etc.) pe care israeliţii credincioşi şi le auto-impuneau în semn de căinţă şi obedienţă, în toate ocaziile prescrise de lege. Starea de post începea seara şi înceta în seara zilei următoare. Cf. BJ *vous jeunerez*, R—G, BIBLIA 1968 *să postiţi*.

Interzicerea oricărei activităţi era o prescripţie obligatorie pentru sabat (cf. *Ieş.* 20, 8—10), ca şi pentru orice zi de sărbătoare (cf. 23, 21—25—28—35). Pe lîngă asigurarea odihnei, scopul acestei prescripţii era acela de a asigura starea de reculegere necesară participării la serviciul divin.

cel de-al casei. În BH, sintagma *'am hā'āreş* 'om al pămîntului' desemnează pe cetăţeanul israelit, în opoziţie cu străinul acceptat să trăiască în cadrul comunităţii evreieşti. Sintagmele româneşti *cel den pămînt* (ms. 45), *cel de loc* (BB), în sensul de 'indigen', care apar frecvent în VT (cf. 18, 3, 29 etc.), reproduc analitic LXX ὁ αὐτόχθων şi ὁ ἐγχώριος.

străinul, după LXX ὁ προσήλυτος 'străin stabilit în ţară', IER. *advena* 'idem', BH *habēr* 'străin'. Pentru sensul 'străin' al rom. *nemêrnic* (ms. 45, BB) şi *vinetic* (ms. 4389), cf. ST. L. FAC., p. 87.

[30] va face ispăşire, cf. 4, 20.

[31] cea mai însemnată zi de odihnă. În BH, expresia *šabath šabāthôn* rezultă din juxtapunerea a două cuvinte diferite cu acelaşi radical, structură care are funcţia stilistico-gramaticală de a exprima superlativul sau intensificarea unei acţiuni (cf. GESENIUS, s.v. *šabāthôn*). Inexistenţa în limbile indoeuropene a unui procedeu similar a impus traducătorilor, ca transcripţie literală, relaţia determinativă genitivală: LXX σάββατα σαββάτων, OSTROG СЪБОТА СЪБОТЪ, de unde *simbete simbetilor* (ms. 45), *simbetele simbetelor* (BB, HELIADE), *simbăta simbetelor* (ms. 4389, MICU, FILOTEI, ŞAGUNA). Pentru claritate, interpretările moderne preferă perifraze explicative: LUTHER *ein hochheiliger Sabbat*, KJV *a sabbath of rest*, BJ *un repos sabbatique*, CORN. *sabat de odihnă*, R—G *zi de odihnă desăvîrşită*, BIBLIA 1968 *cea mai mare zi de odihnă*.

[32] miruit, cf. 4, 3.

sfinţit, cf. 8, 22 şi 23.

[33] întreaga adunare, cf. 4, 13.

lege veşnică, cf. 3, 17.

CAP. 17

[2] lui Aaron şi fiilor săi, cf. 1, 5.

[3] cineva. În ms. 45 şi BB, secvenţa *om, om* reproduce LXX ἄνθρωπος, ἄνθρωπος, care, la rîndul ei, reprezintă o calchiere sintagmatică a unui procedeu ebraic: ebr. *'iyš wā'iyš* (literal 'omul om') semnifică pronumele nedefinit 'fiecare, oricare, cineva' (cf. GESENIUS, s.v.). Deşi exigenţa clarităţii ar fi reclamat o echivalare după sens, principiul literalităţii a fost destul de puternic pentru a impune păstrarea sintagmei originare pînă la MICU (unde, în notă, aflăm explicaţia: *om, om, adecă fieştecarele*), FILOTEI, ŞAGUNA şi HELIADE.

străini, cf. 16, 29; 18, 3.

[4] Faţă de BH, IER. şi versiunile moderne, LXX şi OSTROG prezintă în acest verset un text mai detaliat, urmat îndeaproape de traducătorii români.

bine primită, cf. 1, 3.

mireasmă plăcută, cf. 1, 9.

dar Domnului, cf. 1, 2.

să fie îndepărtat, cf. 7, 20.

[5] jertfă de pace, cf. 3, 1.

[6] să stropească cu sîngele jertfei, cf. 3, 2.

mireasmă plăcută pentru Domnul, cf. 1, 9.

[7] demonii. Termenul din BH pe care IER. îl traduce prin *daemones* (cf. KJV *the devils*, GN *Dämonen*) este ebr. *sā'îr* (aici în forma de plural *s'îyrîym*), care înseamnă, de obicei, 'ţap'. Unii interpreţi socotesc că prin „ţap" se denumesc aici micile zeităţi ale locurilor pustii (cf. LUTHER *Feldgeistern* 'spirite ale cîmpului', BJ *satyres*), iar alţii văd aici o trimitere la una din cele opt divinităţi

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

principale din Egipt, zeul cu chip de țap, pe care evreii puteau să-l împrumute în vremea captivității egiptene. Oricum, avem de-a face cu o desemnare disprețuitoare a zeilor falși. În LXX a fost preferată echivalarea printr-un eufemism, gr. ματαίος 'van, inutil'; de aici sintagmele *cei de nimic* (ms. 45, ms. 4389), *cei îndeșărți* (BB) *cei deșerți* (MICU, FILOTEI, ȘAGUNA), *cei vani* (HELIADE).

se desfrinează, Rom. *a curvi*, după LXX ἐκπορνεύω 'a se prostitua', IER. *fornicari* 'idem', BH *zānāh* 'a comite un adulter', este termenul consacrat în întregul VT pentru a sugera infidelitatea religioasă a poporului ales față de Dumnezeul său.

lege veșnică, cf. 3, 17 : 6, 18 ; 7, 35.

[8] cineva/om, om, cf. supra, v. 3.

străinii, cf. 16, 29 : 18, 3.

[9] acel om. Pentru sensurile speciale ale subst. *suflet* cf. 2, 1.

să fie îndepărtat, cf. 7, 20.

[10] cineva/om, om, cf. supra, v. 3.

În BH, în tot pasajul care începe cu acest verset, este folosită pers. I, sing., pentru că Iahwe este cel care vorbește.

va mînca orice fel de sînge. Interdicția de a consuma sînge sub orice formă constituie o lege arhaică, anterioară lui Moise. În *Fac.* 9, 4, lui Noe și familiei sale li se interzice cu desăvîrșire consumarea sîngelui. Considerat sediu și simbol al vieții (cf. infra, v. 11), sîngele era elementul cu cea mai importantă semnificație în ritualistica jertfelor (cf. 1, 5).

îmi voi întoarce fața. Expresiile *voi pune obrazul meu* (ms. 45, BB), *voi pune fața mea* (ms. 4389, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA, HELIADE) reflectă cu fidelitate LXX ἐπιστήσω τὸ πρόσωπόν μου și IER. *obfirmabo faciem meam*, care transpun literal expresia idiomatică din BH *nāthan pānîym bh'*, folosită frecvent în VT, și doar în legătură cu Iahwe, pentru a desemna supărarea divină (cf. GESENIUS, s.v. *pānāh*).

[11] Întregul pasaj care reîncepe cu v. 11 pune mari probleme de interpretare, în special datorită polisemiei ebr. *nepheš* 'suflet', dar și 'viață', reprodus literal în LXX prin ψυχή iar în IER. prin *anima* cf. 2, 1). În contextul de față, majoritatea interpreților optează pentru sensul 'viață' (BJ, GN, R—G, BIBLIA 1968). Ca sediu simbolic al vieții, sîngele deține o mare putere expiatorie : fiind oferit pe altar lui Iahwe, sîngele animalului jertfit ia asupra sa păcatul suplicantului. Prefigurat aici în forma sa primară, principiul ispășiri-substituție se va împlini la nivelul cel mai înalt în jertfa christică supremă (cf. *Rom.* 5, 10—11). Prin sacrificarea vieții sale — simbolizată prin sîngele vărsat pe cruce — Isus Cristos oferă viață veșnică omului corupt, purificîndu-l de păcate și restituindu-i starea de împăcare cu Dumnezeu.

să facem ispășire, cf. 4,20.

[13] cineva/om, om, cf. supra, v. 3.

[14] să fie îndepărtat, cf. 7, 20.

[15] oricine/sufletul, cf. 2, 1.

mortăciune, cf. 5, 2 ; 7, 24.

cei ai casei, cf. 16, 29.

să poarte povara păcatului, cf. 5, 1.

CAP. 18

După expunerea tuturor imprejurărilor posibile de impurificare cere monială, cap. 18 abordează impurificarea morală și consecințele sale Atributul „sfințeniei", o trăsătură prin excelență morală, ca și prescripțiile sexuale care urmează, reprezintă un imens pas înainț față de cutumele primitive ale egiptenilor și mesopotamienilor în cadrul cărora aberațiile sexuale, adulterul și incestul nu erau recunoscute ca atare, ba mai mult, aveau chiar o funcție cultică.

S-a observat că, din punctul de vedere al structurii literare, acest capitol amintește mult de tratatele de suzeranitate între monarhul hitit și vasalii săi, forme literar-juridice care derivă, la rîndul lor, din surse mesopotamiene (cf. HARRISON, p. 181).

[2] Eu sînt Domnul, Dumnezeul vostru. Această formulă, reluată ca un refren în acest capitol și în următoarele conține justificarea teologică a comandamentelor privitoare la puritatea morală.

[3] ați fost străini. După DLR, s.v., cea mai veche atestare a sensului 'a pribegi, a rătăci' al rom. *a nemernici* se află în BB. Întrucît revizorii finali ai textului au preluat termenul din ms. 45, putem presupune că Milescu este cel care a creat acest derivat, pornind de la sensul etimologic al adj. *nemernic* (<slavon. НЕМЪКРНИКЪ 'străin, pribeag'). Cf. 16, 29.

deprinderile (ms. 45, BB), *năravurile* (ms. 4389), *obiceiuri* (MICU, FILOTEI, ȘAGUNA), *datini* (HELIADE) corespund LXX ἐπιτηδεύματα 'obiceiuri, datine', OSTROG ТРАДЕНІА 'idem'. Ebr. *ma'aseh* din BH are sensul 'activitate, ocupație'.

legile, în toate traducerile românești, echivalează LXX τὰ νομίμματα 'legile', IER. *legitima* 'prescripții legale', OSTROG ЗАКОНИ 'legi'. În BH, ebr. *ḥuqqîm* (<*ḥuqāh* 'a grava, a sculpta') desemnează legile comportamentale prescrise de autoritatea constituită și expuse în locuri publice.

[4] judecățile (ms. 4389, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA, HELIADE), *giudefele* (ms. 45), după LXX τὰ κρίματα 'judecăți', IER. *iudicia* 'idem', OSTROG ПОВЕЛѢНІА 'idem', corespund ebr. *mišpāth* 'verdict, judecată' (<*šāphath* 'a judeca, a pronunța o sentință'), termen care în BH semnifică o decizie juridică fundamentată pe tradiție sau pe autoritatea judecătorească, ponifică sau regală.

poruncile, în toate vechile traduceri românești, după LXX τὰ προστάγματα 'ordin, comandament', IER. *praecepta* 'idem', OSTROG ЗАКОНИ 'idem'. În BH este utilizat aici ebr. *ḥuqqîm*, același termen tradus în versetul anterior prin „lege".

[5] Sînt reluate, pentru a fi întărite, comandamentele enunțate în versetele anterioare. Respectarea lor asigură individului o viață pură în lumea imediată. Versetul conține deopotrivă și o importantă prefigurare a motivației spirituale neotestamentare supreme : obținerea vieții și a păcii veșnice (cf. *Rom.* 8, 6).

[6] nimeni/om, om, cf. 17, 3.

rudă apropiată. Expresia corespondentă *š'ēr b'saro* din BH se traduce literal 'carnea propriului său corp' și semnifică în context 'rudă apropiată' (cf. BJ *sa proche parente*, LUTHER, GN *Blutverwandte*). Ebr. *bāsār*, termen polisemantic frecvent folosit în BH are, pe lîngă sensurile 'carne' și 'organ sexual' (cf. 6, 10), și pe acela de 'creatură'. Aici, întreaga sintagmă creează imaginea unei identități de sînge și carne a bărbatului și a femeii, manifestată în special în uniunea conjugală. Astfel concepută înrudirea, interdicția incestului apare logică : carnea și sîngele unuia și aceluiași individ nu se pot autofecunda ! Exprimarea greoaie *ale sale trupului său* din ms. 45 și BB se datorează transpunerii literale după LXX οἰκεῖα σαρκός αὐτοῦ, iar opțiunea *vecin* din ms. 4389 reflectă OSTROG БЛИЖЬНЬ și IER. *proximus* (cf. 6, 2). Cf. și *rudenie de ale trupului său* (MICU, FILOTEI, ȘAGUNA), *familiar (aproape) al sîngelui său* (HELIADE).

[7] a descoperi goliciunea, *să descopere rușinea* (ms. 45, BB, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA), după LXX ἀποκαλύψαι ἀσχημοσύνην, IER. *revelare turpitudinem* (cf. HELIADE *a dezveli turpitudine*) este o expresie eufemistică pentru desemnarea actului sexual (cf. LUTHER *geschlechtliche Umgang haben*, GN *geschlechtlich umkehren*) ; apare de 23 de ori în cap. VIII—XXIII. Subst. *er'vāh* din BH are sensul propriu 'goliciune' (cf. KJV *nakedness*, BJ *la nudité*) și pe cel figurat de 'rușine', fiind utilizat frecvent în VT ca desemnare pentru pudenda hominis.

[9] Prima și ultima secvență din verset lipsesc în BH unde aici ca și în vv. secvente, discursul se constituie ca o enumerare.

[11] Căsătoria între frați, chiar consangvini, nu era un lucru neobișnuit în Orientul Apropiat, căpătînd, în epocile istorice, chiar o semnificație culturală : la egipteni, căsătoria între frați în cadrul familiei regale a fost respectată ca o cutumă sacră pînă la dizolvarea statului antic. Reminiscențe mitico-simbolice ale unei adelfogamii ritualice străvechi regăsim și în folclorul românesc, în special în diferitele variante ale cîntecului epic *Soarele și luna*. Nici vechii evrei, de dinaintea lui Moise nu vedeau într-o astfel de uniune un incest, de vreme ce Avraam însuși o prezintă pe soția sa în calitate de soră (*Fac.* 20, 12). Supărarea lui David la aflarea veștii că fiul său Amnon și-a violat sora, Tamar (IV *Regi* 13, 21), ar fi un indiciu că asemenea căsătorii erau privite ca ilegale încă de la începutul

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

monarhiei. S-a emis şi ipoteza că acţiunea lui Amnon nu este rezultatul unui impuls erotic ci al unui plan bine conceput de a uzurpa domnia tatălui său (HARRISON, p. 187).

[12] Înainte de exod, căsătoria dintre nepot şi mătuşă era acceptată : părinţii lui Moise şi ai lui Aaron înşişi aveau între ei această relaţie de rudenie (cf. *Ieş.* 6, 20).

[14] Pentru a desemna pe soţia unchiului patern, BH utilizează în acest loc subst. cbr. *dôdhāh*, forma feminină a subst. *dôd* 'unchi' (STRONG, 1733). În traducerile româneşti, subst. *rudă* (*rudenie* în 20, 20) corespunde LXX συγγενής.

[15] Uniunea sexuală sau căsătoria unui bărbat cu nora sa era interzisă şi în epoca de dinainte de exod. După moartea fiilor săi, Iuda, unul din fiii lui Iacov, îşi trimite nora văduvă înapoi, la părinţii ei. Tînăra femeie utilizează un vicleşug pentru a-şi seduce socrul şi a perpetua astfel spiţa fostului ei bărbat (*Fac.* 38, 1 şi 26).

[16] O excepţie de la această poruncă este prevăzută în *Deut.* 25,5—10 : dacă un bărbat moare fără a avea urmaşi, fratele său avea obligaţia de a se căsători cu cumnata sa rămasă văduvă, pentru a perpetua seminţia fratelui său. Primul bărbat rezultat din această uniune era considerat urmaşul de drept al celui decedat. Instituţia leviratului era larg răspîndită la popoarele antichităţii. Pentru poziţia christică faţă de această problemă cf. *Mat.* 14, 3—4 ; 22, 22—33.

[17] Restricţia este clară : nu este permisă căsătoria, fie ca simultană sau succesivă, a aceluiaşi bărbat, cu o femeie şi cu fiica ei. În BH, expresia „a lua o femeie" are sensul tehnic de „a se căsători". După cbr. *lāqaḥ* 'a lua' (însoţit uneori de subst. *'iššah* 'femeie'). sensul 'a se căsători' a fost transferat şi asupra LXX λαμβάνω, 'a lua', *IER. accipio* 'a primi' şi rom. *a lua*.

n e l e g i u i r e. Opţiunea *păginătate* (ms. 45, BB) este o echivalare fericită a LXX ἀσέβημα,'impietate, sacrilegiu' şi a fost păstrată şi de MICU, FILOTEI, ŞAGUNA. În BH, ebr. *zamāh* 'crimă odioasă' este un derivat de la rad. *zāmam* 'a plănui, a urzi (o crimă)' şi se regăseşte de douăzeci şi două de ori în întregul VT pentru a desemna fapte reprobabile de orice natură. În 19, 29 şi 20, 14, unde ebr. *zamāh* reapare, LXX a optat pentru subst. ἀνομία, de unde, în toate traducerile româneşti, rom. *fărădelege*.

[18] Conţinutul acestui verset nu pare să aibă un conţinut restrictiv absolut. Recomandarea de a nu se căsători simultan cu două surori privea mai ales necesitatea de a prezerva bunele relaţii dintre surori, ferindu-le de a deveni rivale, cum s-a întîmplat cu Lea şi Rahela, soţiile lui Iacov (*Fac.* 29, 23—30).

p o t r i v n i c ă, după BH *tsārar* 'adversară, rivală' (cf. GESENIUS, s.v.) ; sintagma *rivnitoare împotrivă* din ms. 45 şi BB (care reapare în forma *împotrivă rivnitoare* în *Sir.* 26,7) reprezintă un calc lexical de structură, după LXX ἡ ἀντίζηλος 'rivală' (ἀντί 'împotrivă', ζῆλος 'ardoare ; zel, rivnă'). Alte opţiuni : *ţiitoare* (MICU, FILOTEI, ŞAGUNA), *rivală* (HELIADE, CORN.), *duşmancă* (R—G), *concubină* (BIBLIA 1968).

[19] Contactul sexual pe durata perioadei menstruale era considerat nu doar sursă a necurăţeniei ceremoniale (cf. 15, 24), ci şi un mare păcat pentru ambii parteneri (cf. *Ier.* 18, 6 ; 22, 10.)

v r e m e a s o r o c u l u i, cf. 12, 2 ; 20, 18.

[20] Adulterul era privit ca un păcat capital şi interzis expres în cele zece porunci, ca o ofensă adusă integrităţii individului şi a proprietăţii sale (*Ieş.* 20, 14 şi 17).

a p r o a p e l e, cf. 6, 2.

p a t u l s e m e n ţ i i t a l e, cf. 15, 16.

[21] M o l o h. Numele ebraic *moloh (molck* sau *melck)* semnifică în BH noţiunea de 'rege, şef suprem' (de la rad. *malak* 'a domni') dar este şi numele zeităţii supreme a canaaniţilor. Traducerile moderne optează pentru utilizarea acestui nume propriu, pe cînd LXX a folosit numele comun ἄρχων 'şef', de unde *boiarin* (ms. 45) *boiari* (BB), *căpetenii* (MICU, FILOTEI, ŞAGUNA), *principe* (HELIADE). În ms. 4389 *domnul Idolului*, reflectă OSTROG КНАЗЪ ИДОЛЪ 'căpetenie idol', cf. IER. *idolus Moloch*. Indicaţia *Moloh* în nota marginală din acest manuscris este însă preluată cu siguranţă dintr-o notă marginală identică din OSTROG, unde se trimite la un pasaj din IV *Regi* 23, 10, în care se condamnă acest sacrificiu cumplit. Cît priveşte forma concretă a incinerării copiilor în cadrul acestui ritual păgîn, lucrurile sînt neclare, neputîndu-se stabili dacă erau mai întîi ucişi sau erau arşi de vii. În special ammoniţii transiordanieni adorau pe acest zeu. Săpăturile arheologice pe locul vechii capitale ammonite, Rabbath-Ammon au adus dovezi clare în legătură cu această practică inumană (cf. HARRISON, p. 190). Interdicţia prin lege a unor asemenea sacrificii în neamul lui Israel se întemeiază, pe de o parte, pe porunca „să nu ucizi" (*Ieş.* 20, 13) şi, pe de altă parte, pe ultragierea imaginii divine din om (cf. GREEN, passim). Porunca pe care o primeşte Avraam de a-şi sacrifica fiul, Isaak, pe un altar al arderilor de tot — nedusă la îndeplinire — are semnificaţia unei încercări supreme a credinţei în atoputernicia divină (*Fac.* 22, 2).

În simbolistica modernă, numele *Moloh*, utilizat adesea şi ca substantiv comun, a ajuns să semnifice metonimic, cu referire la oameni, idei, realităţi etc., ceva lipsit de consistenţă, de justificare sau de legitimitate. Ioan Alexandru, în poemul *Imnul Moiseilor*, foloseşte ca adjectiv acest nume biblic : „În straie scăldate-n aur vineţiu pe umere valahe / Cu clopoţei în poale în zumzăit subţire / Din duh alungă-ntr-una idolatrii moloahe" (ALEXANDRU, I. MAR., p. 67).

e u s î n t D o m n u l, cf. supra, v. 2.

[22] Pentru utilizarea eufemistică a noţiunii „a se culca", cf. 15, 24.

Homosexualitatea era o practică destul de răspîndită la popoarele antice, atitudinea morală şi religioasă diferind de la o cultură la alta. În cultul mesopotamian al zeiţei Ištar, dubla homosexualitate pare să fi jucat un rol important, funcţia sacră a preoţilor şi preoteselor acestei divinităţi implicînd astfel de practici sexuale. Cărţile *Pentateuhului* abundă de fapte şi aluzii că populaţiile canaaneene practicau homosexualitatea ritualică (cf. *Deut.* 23, 17, III *Regi* 14, 24 etc.). Alte populaţii interziceau pederastia prin lege, după cum dovedesc unele texte juridice asiriene, care prevedeau castrarea pentru un homosexual incurabil (PRITCHARD, p. 181). Hitiţii tolerau pederastia, cu excepţia violentării unui fiu de către tatăl său, faptă privită ca o crimă capitală. Vechii egipteni respingeau perversiunile sexuale de acest tip, deşi unele indicii atestă violenţe de natură sexuală asupra inamicilor înfrînţi în bătălie. În VT cazul cel mai complex de homosexualitate este cel legat de oraşul Sodoma (*Fac.* 19, 5 şi urm.). Implicaţii homosexuale par să sugereze, după cum recunosc chiar şi unii interpreţi talmudişti, relaţiile dintre David şi Ionatan sau dintre Iosif şi Putifar. În unele cercuri lesbiene moderne se invocă, drept justificare religioasă a comportamentului homosexual, puternica afecţiune dintre Noemi şi Rut. Legiferarea mosaică interzice fără echivoc homosexualitatea, pedeapsa prevăzută fiind moartea (cf. infra, 20, 13). Aceeaşi atitudine se regăseşte în NT, apostolul Pavel condamnîndu-i pe homosexuali pentru obiceiurile lor (*Rom.* 1, 27, I *Cor.* 6, 9, I *Tim.* 1, 10).

u r ă c i u n e. Aici, ca şi în VII, 21, subst. *urâciune* (ms. 45, BB) echivalează gr. βδέλυγμα 'lucru care inspiră dezgust' : corespondentul din BH este însă diferit : ebr. *tôw'ēbhah* 'lucru abominabil'.

c u p a t r u p i c i o a r e, cf. 7, 21.

v ă r s î n d u - ţ i s ă m î n ţ a, cf. 15, 16.

[23] s p u r c ă c i u n e. În BH aici se utilizează un nou termen pentru a denumi acţiuni reprobabile de natură sexuală : ebr. *tebel*, literal 'amestecătură', p. ext. 'confuzie ; bestialitate'. Sensul exact al termenului reprezintă o justificare implicită a condamnării bestialităţii în cadrul comportamentului sexual uman : omul a fost orînduit de Dumnezeu să stăpînească asupra animalelor şi, de aceea, orice deviaţie de la legile stabilite pentru relaţiile sexuale (*Fac.* 2, 24 ; 4, 1 etc.) este un păcat capital, căci introduce confuzie în ordinea cosmică. Deşi prin gr. μυσαρός 'impur, infam' şi lat. *scelus* 'crimă, nelegiure' în LXX şi în IER. se realizează o diferenţiere lexicală faţă de v. 22, în ms. 45 şi BB termenul *urâciune* corespunde ambelor situaţii. Bestialitatea era detestată între evrei şi considerată o perversiune ; pedeapsa prevăzută de lege era moartea (*Ieş.* 20, 19 ; *Lev.* 20, 15—16).

[24] a c e s t e f a p t e. Toate aberaţiile sexuale enumerate anterior constituie surse de pîngărire şi împiedică relaţiile normale cu Dumnezeu.

n e a m u r i l e. Pentru sensul 'popor' al subst. *limbă* cf. ST. L. FAC., p. 95. Înlocuirea lui *limbă* prin *neam* în acest context începe deja cu MICU.

Popoarele alungate de evrei la venirea lui Avraam în Canaan şi la revenirea lor din captivitatea egipteană sînt enumerate în *Fac.* 15, 19—21 şi, respectiv, în *Deut.* 7, 1.

[25] a m p e d e p s i t - o p e n t r u f ă r ă d e l e g e a l o r. În acest context, BH foloseşte un verb cu sensul primar 'a supraveghea', al cărui sens derivat, contextual, este cel de 'a interveni împotriva cuiva' ; împreună cu componentul 'păcat, fărădelege', întreaga expresie are semnificaţia globală 'a pedepsi pe cineva

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

pentru păcatul său', cf. BJ *j'ai sanctionné sa faute*. Frazarea neclară din ms. 45 și BB reflectă înțelegerea aproximativă de către traducători a gr. ἀνταποδίδωμι 'a da în schimb; a răsplăti' (ἀντί 'împotrivă', δίδωμι 'a da') din LXX ἀνταπέδωκα ἀδικίαν αὐτοῖς. O calchiere surprinzătoare întîlnim și la HELIADE: *am dat înapoi iniquitatea ei*. Autorul ms. 4389, utilizînd vb. *a plăti*, dovedește înțelegerea adecvată a verbului ВЪЗДАТИ 'a restitui; a răsplăti' din OSTROG. Corectă este și interpretarea lui MICU (urmat de FILOTEI și ȘAGUNA): *le-au răsplătit lor nedreptatea*.

i-a vărsat. În BH, expresia „a voma" este folosită pentru a exprima oroarea extremă față de astfel de crime: însuși pămîntul nu-i poate suporta pe făptuitorii unor păcate abominabile.

[26] cel de-al casei.... străinul, cf. 16, 29; 18, 3.

[27] nelegiuirile, cf. supra, v. 17.

[28] Din punct de vedere retoric, acest verset este, prin conținut, o consecință a versetelor anterioare, ceea ce explică și structurarea sintactică în cadrul unei ample perioade.

neamurile/limbile, cf. supra, v. 24.

[29] oricine/sufletul, cf. 2, 1.

să fie îndepărtat, cf. 7, 20.

[30] să vă supuneți poruncilor mele, cf. 8, 35.

legile urîte, cf. supra, v. 3.

eu sînt Domnul, cf. supra, v. 2.

CAP. 19

Acest capitol poate fi considerat o continuare a celui precedent: după disocieri referitoare la disoluția morală produsă de infracțiuni din sfera sexualității, legislatorul ia în discuție acum alte tipuri de imoralitate, care degradează pietatea și simțul dreptății, bunătatea și onoarea individului. Deși nu par orînduite după o logică prestabilită, toate aceste recomandări sînt reunite într-un cod moral avînd ca fundament principiul „eu sînt Domnul", enunțat mereu ca un leit-motiv.

[2] întregii adunări, cf. 4, 13.

fiți sfinți, cf. 11, 44.

[3] să cinstească/să se teamă, LXX φοβείσθω, IER *timeat*, OSTROG ДА БОИТСѦ. Verbul ebr. *yāre'* 'a (se) teme' exprimă aici relația fundamentală de respect și venerație, al cărei obiect sînt părinții (cf. *Ieș.* 20, 12, *Mat.* 15, 4, *Efes.* 6, 2) sau Dumnezeu (cf. infra, 25, 17).

[4] idoli, după LXX εἴδωλα, IER. *idola*, OSTROG ИДОЛИ. Sintagma *bodzi cioplițĭ* din ms. 45, nejustificată de nici o versiune de control și inlocuită de revizorii finali, este frecventă în scrierile lui Dosoftei; pentru forma și etimologia subst. *bodz* cf. ST. L. FAC., p. 56. Corespondentul ebr. *'elīlīm* 'nimicuri, vanități' (formă de plural de la *'elīl* 'nimic' <particula negativă *'al*, cf. STRONG 457) a fost considerat, într-o ipoteză interpretativă mai veche, ca un diminutiv peiorativ de la *ēl* 'dumnezeu' (SB, p. 101).

dumnezei vărsați (ms. 4389, BB, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA), *bodzi vărsați* (ms. 45), *zei turnați* (HELIADE), sînt sintagme care vizează orice reprezentare materială a unor divinități obținută prin turnare, cioplire, gravare etc. LXX χωνευτός 'turnat' (<χωνεύω 'a turna (un metal)' și IER. *conflatile* 'care este din metal topit' redau sensul literal al ebr. *maṣekāh* (<*nāṣak* 'a vărsa, a turna' dar și, prin analogie, 'a da formă').

[5] jertfă de pace, cf. 3, 1.

binc primită, cf. 1, 3.

[6] Cf. 7, 16—18.

[8] va purta povara păcatului, cf. 5, 1.

aceia/sufletele, cf. 2, 1.

să fie îndepărtați, cf. 7, 20.

cînd veți secera. Structura sintactică gerunzială *secerînd voi* (ms. 45, ms. 4389, BB) trebuie interpretată ca o echivalare literală a construcției participiale genitivale ca valoare temporală ἐκθεριζόντων ὑμῶν din LXX. Construcția cu complement intern *secerînd... secera* (ms. 45, BB), *secerînd.... secerișul* (ms. 4389), după LXX ἐκθεριζόντων ... τὸν θερισμόν și OSTROG ПОЖИВШИ ЖЕТВЪ ... ЖАТВѢ, reflectă un idiotism sintactic ebraic frecvent în VT.

Indicația de a lăsa nestrînsă, pentru săraci și străini, o parte infimă a recoltei este expresia grijii divine pentru cei neprivilegiați de soartă. Despre o ilustrare directă a acestei cutume citim în *Rut*, 2. Ca o prefigurare a grijii creștine față de cel aflat în nevoie (cf. *Faptc* 4, 34—35). Dumnezeu poruncește poporului ales să-i considere pe cei săraci drept frați și să-i trateze ca atare. Practici de acest tip și cu aceeași semnificație fac parte și din comportamentul țăranului român: vremea secerișului și a culesului este un răstimp de grație și mulțumire pentru întreaga familie, care trebuie să mulțumească Domnului prin gesturi de generozitate față de săraci, sau chiar față de celelalte făpturi ale cîmpului.

[10] străinului/nemêrnicului, cf. 16, 29; 18, 3.

[11] aproapele, cf. 6, 2.

[12] să nu jurați strîmb, cf. 6, 3.

[13] Ideea de a face presiuni asupra unui membru al comunității, în scopul obținerii de avantaje nedrepte, conținută în ebr. *'āšaq* 'a apăsa, a oprima' a fost formulată astfel: *să nu faceți strîmbătate* (ms. 45), *să nu faci strîmbătate* (BB), *să nu năcăjești* (ms. 4389), *să nu faceți nedreptate* (MICU, FILOTEI, ȘAGUNA), *să nu nedreptățești*, (R—G), după LXX οὐκ ἀδικήσεις, IER. *non facies calumniam*, OSTROG ДА НЕ ОБИДИШИ.

aproapele/vecinul, cf. 6, 2.

să nu-l jefuiți. Verbul *a jefui* este folosit în toate traducerile românești, după LXX οὐχ ἁρπᾷ, IER. *nec vi oprimes*, OSTROG ДА НЕ ОТНИМЕШИ, pentru a echivala ebr. *gāzal* 'a spolia; a deposeda pe cineva în mod ilegal de ceva ce îi aparține'.

tocmit. Contextul indică faptul că legiuitorul se referă aici la persoana liberă angajată de cineva pentru un timp determinat, contra plată, cf. LXX ὁ μισθωτός 'angajat plătit' (<μισθόω 'a angaja o persoană în serviciul cuiva'), IER. *mercenarius* 'idem' (după care HELIADE *mercenariu*), OSTROG НАЕМНИКЪ 'idem'. Pentru desemnarea acestei noțiuni, subst. rom. *nătimit* (ms. 45, BB, MICU, ȘAGUNA), derivat postverbal al vb. *a nătimi* 'a tocmi, a angaja contra plată' (<*nătem* 'chirie'<slavon. НАЄМЪ 'idem') era frecvent folosit în textele vechi. Relevăm o interesantă coincidență sinonimică: subst. *argat* (<ngr. ἀργάτης), preferat de autorul ms. 4389, va fi definit în LB, aproape un secol și jumătate mai tîrziu, tocmai prin *nătimit*!

[14] surd. În toate traducerile românești, după LXX ὁ κωφός 'surd', IER. *surdus* 'idem', OSTROG ГЛЪХОМЪ 'idem', opțiunea „surd" se încadrează în tradiția europeană a interpretării ca atare a ebr. *ḥereš*, termen care în BH înseamnă deopotrivă și „mut".

să te temi, cf. supra, v. 3.

[15] judecată. Termenii *giudeț* (ms. 45), *judecată* (ms. 4389 BB, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA), după LXX κρίσις, IER. *iudicium*, OSTROG СѪДЪ, reflectă BH *mišpāth*, termen folosit aici în sensul strict judiciar.

cel suspus. În BH, ebr. *gādōl* 'mare, puternic' desemna un personaj suspus, influent; semnificația sa este transpusă ca atare: LXX ὁ δύνατος 'puternic', IER. *potens* 'idem', OSTROG МОГЪШИЙ 'idem', după care *silnec* (ms. 45), *năstlnic* (BB), *putêrnic* (ms. 4389, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA), *potent* (HELIADE). Subst. rom. *silnic* (<slavon. СИЛЪНЪ), atestat încă în *Tetraevanghelul* lui Coresi, și *năsilnic* (<slavon. НАСИЛЬНЪ), atestat în *Herodotul* de la Coșula (a doua jumătate a sec. al XVII-lea), sînt termeni utilizați aproape exclusiv în textele religioase.

Înscrierea principiului imparțialității în codul israelit de procedură judiciară reprezintă o notă extrem de originală în comparație cu alte legislații ale Orientului Apropiat. Temeiul acestei prescripții nu este atît de natură socială sau economică, cît religioasă: în fața lui Dumnezeu toți fiii lui Israel sînt egali, indiferent de avere sau statut social.

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

Termenii biblici ai justiției divine transpar în discursul mesianic revoluționar, la RUSSO, CÎNT... p. 145: „Cei ce prin siluire fac nelegiuri, prin siluire pier... și sabia Domnului e în mîna norodului (...). Și în acea zi se vor auzi mai multe vaicte de cum s-au auzit de cînd lumea... și sîngele vărsat va cădea peste capul celor ce fac strîmbătate și își spală mîinile, peste capul celor ce zic acum: nu este dreptate dumnezeiască... carii precupețesc dreptul văduvei și vînd cugetul lor și sîngele fraților lor".

[16] să nu umbli cu clevetiri. Expresia echivalentă din BH se traduce literal „să nu fii calomniator". Calomniator (ebr. *rākîyl*) era considerat acela care, prin mărturii false, prin zvonuri, defăimări, colportări de informații dubioase, producea suferință cuiva. Calomnia era aspru pedepsită.

popor/limbă, cf. 18, 24.

asupra vieții aproapelui tău. În BH, fraza transpusă literal în LXX este aceasta: „să nu te împotrivești sîngelui aproapelui tău", semnificația ei mai generală fiind clară: este o crimă să aduci în fața unui tribunal o mărturie falsă, care ar putea conduce la condamnarea pe nedrept a unui om.

sînge/viață. Pentru semnificația specială „viață" a ebr. *dām* 'sînge', cf. 17, 11.

aproapele/vecinul, cf. 6, 2.

[17] Ura este un sentiment care poate fi justificat doar de repulsia față de rău (*Amos* 6, 15) și nu poate fi îndreptată nicidecum împotriva unui compatriot. Această indicație umanitară nu exclude obligația de a lua o atitudine publică intransigentă împotriva celui aflat în păcat, căci neglijarea sau ascunderea unui păcat înseamnă implicit și asumarea lui.

inima. În mentalitatea semitică inima era privită ca sediu al inteligenței, de aceea ebr. *lebhābh* 'inimă' a fost tradus explicit în LXX prin gr. διάνοια 'gîndire', de unde OSTROG ѹмъ 'idem' și rom. *cugel* (ms. 45, BB, HELIADE). Traducerile moderne (CORN., BJ, R—G, BIBLIA 1968) preferă echivalența *inimă*, după BH și IER.

aproapele, cf. 6, 2.

[18] Cf. 6, 2. Iubirea față de aproapele va deveni principiul de aur al vieții christice; enunțat aici pentru prima oară, el reprezintă unul dintre preceptele cele mai importante din VT și este unic în literatura sapiențială a antichității.

[19] poruncile, cf. 18, 4—5.

feluri diferite. Termenul ebraic *kil'aym* (dualul subst. *kele'* 'separare'), care nu se găsește în BH decît aici și în *Deut.* 22, 11, sugerează ideea de hibrid, de amestec. Rațiunea simbolico-religioasă a interdicției hibridării de orice fel pare să fi constat în nevoia de a păstra puritatea originară a ființei, așa cum a creat-o Dumnezeu. În măsura în care Dumnezeu, separînd mai întîi întunericul de lumină, a dat o formă definitivă fiecărei ființe, omul nu are dreptul de a încălca principiul intrinsec al distinctivității creaturilor. Interzicerea de a se încrucișa animale de specii sau rase diferite reflecta probabil și temerea că poporul ar putea apoi să accepte astfel de practici în propria sa viață sexuală, ceea ar fi condus la adoptarea unor rituri orgiastice canaanite. În ciuda interdicției formale, VT atestă totuși cîteva cazuri de intervenție a omului în ordinea naturii; să amintim în acest sens vicleșugul utilizar de Iacov spre a-și însuși turma lui Laban (*Fac.* 30, 3 —40).

[20] Femeia sclavă (ebr. *šiphāh*) era în genere proprietatea stăpînului și avea foarte puține posibilități de a se apăra împotriva agresiunilor sexuale ale acestuia. Violarea unei sclave nu era socotită un păcat capital, deși vinovatul era obligat să aducă o jertfă pentru păcat. Un bărbat liber nu se putea căsători cu o sclavă decît dacă o răscumpăra, plătindu-i prețul, sau dacă stăpînul său o elibera.

vărsîndu-și sămînța, cf. 15, 16.

să primească pedeapsă. Sensul ebr. *biqôreth*, substantiv care nu apare decît în acest loc din BH (cf. STRONG, 1 244), este ambiguu. În traduceri i s-a atribuit fie sensul de 'examinare, cercetare', ca în LXX ἐπισκοπή ἔσται αὐτοῖς (după care ms. 45, BB *socotință va fi ei*, HELIADE *cercetare să li se facă*), fie acela de 'pedeapsă', ca în IER. *vapulabunt ambo* 'îi vor bate pe amîndoi' și OSTROG дожить бѣдѧть 'vor fi bătuți' (după care ms. 4 389 *să-i bată*, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA *certare să li se facă*).

nu cu moarte. Conform statutului social al sclavei, nu cu mult diferit de al unui animal de povară, greșeala nu era considerată foarte gravă, cum ar fi fost în cazul unei femei libere, cînd pedeapsa prevăzută era moartea (cf. infra, 20, 10, *Deut.* 20, 23—24).

[21] jertfă pentru păcat, cf. 6, 6.

cortul întîlnirii, cf. 1, 1.

[22] să facă ispășire, cf. 4, 20.

[23] Indicația din acest pasaj privește un popor de cultivatori, ceea ce israeliții vor deveni abia o dată cu instalarea în Canaan.

Determinarea „pe care v-o dărnicește Domnul" lipsește în BH, dar a fost considerată necesară în LXX.

nefiind tăiate împrejur. Ritualul circumciziei indica apartenența unui individ la poporul ales (cf. *Fac.* 18, 10). Un individ necircumcis (ebr. *ārēl*) era considerat impur; de aici, s-a aplicat imaginea „netăierii împrejur" asupra fructelor, pentru a exprima interdicția de a le consuma în perioada considerată imatură. Această metaforă a fost decodificată în LXX și în OSTROG prin ideea de „impuritate" (gr. ἀκαθαρσία, slavon. нечистота), ceea ce explică prezența subst. *necurățire* în trad. rom. Pentru conceptul propriu-zis de „necircumcis" (gr. ἀπερίτμητος) în BB se folosește cel mai adesea adj. *neobrezuit* (cf. *Fac.* 17, 14, *Ieș*, 12, 48, *Jud.* 5, 7 etc.) sau sintagma *netăiat împrejur* (*Lev.* 26, 41).

[24] Întrucît producția unor pomi fructiferi era neînsemnată în primii trei ani se considera că abia cea obținută în al patrulea an de rod este demnă de a fi oferită lui Dumnezeu în semn de recunoștință. Consacrarea avea loc în cadrul unui ceremonial care marca începutul perioadei de folosire a recoltei de către cultivator și avea semnificația trecerii fructelor de la starea impură („necircumcisă") la starea „sfințită".

vor fi sfințite întru lauda Domnului. În BH este utilizat aici pluralul subst. *hilûl*, derivat de la radicalul *hālal* 'a celebra' dar și 'a mulțumi'. A rezultat o sintagmă greu traductibilă, reprodusă aproximativ prin LXX ἄγιος αἰνετὸς τῷ κυρίῳ și IER. *sanctificabitur laudabilis Domino*; de aici secvența *sfîntă, lăudată Domnului* (ms. 45, ms. 4 389), *va fi sfînt, de laudă Domnului* (MICU, FILOTEI, ȘAGUNA), *sînt, lăudabil Domnului* (HELIADE). Cf. BJ *consacrés dans une fête de luange à Yahwe.*

[26] Să nu mîncați nimic cu sînge. Aceasta este interpretarea pe care o dau fragmentului majoritatea interpreților moderni, după *Peshitta*, *Targum* și IER., cf. LUTHER *Ihr soll nichts essen, in dem noch Blut ist*, KJV *ye shall not eat anything with the blood*, VJ *ne mangerez rien avec du sang.* Formularea cu totul neclară din LXX: μὴ ἔσθετε ἐπὶ τῶν ὀρέων, transpusă literal în ms. 45 și BB și preluată fără modificări de MICU (unde într-o notă se menționează totuși interpretarea corectă din versiunile ebraică, latină și siriacă), FILOTEI, ȘAGUNA și HELIADE, a rezultat probabil din traducerea literală a prep. ebr. *'im* 'peste, deasupra', care, potrivit contextului ar fi trebuit tradusă 'cu'.

Cît privește amplificarea contextuală din ms. 4 389, aceasta reprezintă traducerea fidelă a OSTROG не ѣдите с кровїю скота и не ходите на горы, care a juxtapus, pur și simplu, soluțiile din LXX și IER.

Dacă vom compara acest pasaj cu un fragment din I *Regi* 14, 3 —35, unde apare aceeași turnură ebraică, putem conclude că nu este vorba aici doar de simpla interdicție de a se consuma sîngele jertfei (cf. supra, 7,26. XVII. 3—7). ci de o aluzie la practici magice mai complexe.

să să nu umblați cu vrăji sau cu ghicitul. În BH, numele celor două acțiuni sînt exprimate prin verbe al căror conținut semantic se completează reciproc, pentru a exprima excluderea oricărei forme de practici religioase: ebr. *nāhaš* 'a șuiera, a șopti', p. ext. 'a face o vrajă' și ebr. *'ānan* 'a acoperi' (<*'ānān* 'nor'), fig. 'a observa în scop divinatoriu'. Echivalențele românești reflectă gr. οἰωνίζομαι 'a observa zborul păsărilor pentru a prevedea viitorul' (οἰωνός 'pasăre') și expresia sinonimă ὀρνιθοσκοπέομαι (<ὄρνις 'pasăre', σκοπέω 'a privi, a cerceta'), care, după BAILLY, s.v., nu se află atestată decît în acest loc din *Levitic.*

[27] Semnificația interdicției din acest pasaj este greu de stabilit. Oricum, sînt vizate obiceiuri rituale practicate de popoarele păgîne vecine. Herodot, *Istorii* III, 8, menționează de pildă obiceiul arabilor de a-și rotunji părul în cinstea zeului lor Ὀροτάλ. Despre aceiași arabi și Plinius, *Hist. nat.* VI. 32 amintește că își rădeau barba, dar nu și mustața. Oscilația de traducere între *ciucă* (ms. 45) și *creț* (BB) reflectă dificultatea de a echivala gr. σισόη 'păr împletit', termen atestat exclusiv în acest loc din LXX (cf. BAILLY, s.v.).

[28] pentru un mort/pentru suflet, Pentru semnificația specială a cuvîntului „suflet" în BH cf. 2, 1.

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

tăieturi. La majoritatea popoarelor antice exista obiceiul de a marca doliul sau durerea colectivă prin autoincizii corporale. Xenophon, *Cyropaedia*, III, 1, 3, 13 povestește cum babilonienii și armenii își zgîriau în acest scop fețele și brațele, iar Herodot, *Istorii*, VI, 71, observă același obicei la sciți. Dumnezeu interzice poporului ales astfel de practici, pentru a-l diferenția de neamurile canaaneene (cf. III *Regi* 18, 28). Totuși, în ciuda interdicției exprese, exprimarea doliului în acest chip era încă practicată și de evrei (cf. *Ier.* 16, 6 ; 41, 5).

să nu vă scrijeliți cuvinte. Interzicerea tatuajului are o bază teologică limpede : încrustarea în piele a unor embleme păgîne, a unor litere, chipuri sau a altor semne, desfigura imaginea divină din om, constituind astfel un păcat capital, o ofensă gravă la adresa divinității. Tatuarea rituală este însă o practică generală în toate culturile primitive.

[29] Exegeții propun două interpretări sensibil diferite ale acestui comandament divin : ar fi vorba fie de prostituția ordinară, fie de prostituția sacră. Prostituția obișnuită atenta la sacralitatea contractului marital, singurul care asigura demnitatea femeii și securitatea cultică a comunității. Cum este însă greu de presupus că un părinte își supunea în mod intenționat fiica prostituției mercantile, pare mai logic să vedem aici o interdicție a prostituției rituale, practicată constant în cultele orgiastice ale zeităților canaaneene Baal și Astarteea. Păcatul era în acest caz cu atît mai abominabil, cu cît implica și păcatul suprem al idolatriei, conducînd la pîngărirea întregii comunități.

nelegiuiri/fărădelegi, cf. 18, 17.

[30] Necesitatea respectării sabatului este subliniată din nou (cf. supra, v. 3), din cauza importanței sale capitale pentru desfășurarea întregului ansamblu ritualic.

să cinstiți/să vă temeți, cf. supra, v. 3.

[31] În BH, denumirile „cei care cheamă duhurile morților" și „vrăjitori" apar de obicei împreună, pentru a desemna pe necromanții și pe vrăjitorii de orice fel; alăturarea celor doi termeni are un efect cumulativ.

cei ce cheamă duhurile morților. Subst. ebr. *'ôbh* (recurent în special la forma de plural *'ôbhîym*) are sensul literal 'burduf' dar în BH desemnează prin extensiune noțiunea de 'ventriloc ; necromat'. Se presupunea că spiritul malefic al mortului locuia în pîntecele vrăjitorului, de unde vorbea înăbușit, ca și cum glasul i-ar fi venit de sub pămînt. Această noțiune a fost transpusă în LXX prin subst. gr. ἐγγαστρίμυθος 'ventriloc', termen reperat de BAILLY, s.v., doar în scrierile hipocratice și în LXX. Sintagmele *celor ce grăiescu den pîntece* (ms. 45) și *celor ce băsnuiescu den pîntece* (BB) au rezultat prin transpunerea literală a membrilor compusului gr. ἐγγαστρίμυθος (ἐν 'în', γαστήρ 'pîntece', μῦθος 'discurs (imaginar) ; poveste'), la care ms. 4 389 *celor ce grăiesc den pîntece basme* mai adaugă și sugestii din OSTROG ѹтроБнѣмъ баснемъ. MICU, urmat de FILOTEI și ȘAGUNA, simplifică textul construind expresia mai generală *cei ce vrăjesc*, dar adăugînd în subsol următoarea notă : *Biblia cea veche are băzmuitorii de pîntece, prin carii să înțeleg vrăjitorii aceia carii din mațele dobiloacelor spunea cele viitoare.* Folosit frecvent în LXX, subst. ἐγγαστρίμυθος este redat în BB în moduri sensibil diferite din punct de vedere structural : *cei ce grăiescu den pîntece* (I *Regi* 28, 7, *Isa.* 8, 19), *cei ce den pîntece grăiesc* (*Isa.* 19, 3), *cei ce grăiesc în deșărt* (*Isa.* 8, 19), *den pîntece grăitori* (I *Regi*, 28, 3). *grăitori în pîntece* (IV *Regi* 21, 6), *grăind den pîntec* (*Deut.* 18, 11). Cf. și HELIADE *ventrilohi*.

Necromanția era privită cu oroare de evrei, dar, deși absolut interzisă, ca era practicată uneori chiar de personaje înalte precum Saul, care, într-un moment limită, invocă spiritul lui Samuel cu ajutorul unei vrăjitoare (cf. I Regi 28, —25).

vrăjitori. În BH, subst. *yid 'ônîy* (<*yâdaʿ* 'a ști') desemnează pe vrăjitor în calitatea sa de deținător al unor secrete magice ; uneori, acest termen este transpus literal în LXX prin gr. γνώστης 'știutor, cunoscător', iar alteori, precum în acest pasaj, prin gr. ἐποιδός 'care cînta asupra...' ; special : 'care murmură cuvinte magice pentru a obține ceva' (ἐπί 'asupra', ἀοιδή 'cîntec'). Construind sintagma *vrăjitori cîntărești*, autorul ms. 45 încearcă să păstreze ideea de 'cîntec' din corespondentul grecesc ; orientîndu-se după IER. *ariolus* 'ghicitor, prezicător' și OSTROG вѣлхвъ 'idem', autorul ms. 4 389 și revizorii finali ai BB optează mai simplu pentru *vrăjitori*. Revin la ideea de 'cîntare magică' MICU (urmat de FILOTEI și ȘAGUNA) *descîntători*, precum și HELIADE *încîntători*.

Practicarea diverselor forme de magie a fost un fapt curent în mediul românesc tradițional. Agenții magici (descîntători, solomonari, fermecători, vrăjitori etc.), fie că erau temuți, fie că erau respectați, făceau parte integrantă din peisajul comunitar românesc, deși erau prigoniți în mod oficial de biserică. Practicile lor, legate în special de specificul vieții pastorale și agricole, datau din epoca pre-creștină. Nu trebuie neglijat nici faptul că, în multe cazuri, funcția unui agent magic era preluată de preoții înșiși. În legătură cu diversele tipuri de atitudine a comunității țărănești față de acești oameni, o imagine amplă le oferă răspunsurile la Chestionarul lui Nicolaae Densusianu, în FOCHI, DATINI, p. 3—7.

[32] cărunt... bătrîn. În toate izvoarele utilizate de traducători, între cele două denumiri există o opoziție semantică. LXX πολιός (despre păr) 'cărunt'/πρεσβύτερος 'bătrîn', IER *'canus* 'cărunt'/*senis* 'bătrîn', OSTROG сѣдъ 'cărunt'/старьць 'bătrîn', percepută doar de autorul ms. 4 389 și, ulterior, de MICU, FILOTEI, ȘAGUNA, HELIADE. Gr. πρεσβύτερος,, forma de comparativ a adj. πρέσβυς 'bătrîn' (reprodusă ca atare în ms. 45 și BB), desemnează atît în VT cît și în NT funcția socială, specifică în comunitatea ebraică, a bătrînilor venerabili. Ulterior, în NT, gr. πρεσβύτερος a ajuns să însemne din ce în ce mai frecvent 'preot' ; termenul este și etimonul creștin primar al rom. *preot* (prin lat. *presbyterus*).

să te temi, cf. supra, v. 3.

eu sînt Domnul, cf. supra, v. 12.

[33] străin/nemîrnic, cf. 16, 29.

să nu-l asupreși. În BH, ebr. *yânâh* 'a violenta, a maltrata', are și sensul suplimentar de 'a abuza de situația subalternă a cuiva pentru a-l exploata'. Acest sens este întărit în versetul următor prin comparația cu situația în care s-au aflat evreii înșiși în captivitatea egipteană.

[34] străinul ... cel de-al casei, cf. 16, 29.

să-l iubești ca pe tine însuți, cf. 6, 2 ; 19, 18.

[35] judecată. Avem aici același cuvînt ca în v. 15, dar cu sens diferit, non-judiciar. Este vorba de împrejurările de viață economică socotite ca fiind juste, adică reglementate. Substantivele care urmează circumscriu cu exactitate aceste împrejurări. Echivalarea lor în vechile traduceri este dificultuoasă, mai ales prin faptul că termenii ebraici echivalați sînt foarte rari în BH. Ideea cuprinsă în acest verset se referă la toate felurile de determinări cantitative (cf. BJ *mesures de longueur, de poids ou de capacité*).

măsurătoare. În BH, ebr. *midâh* (femininul subst. *mêd* 'întindere ; înălțime') are sensul generic de 'măsură (pentru lungime)' și apare exclusiv în acest loc din VT. Opțiunile *număr* (ms. 45, ms. 4 389), *măsură* (BB, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA, HELIADE) reflectă LXX τὸ μέτρον „măsură (în special pentru lungime)', IER *regula* 'instrument de determinare a lungimii', OSTROG мѣрило 'măsură (pentru lungime)'.

cîntărire. În BH, determinarea numerică a cantității, prin ebr. *mišqâl* 'greutate'. Versiunea grecească din LXX optează aici pentru τὸ ζυγόν 'brațul unei balanțe' ; p. ext. 'balanță', de unde și OSTROG прѣтѣкыма 'balanță', ca și *cumpănă* (ms. 45, ms. 4 389, BB, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA, HELIADE).

măsurarea (grîncior). Deși un hapax legomenon în BH, ebr. *mᵉsûrâh* indică limpede prin etimologia sa (<*mâsar* 'a împărți') că este vorba despre o unitate de măsură pentru capacitate (cf. GESENIUS, s.v.), fapt interpretat în mod adecvat de IER. *mensura*. În schimb, LXX ὁ σταθμός 'greutate (utilizată la cîntărit)' a putut conduce la o confuzie cu termenul anterior, de unde și OSTROG стомло (=σταθμός, cf. MIKLOSICH, s.v.), ca și *cîntar* (ms. 45, ms. 4 389), *cantar* (BB), *punți* (MICU, FILOTEI, ȘAGUNA). În limba veche, rom. *cîntar* (<ngr. καντάρι, turc. *kantar*, bulg., sîrb. *kantar*) desemna deopotrivă o anume unitate de greutate, ca și instrumentul de determinare cantitativă (cf. DA, s.v.), așa încît este imposibil de a delimita exact sensul avut aici în vedere de traducători.

[36] În BH sînt utilizați termeni diferiți față de versetul anterior, distincție lexicală ignorată parțial în LXX, ceea ce a condus în versiunile românești la confuzii și repetiții.

cîntare. Corespondentul ebraic *môʾzên* 'balanță' (termen utilizat doar la numărul dual) a fost echivalat în LXX prin gr. τὸ ζυγόν folosit și în versetul anterior ; de aici *cîntare* (ms. 45), *cumpenile*, (BB, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA, HELIADE), cf. IER. *statera*.

greutăți. Spre deosebire de versetul anterior, gr. ὁ σταθμός din LXX este utilizat aici în mod corect, acoperind exact sensul ebr. *'eben* 'piatră (folosită ca greutate)' ; în consecință, echivalările *măsuri* (ms. 45), *cantarele* (BB, FILOTEI) sînt cu totul aproximative. Mai corectă apare la MICU și ȘAGUNA forma *punți* (pluralul de la rom. *punt*<germ. *Pfund*) a cărei selecție a putut fi influențată și de IER. *pondus* 'greutate' ; acest termen apare atestat în DLR încă din secolul al XVII-lea.

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

efă, cf. 5, 11.

În majoritatea versiunilor LXX secvența aceasta lipsește. Doar în FRANKF. există secvența καὶ μέτρα δίκαια, preluată doar în BB *și măsurile drepte*.

hin. Ebr. *hîyn* desemna o unitate de măsură pentru lichide (aprox. 6 litri), reprezentînd a șaptea parte dintr-un *bath*, adică 12 sextarii romane (cf. GESENIUS, s.v.). Echivalentul χόες (pluralul subst. ὁ χοῦς) din LXX, care desemnează în limba greacă o măsură pentru lichide egală cu 12 κοτύλα (aprox. 3 litri și un sfert), a fost confundat de traducătorii români cu omonimul perfect ὁ χοῦς 'lut, țărînă' (cf. BAILLY, s.v.), și de aici opțiunea *țărînă* din ms. 45 și BB. În VT, cbr. *hîyn* este transliterat de obicei în LXX printr-una din formele εἶν, ἶν, ὖν, transpuse ca atare în forma adaptată *in* în BB (*Ieș.* 29, 40; 30, 24; *Lev.* 23, 13; *Num.* 15, 4; *Iez.* 45, 24 etc.).

v-am scos, cf. 11, 45.

[37] legile ... poruncile, cf. 18, 3—5.

eu sînt Domnul, cf. 18, 2.

CAP. 20

[2] Pentru problemele lexicale ale acestui verset cf. explicațiile la 18, 21.

străinii, cf. 16, 9; 18, 3.

popor/limbă, cf. 18, 4.

Idolatria era considerată o crimă capitală și pedepsită cu moartea prin lapidare, prescrisă și pentru blasfemie (cf. infra, 24, 16), profanarea sabatului (*Num.* 15, 32—36) și ocultism (cf. infra, 20, 27).

[3] îmi voi întoarce fața, cf. 17, 10.

îl voi îndepărta, cf. 7, 20.

Moloh/boiariu, cf. 18, 21.

numele meu cel sfînt. Formulările *numele celor sfințiți mie* (ms. 45, BB, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA), *numele celor sfințite mie* (ms. 4 389), *numele celor sanctificate mie* (HELIADE) reproduc LXX τὸ ὄνομα τῶν ἡγασμένων μοι care, la rîndul său, reflectă o construcție ebraică tipică (literal: „numele sfinților mei"), în care atributul substantival are valoare determinativă adjectivală.

[4] locuitorii țării. Ebr. *'am hā'āreș*, gr. οἱ αὐτόχθονες τῆς γῆς, IER. *populus terrae*, care de obicei denumesc pe autohtoni în opoziție cu străinii (c. supra, 16, 29), par să desemneze aici un fel de consiliu legislativ ormat din bărbații de vază ai comunității, singurul în măsură să pronunțe condamnarea la moarte prin lapidare (HARRISON, p. 204).

vor trece cu vederea. În BH, formularea „vor închide ochii" are semnificația globală, cu valoare factitivă, „vor ascunde". Construcția gr. ὑπερόψει ὑπερίδωσιν (ὑπεροράω 'a privi de sus; a disprețui', ὑπερόψις 'faptul de a disprețui') din LXX n-a putut fi transpusă literal de traducătorii români, care au preferat o echivalare globală a semnificației, prin expresia românească *a trece cu vederea*, preluată și de versiunile ulterioare (MICU, FILOTEI, ȘAGUNA, HELIADE).

Pentru semnificația „conștiința publică" a noțiunii „ochi", cf. 4, 13

Moloh/boiariu, cf. 18, 21.

[5] îmi voi întoarce fața, cf. 17, 10.

îl voi îndepărta, cf. 7, 20.

vor încuviința. Compusul grecesc οἱ ὁμονοῦνται (ὁμός 'asemănător', νοῦς 'gînd; sentiment') din secvența LXX τοὺς ὁμονοῦντας αὐτῷ, a cărei semnificație globală este cea de „cei care au aceleași gînduri, care încuviințează ceva", nu a putut fi redat în traducerile românești decît în mod analitic: *cîți să tocmescu întru gîndu cu el* (ms. 45), *cîți să tocmăscu într-un gînd cu el* (BB), *cei ce vor fi cu dînsul la un gînd* (ms. 4 389), *cîți să unesc într-un gînd cu el* (MICU, FILOTEI), *cîți vor fi într-un gînd cu el* (ȘAGUNA), *cei într-un cuget cu dînsul* (HELIADE). Cf. și IER. *qui consenserunt ei*, OSTROG смыслающїи единако с нимъ.

să se desfrîneze, c. 17, 7.

[6] cineva/sufletul, c. 2, 1.

cei care cheamă duhurile și pe vrăjitori, cf. 19, 31.

să se desfrîneze, cf. 17, 7.

îmi voi întoarce fața, c. 17, 10.

îl voi îndepărta, cf. 7, 20.

[17] sfințiți-vă, cf. 11, 44; 18, 2.

[8] poruncile, cf. 18, 4.

[9] cineva/om, om, cf. 17, 3.

să fie pedepsit cu moartea. Construcția *cu moarte să se [omoare* (ms. 45, ms. 4 389, BB, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA, HELIADE) reproduce, prin intermediul LXX θανάτῳ θανατούσθω o turnură ebraică tipică, prin care se exprimă caracterul intensiv al acțiunii.

va fi vinovat. În BH, ideea de responsabilitate față de o crimă este exprimată prin expresia „sîngele lui să fie asupra..." (cf. III *Regi* 2, 37), expresie folosită de evrei și în fața lui Pilat, cînd și-au asumat vina uciderii Domnului Isus Cristos (*Mat.* 27, 25).

[10] Despre semnificațiile adulterului cf. 18, 20.

cineva/om, om, cf. 17, 3.

se va desfrîna, cf. 17, 7.

aproapelui/vecinului, cf. 6, 2.

[11] se va culca, cf. 15, 24.

a descoperi goliciunea, cf. 18, 6.

să fie pedepsiți cu moartea, cf. supra, v. 9.

sînt vinovați, cf. supra, v. 9.

[12] În legătură cu acest tip de incest cf. 18, 15.

spurcăciune. În BH, aici este utilizat același termen ca în 18, 23. Echivalarea verbală *au păgînit* (ms. 45, BB) reflectă LXX ἠσεβήκασι..

[13] Pentru delictul de homosexualitate cf. 18, 22.

uriciune, cf. 18, 22.

[14] Cf. 18, 17. Avem aici singurul loc în care este specificată modalitatea de execuție pentru delicte sexuale grave. Arderea vinovaților — nu este clar dacă erau arși de vii cum interpretează IER. *vivus ardebit cum eis*, sau mai întîi uciși și apoi incinerați — avea, după cum se indică limpede, nu doar o semnificație punitivă, ci și una expiatorie.

[15] Cf. 18, 23.

vărsîndu-și sămînța, cf. 15, 16.

[16] Cf. 18, 23.

[17] 18, 9.

va lua de soție, cf. 18, 17.

îl va vedea goliciunea. Expresia de aici are același sens eufemistic cu „a descoperi goliciunea", pentru care cf. 18, 6.

mîrșăvie. În vechile traduceri românești, substantivele *ponoslu* (ms. 45, cf. ST. L. FAC. p. 90) *ocară* (ms. 4 389, BB, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA), *oprobiu* (HELIADE) reproduc LXX τὸ ὀνειδός 'reproche, blâme, honte, déshonneur' (BAILLY, s.v.). Ebr. *hesedh*, substantiv care în BH are de obicei sensul 'iubire; dorință', este utilizat aici cu un sens negativ, acela de 'lucru rușinos; ticăloșie', cf. BJ *ignominie*, R — G *ticăloșie*, BIBLA 1968, CORN. *rușine*, GN *Schandtat*.

va purta povara păcatului, cf. 5, 1.

[18] Cf. 18, 19.

slăbiciunea ei lunară. Avem aici încă o expresie folo-

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

sită spre a desemna menstruația, diferită de cele din 12, 2 și 15, 33. În BH noțiunea este denotată prin subst. ebr. *dāveh* 'slăbiciune', utilizat mai ales ca nume eufemistic pentru 'menstruație'; nota semantică 'slăbiciune' este cuprinsă și în adj. gr. ἀποκαθμένος (participiul prezent al vb. ἀποκάθημαι 'a fi slăbit') din LXX. Construcțiile inadvertente în românește *ce are pre sine* (ms. 45), *ce va avea pre sine* (BB) au rezultat probabil din confuzia între gr. κάθημαι 'a rămîne' și gr. κατέχω 'a avea', presupus de traducători a intra în compusul gr. ἀποκαθμένος. Efectuînd o analiză corectă, MICU (urmat de FILOTEI și ȘAGUNA) corectează formularea din BB prin construcția *carea are cruntarea cea de lună*; cf. și HELIADE *întunată*. Opțiunea *pîngărită* din ms. 3 489 reflectă direct OSTROG СКВЕРНА.

izvorul...scurgerea. În BH, aici, ca și în 12, 7, subst. ebr. *māqor* (<*qûr* 'a se scurge') desemnează sursa unui lichid și este utilizat întotdeauna metaforic, denumind mai degrabă curgerea în sine decît locul de unde acesta își are începutul. Pentru a evita repetarea aceluiași termen în cuprinsul versetului, LXX utilizează perechea sinonimică πηγή 'izvor' / ῥύσις 'curgere' de unde *izor / curs* (ms. 45), *izvor / curgere* (BB, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA) *sorginte / curgere* (HELIADE). Această opoziție lexematică nu există în ms. 4 389, căci subst. *curăre* reflectă OSTROG, unde subst. ТЕЧЕНИЕ 'curgere' apare de două ori în acest verset.

să fie îndepărtați, cf. 7, 20.

[19] Este greu de explicat motivul pentru care acest verset contrastează ca structură cu cele imediat anterioare, apropiindu-se din punct de vedere retorico-sintactic, de pasajul corespondent din, 18, 12—13.

să nu descoperi goliciunea, cf. 18, 6.

își vor purta povara păcatului lor, cf. 5, 1.

[20] Între BH și LXX există în acest verset diferențe notabile.

femeia unchiului său Pentru sensul special al rom. *rudenie* din traducerile românești vechi, cf. 18, 14.

vor muri fără copii. Precum în toate civilizațiile de tip arhaic, și la evrei faptul de a muri fără descendenți era resimțit ca o mare nenorocire.

[21] Cf. 18, 6.

va lua, cf. 18, 17.

necurățenie. Ebr. *nidāh* (reprodus în LXX prin gr. ἀκαθαρσία, după care ms. 45, BB *necurăție*), utilizat frecvent passim pentru a desemna 'impuritatea menstruală' (cf., de exemplu, 12 2 și, frecvent, în cap. 15), are aici sensul general 'lucru respingător, impuritate morală'.

[22] poruncile și judecățile, cf. 18, 4.

să nu vă verse, cf. 18, 25.

[23] legile, cf. 18, 3.

neamurile, cf. 18, 24.

[24] Asocierea laptelui (denotare metonimică a turmelor) și a mierii (care evocă abundența arborilor fructiferi) subliniază hiperbolic bogăția și fertilitatea Palestinei, fapt atestat nu doar în toate scrierile lui Iosephus Flavius, dar și în autori clasici precum Tacitus, *Historiae*, V, 6 sau Plinius, *Hist. nat.*, V, 14. Simbolizarea opulenței mitice prin imaginea asociată a laptelui și a mierii era, de altfel, un topos al poeziei antice: Ovidiu, de pildă, utilizează această imagine în descrierea vîrstei de aur: *„Flumina iam lactis, iam flumina nectaris ibant, / Flavaque de viridi stillabant ilice mella* (*Metamorph.*, I, 112).

Pentru conținutul noțiunii „miere" în Palestina antică, vezi **2, 11.**

[26] Cf. 11, 44—45.

[27] Cf. 19, 31.

să fie pedepsiți cu moartea, cf. supra, v. 9.

sînt vinovați, cf. supra, v. 9.

CAP. 21

[1] fiii lui Aaron, cf. 1, 5.

cineva mort. Aici, ca și în 19, 28 și 22, 4, în BH apare termenul „suflet", pentru a cărui semnificație specială cf. 2, 1.

neam/limbă, cf. 18, 24.

Repulsia față de cadavre, ca și interdicția ritualică de a le atinge, impusă în special personalului sacerdotal, era evasigenerală în rîndul popoarelor antice. Aulus Gellius, *Noctes Atticae*, X, xv, arată că preotului lui Iupiter *(flamen dialis)* îi era interzis nu numai să atingă un mort, dar nici măcar să se apropie de locul unui mormînt.

[3] Relația dintre frate și soră era socotită de un tip special: rudenia apropiată consista doar pînă în momentul în care femeia se căsătorea, moment în care legăturile de sînge se considerau întrerupte. Expresia „care stă aproape de el" (ebr. *qirôbhāh*) are un sens local, semnificînd faptul că sora locuia în familia fratelui ei.

Expresia redată în ms. 45 și BB prin *ceea ce nu iaste dată la bărbat* semnifică în BH, cel mai adesea, „a nu avea relații sexuale" (cf. *Rut* 1, 12), dar are aici sensul mai general „a nu fi măritată".

[4] Acesta este versetul cel mai controverst din *Levitic*, întrucît textul originar din BH este, probabil, corupt. I s-au dat în timp felurite interpretări, care pot fi clasate în trei mari grupe: *1.* Se consideră versetul ca o concluzie generală a celor anterioare; aceasta este interpretarea din LXX, urmată de OSTROG și de o parte a tradiției românești: οὐ μιανθήσεται ἐξάπινα ἐν τῷ λαῷ αὐτοῦ εἰς βεβήλωσιν αὐτοῦ (LXX), Да не осквернѧтсѧ к невѣдѣнь к ниⷣѣ свои҂хъ къ осквернениⷸ его (OSTROG), *să nu pîngărească fără veste (fără de veste* BB*) întru (în* BB*) scîrnăvia lui* (ms. 45, ms. 4 389, BB), *să nu să spurce îndată întru norodul* (FILOTEI *populul*, ȘAGUNA *poporul) său spre spurăciunea sa* (MICU, FILOTEI, ȘAGUNA), *să ia aminte să nu se întine în popolul său spre profanația sa* (HELIADE), *de nimeni altul din poporul său să nu se atingă, ca să nu se spurce* (BIBLIA 1968). Cf. și LUTHER *Sonst soll er sich nicht unrein machen an irgendeinem, der ihm zugehört unter seinem Volk; er würde sich entheiligen. 2.* Pornind de la sensul general 'stăpîn, șef' al ebr. *ba'al* de la începutul versetului din BH, alți interpreți consideră că trebuie să se facă o referire la marele preot, în calitatea sa de șef suprem al comunității: *Sed nec in principe populi sui contaminabitur* (IER.), *But he shall not defile himself, being a chief man among his people, to profane himself* (KJV), *Chef parmi ceux de son peuple, il ne se rendra pas impur en se profanant* (SB), *Ca unul care este căpetenie în poporul lui, să nu se facă necurat, profanîndu-se singur* (CORN). *3.* Interpretări mai recente modifică începutul textului din BH, completîndu-l cu secvența *libe 'ulat ba'al* 'pentru o femeie măritată'; cu această completare, versetul s-ar referi la un nou caz al interdicției, acela în care cadavrul ar aparține soției unuia dintre apropiații săi (părinte, frate, fiu): *pour une femme mariée parmi les siens il ne se rendra pas impur* (BJ), *An der Leiche einer verheirateten Schwester jedoch entweiht er sich* (GN), *Preotul să nu se spurce cu o femeie măritată din poporul său și să nu-și pîngărească sfinția* (R—G).

[5] Practicile de doliu păgîne sînt interzise nu doar preoților, ci și laicilor, după cum se stipulează concret în 19, 27—28.

Alternanța de persoană verbală din ms. 45 și BB este un reflect după LXX.

un loc chel. Interdicția din acest verset vizează cutuma unor popoare învecinate de a-și rade, în semn de doliu, zona occipitală a capului. Subst. *pleașă* (<slavon. ПЛѢШЬ 'calvitium'), care apare doar aici, în ms. 45 și BB (de unde este preluat și de MICU și ȘAGUNA), traduce LXX φαλακρώμα 'calviție', BH *qorḥā'* 'idem'; în alte locuri din BB, aceeași noțiune este lexicalizată prin *pleșuvire* (*Is.* 2, 23; 15, 2; *Ier.* 47, 5; *Iez.* 7, 18; *Am.* 8, 10), *pleșuvitură* (*Deut.* 15, 1), *radere* (*Deut*, 22, 12) și *ras* (*Mih.* 1, 16).

[6] sfinți să fie, cf. 11, 44.

să nu pîngărească numele Dumnezeului lor, cf. 18, 21.

hrană arsă în foc, cf. 13, 11.

7] Pentru sensul special al vb. *lua* cf. 18, 17.

femeie desfrînată, cf. 18, 17. Prin context, celălalt atribut, adj. *pîngărită* (ebr. *hᵃlālāh*) trebuie să se refere la o femeie care și-a pierdut virginitatea; aceasta, ca și femeia izgonită de bărbatul său, era considerată impură, și nu putea deveni soția unui preot.

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

Ultima secvență din ms. 45 și BB, redundantă în contextul imediat, nu-și are corespondentul decît în FRANKF.

[8] În BH are loc o tranziție bruscă la pers. a III-a, care nu a fost preluată în LXX.

h r a n ă, cf. 13, 11.

s ă - l s o c o t e ș t i s f î n t. În BH, ebr. *qādhaš* își actualizează semnificații diferite, de la 'a face (sau a considera) sfînt', pînă la 'a purifica' sau 'a consacra'.

[9] Pentru prostituția (sacră) cf. 19, 29, iar pentru pedeapsa prin incinerare cf. 20, 14.

[10] Această prescripție, ca și cele din versetele următoare, se referă la marele preot.

u n t d e l e m n pentru m i r u i r e, cf. 8, 10.

c a r e a f o s t s f i n ț i t. În BH faptul consacrării este numit prin expresia „a-și pune mîinile" (cf. 1, 4), care desemnează gestul ritual al investirii sacerdotale.

v e ș m i n t e l e, cf. 8, 7—9.

s ă n u - ș i d e s c o p e r e c a p u l, cf. 10, 6.

[11] Pentru sensul special al termenului „suflet" cf. 2, 1.
Utilizarea neadecvată a prep. rom. *pre* în regimul verbului *a intra* în ms. 45 și BB rezultă dintr-o calchiere sintactică după LXX ἐπὶ...οὐκ εἰσελεύσεται ; atît autorul ms. 4 389 cît și revizorii ulteriori, începînd cu MICU, echivalează, corespunzător sintaxei românești, gr. *ἐπί* cu prep. rom. *la*.

[12] „Sfîntul locaș" desemnează aici circumferința sacră în interiorul căreia se află cortul întîlnirii. Sintagma se repetă în BH și în majoritatea versiunilor, cu excepția FRANKF., unde cea de-a doua secvență conține sintagma τὸ ὄνομα τὸ ἁγιασμένον, reluată și tradusă în ms. 45, ms. 4 389, BB ; aceeași opțiune se regăsește și în OSTROG.

c u s î n t Domnul, cf. 18, 2.

[13] s ă - ș i i a d e s o ț i c, cf. 18, 17.

Secvența finală „din neamul lui" lipsește din BH și apare în LXX, probabil sub influența versetului următor.

[14] d e s f r î n a t ă s a u p î n g ă r i t ă, cf. supra, v. 7.

Indicația, strictă pentru un preot, de a se căsători doar cu o femeie virgină (cbr. *b'thûlāh*) de neam israelit, are un temei cultual și teologic limpede : ca factor mediator între comunitate și Dumnezeu, preotul trebuie să se ferească de tot ceea ce ar fi putut să-l impurifice.

[15] Căsătorindu-se cu o femeie nedemnă, marele preot ar fi săvîrșit un păcat capital, pîngărind sfîntul sanctuar, dar și-ar fi descalificat și descendența, turnînd în venele urmașilor un sînge străin.

u r m a ș i i / s ă m î n ț a. Ebr. *zera'* 'sămînță' (LXX σπέρμα) utilizat frecvent în sensul său propriu de 'spermă' (cf. 15, 16—17—18 etc.), are în BH și sensul figurat de 'descendență' (cf. și 18, 21 ; 20, 2 etc.).

î l s f i n ț e s c, cf. supra, v. 8.

[17] h r a n ă, cf. 3, 11.

m e t e a h n ă t r u p e a s c ă. Opțiunea *hulă* din ms. 45 și BB reflectă interpretarea în acest sens a LXX μῶμος. Dar gr. μῶμος are, pe lîngă sensul 'blam' și sensul concret 'defect', care corespunde mai bine BH *mûm* 'defect (trupesc)' ; această interpretare corectă, apare la IER. : *macula*, după care *prihană* (MICU, FILOTEI ȘAGUNA) și *maculă* (HELIADE).
Exigența integrității corporale a preotului exista și la greci (vezi Platon, *Legile*, VI) și la romani, ca de altfel la toate popoarele antichității ; nu doar rațiuni de prestigiu social o justificau, dar și temeiuri cultuale. Creștinismul însuși a preluat această cerință, prezentă în practica pastorală a majorității confesiunilor sale.

[18] c u n a s u l t u r t i t. În BH apare aici un hapax legomenon, termenul ebr. *ḥārûm*, care, conform celor mai vechi traduceri, pare să fi însemnat 'mutilat' ('tăiat' sau 'turtit'), cu referire la nas. ; de aici LXX κολοβόρριον 'care are nasul tăiat sau mutilat' (κολοβός 'mutilat', ῥίς 'nas'), termen atestat de BAILLY, s.v., doar în acest loc din LXX. Este greu de justificat opțiunea *ciung* (ms. 45 și BB, păstrată și în BIBLIA 1968), căci acest substantiv se referă la un defect al membrelor superioare ; în schimb, ar putea fi acceptat adj. *ciunt* (ms. 4 389), care se poate referi și la nas. În urma unei analize corecte, versiunile ulterioare modifică : *cel cu nasul tăiat* (MICU, FILOTEI, ȘAGUNA), *cu nasul mutilat* (HELIADE).

c u u r e c h i l e t ă i a t e, după LXX ὠτότμητος (οὖς 'ureche', τέμνω 'a tăia'), atestat de BAILLY, s.v., doar în *Levitic*, aici și în 22, 23 ; interpretarea este corectă în toate traducerile românești. În BH apare aici un termen rar, ebr. *sārū'a* 'întins ; lungit' care a fost interpretat diferit în traducerile moderne : *ayant... un membre allongé* (SB), *cu un membru mai lung decît celelalte* (CORN.), *cu un mădular mai lung decît trebuie* (R—G).

[19] Sintagmele nominale *sfrîncinătură* (marg. în ms. 45 *sfărîmătură*) *de mînă au sfărîmătură de picior* (ms. 45, BB) și *frîntură de mînă sau frîntură de picior* (HELIADE) reflectă fidel LXX σύντριμμα χειρὸς, ἢ σύντριμμα ποδός. Ebr. *šéber* 'frîntură' (<*šābar* 'a rupe, a fractura') desemnează nu o fractură vindecabilă, ci o mutilare definitivă. Ms. 4 389, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA transformă sintagma aceasta în construcții sintactice românești mai firești.

[20] c o c o ș a t, după LXX κυρτός 'curb, cocoșat', IER. *gibbus* 'idem', OSTROG горбатъ 'idem', cf. KJV *crookbacked*, LUTHER *bucklig*, BJ *bossu*, GN *Buckliger*. Interesant este de observat jocul sinonimic din vechile traduceri românești : ms. 45 *grebănos* (primă atestare), ms. 4 389 *girbov*, BB (preluat și de MICU, FILOTEI, HELIADE, BIBLIA 1968) *ghiebos*. Ebr. *gibēn*, cu această unică ocurență în BH, a fost privit ca un termen tehnic, cu un înțeles incert. Dacă interpretarea tradițională 'cocoșat' este corectă, atunci termenul ar putea denumi un bolnav de tuberculoză spinală (maladia lui Pott), caracterizată prin spondilită și deformarea vertebrelor (HARRISON, p. 11). Nu este însă exclus ca legislatorul să fi avut în vedere și o deformare genetică.

s f r i j i t. Ebr. *daq*, termen cu sens nedeterminat, apare doar în *Levitic* și desemnează în mod generic o persoană nedemnă de demnitatea sacerdotală. Probabil prin asociere cu semnificația termenului imediat anterior, unii interpreți, începînd cu *Targum*-ul aramaean, au optat pentru sensul „pitic" (cf. KJV *dwarf*, GN *Kleinwüchsiger*). Sensul cel mai probabil al ebr. *daq* fiind cel de 'mic, subțire', rezultă că o opțiune mai corectă ar fi cea care include, pe lîngă pitici, și alte categorii de estropiați : LUTHER *verkümmert* 'degenerat', BJ *rachitique*, FC *gringalet* 'sfrijit', CORN. *pipernicit*. Există, în sfîrșit, o a treia interpretare (apărută probabil sub presiunea termenului secvent și, de aceea, greu de acceptat) care asociază ebr. *daq* unei maladii oftalmice : LXX ἔφηλος 'care are o pată luminoasă pe globul ocular' (ἐπί 'pe', ἥλιος 'soare ; lumină'), IER. *lippus* 'urduros, cu scursori la ochi', OSTROG гноесточивъ 'lippus' (MIKLOSICH, s.v.) ; în această serie se încadrează vechea tradiție românească : *pecinginos* (ms. 45, BB), *urduros* (ms. 4 389, HELIADE), *cu ochii urduroși* (MICU, FILOTEI, ȘAGUNA).

c u a l b e a ț ă p e o c h i. Această este interpretarea general acceptată, după IER. *albuginem habens in oculo*, a ebr. *t'balûl b"'ēynô* literal, „o pată pe ochi". Caracterul de hapax legomenon al ebr. *t'balûl* a îngreunat traducerea, ceea ce explică și opțiunea diferită din LXX : πτίλλος τοὺς ὀφθαλμούς, literal, „care și-a pierdut genele la ochi', de unde echivalentele *pănihos la ochi* (ms. 45), *zmult la ochi* (BB).

r ĭ i e. Exprimarea posesiei prin modalități macro-sintactice în ms. 45 și BB : *la care va fi la el rîie sălbatică* (preluată și de MICU FILOTEI, ȘAGUNA, HELIADE) reflectă „dativul cu *esse*" din LXX : ᾧ ἂν ᾖ ἐν αὐτῷ ψώρα ἀγρία. Ebr. *gārābh*, termen care nu se mai regăsește decît în *Lev.* 12,22 și *Deut.* 28, 27, semnifică în arabă și siriacă 'scabie, rîie', cum a și fost perceput în vechile traduceri : LXX ψώρα IER. *scabies*.

p e c i n g i n e. Ebr. *yalepheth* desemnează o afecțiune a pielii greu de definit mai îndeaproape, ca de altfel și termenul anterior, așa încît unii traducători au trebuit să adopte o expresie globală, nediferențiată, înglobînd ambele noțiuni : FC *maladie de la peau*, GN *Hautkrankheit*. Vechii traducători preferă totuși diferențierea lexicală : LXX ὁ λειχήν 'lepră ; pecingine', IER. *impetigo* 'idem', OSTROG лишай 'idem'. Opțiunea *funicei* din toate cele trei vechi traduceri românești este surprinzătoare, dar interesantă ca atestare a unei „relicve" lexicale. Din DA, s.v. *furnicel*, aflăm că acest termen, desemnînd în limba română 'o bubă subcutanată ; furuncul', provine din lat. **furuncellus*, etimologie stabilită de O. Densusianu, *Romania* XXXIII, 77. Cf. și infra, 26, 16.

c u p ă r ț i l e b ă r b ă t e ș t i v ă t ă m a t e. Orice imperfecțiune a însemnelor virilității, și în special orhiotrofia, a constituit

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

în toate timpurile şi la toate popoarele un impediment major în asumarea funcţiei sacerdotale sau regale. Literal, sintagma ebraică *m'rôha 'ešek* din BH înseamnă 'cu testicule zdrobite', cf. SR *les testicules écrasés*, KJV *stones broken*. Considerînd că accentul este pus asupra incapacităţii de reproducere, unii interpreţi moderni preferă termenul generic: BJ, FC *cunuque*, GN *Eunuch*. Vechea tradiţie românească urmează LXX μονόρχις (μόνος 'unul', ὄρχις 'testicul'): *cu un coiu* (ms. 45, BB, MICU, ŞAGUNA), *cu un boş* (FILOTEI), *cu un singur testicul* (HELIADE). Echivalentul *rîncaci* din ms. 4 389 reprezintă o preţioasă primă atestare, căci, conform DLR, s.v., acest cuvînt, cu sensul (despre animale) 'castrat incomplet; cu un singur testicul', apare în scris abia în dicţionarele din secolul trecut.

[21] Cf. supra, v. 17.

[22] Dacă un infirm din clasa sacerdotală este exclus de la serviciul sacerdotal, aceasta nu înseamnă că nu are dreptul să consume partea din jertfă destinată în acest scop familia căreia el îi aparţine.

hrana lui Dumnezeu, cf. 3, 11.

parte preasfîntă, cf. 2, 3.

[23] perdea, cf. 4, 6; 16, 2; 24, 3.

meteahnă trupească, cf. supra, v. 17.

locaşul / numele, cf. XXI, 12.

eu sînt Domnul, cf. 18, 2.

îi sfinţesc, cf. supra, v. 8.

CAP. 22

[3] necurăţie. În continuare, în vv. 4—5 sînt descrise cauzele impurificărilor ritualice.

acel om / sufletul acela, cf. 2, 1.

să fie îndepărtat, cf. 7, 20.

eu sînt Domnul, cf. 18, 2.

[4] umflătură de lepră / stricăciune, cf. 13, 2.

scurgere / înfrînt, cf. 15, 4.

se va curăţi, cf. 14, 1—32; 15, 13—15.

mort / suflet, cf. 21, 1.

scurgere de sămînţă / pat de semenţie, cf. 15, 16.

[5] tîrîtoare necurată. Opţiunea din ms. 45 şi BB reflectă LXX ὁ ἑρπέτος 'reptilă', IER. *reptile*, echivalenţe ale ebr. *šereṣ*, tradus diferit în alte locuri (cf. 5, 2; 11, 21—22 etc.); în contextul de aici se face trimitere nu doar la reptilele propriu-zise, ci la orice fel de vieţuitoare considerate impure, conform listei din cap. 5.

[6] oricine / sufletul, cf. 2, 1.

[8] vită moartă sau sfîşiată de fiare, cf. 5, 2; 7, 24.

[9] să păzească poruncile, cf. 8, 35.

le sfinţesc. Complementul indică ofrandele aduse la altar şi nu pe preoţi, cum ar lăsa să se înţeleagă toate traducerile româneşti.

[10] străin de neamul preoţesc. Ebr. *zer* 'străin' se referă aici în mod expres la cei din afara familiei sacerdotale. Compusul gr. ἀλλογενής (ἄλλος 'altul', γένος 'familie; rudă') a fost tradus iniţial în ms. 45 prin perifraza *care iaste de alt neam*, deşi IER. *alienigena* şi OSTROG ИНОПЛЕМЕНИКЪ îi puteau sugera o soluţie sintetică. Această a doua cale a fost urmată de autorul ms. 4 389, care formulează construcţia calchiată *strîin de rude*, după slavon. ИНОПЛЕМЕНИКЪ (ИНЪКЪ 'altul', ПЛЕМА 'neam; rudă'); faptul că regăsim această expresie rară şi în BB constituie o posibică dovadă că editorii textului au utilizat la ultima revizie şi versiunea din ms. 4 389. Urmaşii modernizează această sintagmă: *de neam străin* (MICU, FILOTEI, ŞAGUNA), iar HELIADE nu găseşte altă soluţie mai bună decît împrumutul ad hoc *alienigen*, după IER.

oaspete / nemêrnic. În BH şi LXX se utilizează aici cuvîntul explicat în notele de la 16, 29 şi 18, 3. În ms. 45 apare aici subst. *prişleţ* 'străin, venetic' (<slavon. ПРИШЬЛЕЦЪ), folosit frecvent în textele din sec. al XVI-lea şi al XVII-lea.

sluga. În BH, ebr. *sâkiyn* 'servitor plătit' (<*śâkar* 'a închiria') desemna o stare socială diferită de a sclavului, care era considerat ca făcînd parte din familie. Aceeaşi circumscriere semantică o dau şi LXX μισθωτός (<μισθόω 'a angaja contra plată'. <μισθός 'plată, onorariu; salariu'), IER. *mercenarius* 'amgajat plătit' (<*merces*, 'plată pentru un serviciu'). De aici apariţia în ms. 45, BB, MICU, FILOTEI, ŞAGUNA a subst. rom. *năimit*, participiul substantivizat al vb. rom. *a năimi*, verb derivat, la rîndul lui, din slavonismul *năiem* 'plată, chirie' (<slavon. НАЄМЪ).

Rezonanţa arhaică şi parfumul biblic acordă acestui termen un loc privilegiat în lexicul poetic al lui Ioan Alexandru: „Nu te dai la tain/Cu năimitul/Prin guba fraţilor tăi / Singeră Răstignitul" (ALEXANDRU, I. MAR., p. 54, poemul *Vasile Lucaciu*); „Să-şi strîngă într-un giulgiu tiparele răniţii / Stelele pe ceruri ce-au profanat năimiţii" (*ibidem*, p. 67, poemul *Imnul Moiseilor*).

[11] suflet, cf. 2, 1. Sclavii, atît cei cumpăraţi, cît şi cei născuţi în casa unui israelit, erau socotiţi membri ai familiei; indiferent de naţionalitatea lor anterioară, prin contractul circumcizial ei erau adoptaţi de poporul ales.

[12] străin (de neamul preoţesc), cf. supra, v. 10. dar înălţat, cf. 7, 14. Diferenţele de formulare din traducerile româneşti se datoresc originalelor: *den-cepăturile cêle sfinte* (ms. 45, BB), după LXX τῶν ἀπαρχῶν τῶν ἁγίων; *den aducerile cêle sfinte* (ms. 4 389) după OSTROG ОТЪ ПРИНОСЪ С[ВѢ]ТЫХЪ şi IER.: *de primitiis*.

[13] Întoarcerea în căminul părintesc şi redobîndirea tuturor drepturilor iniţiale era posibilă pentru o femeie doar în condiţiile în care nu a dobîndit copii; în acest ultim caz, chiar în absenţa soţului său, ea va forma o familie împreună cu copii şi nu se va putea reintegra în familia paternă.

[14] Nu se poate şti cu certitudine dacă israelitul care a consumat din ofranda cuvenită preotului trebuia să o restituie în natură sau în bani. Adăugarea unei cincimi din preţul ei cu titlul de despăgubire ar sugera că întregul preţ era plătit în bani.

[15] dar înălţat, cf. 7, 14.

[16] să nu aducă asupra lor păcatul fărădelegii. Expresia de aici este identică în BH cu cea explicată în 5, 1.

eu sînt Domnul, cf. 18, 2.

[18] Din punctul de vedere al semnificaţiilor lor, jertfele israeliţilor se împărţeau în două mari clase: unele impuse de obligaţiile religioase contractuale şi altele spontane, voluntare.

nemêrnic / prişleţ, cf. 16, 29; 18, 3 şi supra, v. 10.

împlinire a unei făgăduinţe. Sensul clar de 'promisiune (lui Dumnezeu)' al ebr. *nêder* a fost redat corect de LXX ὁμολογία 'convenţie, acord'. Sub influenţa OSTROG СПОВѢДАНИЕ 'confesiune', atît Milescu, cît şi revizorii săi (pînă la MICU, FILOTEI şi ŞAGUNA) au atribuit gr. ὁμολογία sensul, curent în greaca ecleziastică a vremii, de 'mărturisire, confesiune'. Pentru semnificaţia exactă a conceptului cf. IER. *votum*, KJV *vows*, BJ, SR, FC *voeu*, R—G *jertfă de jurunţă*. Cf. şi 7, 16.

jertfă de bunăvoie. Prin ebr. *n'dhâbhâh* 'spontaneitate', în BH se desemnează aici ofrandele spontane aduse de credincioşi în afara ocaziilor prescrise; cf. IER. *sponte offerens*, KJV *freewill offerings*, BJ, FC *don volontaire*. Conceptul este denotat cu aproximaţie de LXX αἵρεσις, iar autorii ms. 45 şi BB (urmaţi de MICU, FILOTEI, ŞAGUNA) propun rom. *alegere*, optînd pentru sensul cel mai general, cel etimologic, al corespondentului grecesc. Echivalenţa *vote* din ms. 4 389 reflectă nemijlocit OSTROG ВОЛЕНИЕ.

[19] parte bărbătească fără cusur, cf. 1, 3.

cireada de vite, cf. 1, 2.

turma de oi sau de capre, cf. 1, 10.

bine primită, cf. 1, 3.

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

[20] meteahnă/hulă, cf. 21, 17.

[21] împlinirea unei făgăduinţe.... jertfă de bunăvoie. În BH şi în interpretările moderne, formularea este identică cu cea din v. 18. Versiunea din LXX echivalează aici ebr. *nèder* prin gr. εὐχή (de unde ms. 45 şi BB *rugă*, ms. 4 389, *rugăciune*) şi introduce secvenţa ἐν ταῖς ἑορταῖς ὑμῶν, preluată şi în ms. 45, 4 389, BB: *intru* (BB *în*) *praznicele voastre*.

jertfa de pace, cf. 3, 1.

fără cusur, cf. 1, 3.

meteahnă/hulă, cf. 21, 17.

[22] Acest verset conţine o listă a „defectelor" posibile, care împiedică folosirea animalelor ca jertfe: animalul înfăţişat înaintea altarului trebuia să fie perfect sănătos. Identificarea sensului lexical exact al termenilor din enumerare este dificilă, cu atît mai mult cu cît majoritatea lor nu apar decît în acest context în originalul ebraic.

orb. Sensul ebr. *'awereth* este limpede, aşa încît absolut toate versiunile coincid în acest punct.

schilod. După ebr. *šābhar* 'rupt; zdrobit' rezultă opţiunile LXX συντετριμμένος (<συντιτράω 'a străpunge; a răni'), IER. *fractus* 'fracturat', cf. BJ, SR, FC *estropié*, KJV *broken* 'rupt'. În cadrul tradiţiei româneşti remarcăm o apreciabilă listă sinonimică: *zdrobit* (ms. 45, BB), *dăşălat* (ms. 4 389), *strujit* (MICU, FILOTEI, ŞAGUNA), *schilavu* (HELIADE), *slut* (CORN.), *schilod* (R—G), *vălămat* (BIBLIA 1968).

rănit. În BH, ebr. *ṭārats*, un hapax legomenon, are sensul probabil de 'rănit', cf. IER. *cicatrices habens*, KJV *maimed*, BJ, SR, FC *mutilé*. Sintagma *tăiat la limbă* (ms. 45, BB, MICU, FILOTEI, ŞAGUNA, HELIADE) reprezintă transpunerea membrilor corespondentului gr. γλωσσότμητος (γλώσσα 'limbă', τέμνω 'a tăia'), şi acesta un hapax legomenon în LXX. Alte opţiuni: *schiop* (ms. 4 389), probabil după OSTROG сѣкрѣшеиъ 'fractio' (MIKLOSICH, s.v.), *ciuntit* (CORN., R—G), *slut* (BIBLIA 1968).

plin de bube. Conform majorităţii interpretărilor, ebr. *yabèl*, un hapax legomenon în BH, are sensul 'bubă' cauzată de factori microbieni sau bacterieni, cf. IER. *papula* 'pustulă; băşicuţă cu puroi', KJV *wen*, BJ *ulcéreux*, FC, SR *verrue*, CORN., R—G *bube*, BIBLIA 1968 *bubos*. Caracterul de hapax legomenon al gr. μυρμηκίωντα (< μυρμηκιάω 'souffrir de verrues acompagnées de fourmillement' < μύρμηξ 'furnică', cf. BAILLY, s.v.) a pus probleme grele traducătorilor români. Autorul ms. 45 selecţionează iniţial termenul *amurţit*. Revizorii finali înlocuiesc termenul *amurţit*, cu sintagma *având negi*; soluţia convine, într-un fel şi ediţiilor MICU şi ŞAGUNA, care preferă diminutivul *negei*, pe cînd FILOTEI rămîne la *negi*. HELIADE propune o creaţie lexicală personală, adj. *furniculos* (<*furnică*+ suf. *-os*), pornind de la radicalul corespondentului grecesc.

rîie...pecinginе. În BH termenii corespondenţi sînt cei explicaţi la 21, 20. Forma adjectivală *ritos* (ms. 45, BB, ms. 4 389, MICU, FILOTEI, ŞAGUNA, HELIADE, R—G, BIBLIA 1968) reflectă LXX ψωραγριῶντα (formă nominală a vb. ψωραγριάω 'a avea rîie', atestat de BAILLY, s.v., exclusiv în forma participială din acest loc din LXX). Cît priveşte adj. rom. *pecinginos* (ms. 45, BB, ms. 4 389, MICU, FILOTEI, ŞAGUNA), acesta echivalează sintetic expresia λειχῆνας ἔχοντα 'având pecingini' din LXX.

[23] juncan, cf. 1, 5.

miel, cf. 3, 7.

cu un mădular prea scurt sau prea lung, cf. supra, 21, 18. Ebr. *sārûa'* 'întins; alungit' şi *qālûf* 'scurt; contractat' sînt utilizaţi în BH ca determinanţi pentru membrele animalelor, cf. SR *ayant un membre trop long ou trop court*, R—G *care va avea vre-un mădular mai lung ori mai scurt*. Opţiunile *tăiată la urechе au tăiată la coadă* (ms. 45, BB), *cu urechile tăiate au cu coada tăiată* (MICU, FILOTEI, ŞAGUNA, HELIADE) reflectă fidel LXX ὠτότμητον, ἢ κολοβόκερκον, IER. *aure et cauda ampulatis*.

jertfă de bunăvoie, cf. supra, v. 21.

binе primiţi, cf. 1, 3.

[24] Ca organe de transmitere a vieţii, testiculele erau considerate un semn al integrităţii animalului. Un defect de acest tip era considerat capital şi împiedica putinţa ca acel animal să poată fi jertfit. Versetul enumeră patru tipuri de castrare, care pot acoperi deopotrivă evenimentele accidentale sau pe intenţionate.

Denominaţia „ţara voastră" reprezintă Canaanul, unde neamul lui Israel va trebui să introducă legea lui Iahwe; indicaţia expresă din acest pasaj nu este superfluă, căci canaaneenii practicau castrarea ritualică şi, de aceea, israeliţii trebuiau avertizaţi.

[25] străin. În BH se foloseşte aici un termen diferit de cele explicate la 16, 29 şi 22, 10. Totuşi, în LXX apare compusul gr. ἀλλογενής, utilizat de mai multe ori în acest capitol; de aici, prin calchiere, sintagma *strein de rudă* (ms. 45, BB).

meteahnă/hulă, cf. 21, 17.

binе primitе, cf. 1, 3.

[27] ardere de tot, cf. 1, 3—9. Opţiunea *priimire* (ms. 45, BB) reprezintă o altă echivalare a LXX κάρπωμα, iar *prinos* (ms. 4 389) este reflectul OSTROG пришосъ.

[29] jertfă de laudă. Avem aici acelaşi concept teologic precum cel enunţat în 7, 12, dar formularea din LXX diferă: εὐχὴ χαρμοσύνης; de aici sintagmele *rugă de bucurie* (ms. 45, BB), *rugăciunea bucuriei* (ms. 4 389); pentru ms. 4 389 cf. şi OSTROG м[о]л[и]тва радованїа.

binе primită, cf. 1, 3.

[30] Cf. 7, 15.

[31] Cf. 18, 4.

[32] Cf. 18, 21.

pentru ca eu să fiu sfinţit, cf. 21, 8. Conjuncţia copulativă „şi" (ebr. *v*) are în cadrul acestei construcţii valoarea finală „pentru ca să".

[33] v-am scos din ţara Egiptului, cf. 11, 45.

CAP. 23

Acest capitol reprezintă un adevărat calendar sacru al poporului ales, principalele sărbători ale anului fiind înfăţişate în ordine cronologică.

[2] sărbătorile Domnului. Prin expresia ebraică *mo'edhy yahweh* '(momente) stabilite de Domnul' (ebr. *yā'adh* 'a stabili') sînt desemnate în BH cele şapte mari sărbători ale anului, pe care Domnul şi le-a rezervat prin gura profetului său. În *Num.* XXVIII, 2 şi XXIX, 39, sînt incluse în această categorie şi momentele sacrificiilor cotidiene. Toate cele trei vechi versiuni româneşti echivalează corespondentul gr. αἱ ἑορταὶ şi lat. *feriae* prin rom. *praznic*, după OSTROG праздникъ; acest împrumut slavon pătrunsese în limbajul ecleziastic încă din secolul anterior. Începînd cu MICU toate traducerile româneşti ulterioare preferă pe *sărbătoare* (<lat. *(dies) servatoria)*; o excepţie înregistrăm la R—G, care revin la *praznic*, cu marca stilistică a arhaităţii.

adunări sfinte. Marile sărbători religioase se concretizau în Israel prin adunarea întregii comunităţi în jurul sfîntului sanctuar. De aici utilizarea în BH a ebr. *miqra'* 'convocare' (<*qārā* 'a chema (pe cineva)'), transpus literal de LXX κλήτη(<καλέω 'a chema; a invita'). Sintagma gr. κλητὰς ἁγίας a fost calchiată în toate cele trei vechi versiuni româneşti prin formula *chemate sfinte*, unde participiul *chemate*, cu valoare substantivală, are sensul, reclamat de principiul literalităţii, de 'convocări'. Cf. BJ *saintes assemblées*, SR *saintes convocations*, CORN. *stringere laolaltă sfîntă*.

[3] simbătă, zi de odihnă, cf. 16, 31. Stabilirea celei de-a şaptea zi ca zi de repaos absolut se întemeiază pe modelul divin (cf. *Fac.* 2, 3); această zi era socotită o zi dedicată în întregime Domnului. Doar componenta periodicităţii este nouă, căci ideea de sabat în sine era familiară vechilor mesopotamieni, care o practicau tot pe temeiuri religioase. Din grija de a nu ofensa vreuna dintre diversele zeităţi ale nomenclatorului lor politeist, babilonienii respectau un *šabattū* în a şaptea, a paisprezecea, a nouăsprezecea, a douăzeci şi una şi a douăzeci şi opta zi a lunii. În dezvoltarea ulterioară a vieţii iudaice, sabatul a devenit prilejul pentru activitatea rituală centrală, efectuată săptămînal în sinagogă; în

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

timp, s-au acumulat numeroase indicaţii rabinice referitoare la ritualul sabatic. În creştinism, semnificaţia sabatului se modifică profund : „prima zi a săptămînii" (*Mat.* 28, 1, *Marc.* 16, 2) sărbătoreşte reînvierea Domnului Isus Cristos şi devine a „zi a Domnului" (rom. *duminică* <lat. *(dies) domenica*).

După cum se poate constata din răspunsurile la chestionarul lui N. Densusianu, în FOCHI, DATINI, p. 368—369, în mediul popular românesc duminica este ziua prin excelenţă sfîntă. Sîmbăta, în schimb, este considerată o zi nefastă, zi în care nu se începe nici o lucrare, nu se porneşte la drum, cine se îmbolnăveşte nu se mai face sănătos etc. ; este ziua în care se fac descîntece şi vrăji.

l o c u i n ţ ă, cf. 3, 17.

[4] Cele şase principale sărbători ale mozaismului primar sînt următoarele : paştele (vv. 4—5), sărbătoarea azimilor (vv. 6—8), sărbătoarea primelelor prinoase (vv. 10—14), sărbătoarea cincizecimii (vv. 15—20), sărbătoarea trompetelor (vv. 23—25) şi sărbătoarea colibelor (vv. 34—44).

v r e m u r i l e h o t ă r î t e. Această expresie este o realizare contextuală diferită, mai explicită, a sintagmei traduse supra, v. 2, prin subst. *adunări*.

[5] Nu este lipsit de interes, pentru a putea fixa succesiunea cronologică a sărbătorilor evreeşti, să prezentăm succint calendarul ebraic. Mai întîi trebuie specificat faptul că evreii utilizau în mod distinct un calendar religios care începea cu luna *nisan* (martie-aprilie) şi unul profan, care începea cu luna *tišri* (septembrie-octombrie). Marile sărbători erau incluse în primele şapte luni ale calendarului religios. Corespondenţa general acceptată a calendarului ebraic religios cu cel creştin este următoarea : *nisan* (martie-aprilie), *iyyar* sau *ziv* (aprilie-mai), *sivan* (mai-iunie), *tammuz* (iunie-iulie), *ab* (iulie-august), *elul* (august-septembrie), *tišri* sau *ethamim* (septembrie-octombrie), *marhesvan* (octombrie-noiembrie), *hislev* (noiembrie-decembrie), *tebeth* (decembrie-ianuarie), *šebat* (ianuarie-februarie), *adar* (februarie-martie).

Conform acestei echivalenţe, paştele era serbat de evrei între ultimele zile din martie şi primele din aprilie.

l a a s f i n ţ i t u l s o a r e l u i. Sensul expresiei „între două seri" din BH, transpusă prin LXX ἀναμέσον τῶν ἑσπερινῶν, cf. *intru mijlocul sării* (ms. 45), *intre mijlocul serilor* (BB), *între seri* (MIGU, FILOTEI, ŞAGUNA), *intre sere* (HELIADE) este destul de neclar. Oricum, momentul însemnării constituia numai începutul sărbătorii, care continua mult în noapte. În acest loc, utilizînd adverbul *indesearâ*, autorul ms. 4 389 s-a orientat în chip evident după IER. *ad vesperum*, căci aici OSTROG ВЕЧЕРИЮМЪ urmează LXX.

p a ş t e l e D o m n u l u i. Cea mai importantă sărbătoare a evreilor are semnificaţia unei comemorări anuale a ieşirii din Egipt (cf. *Ieş.* 12, 1—14). Cuvîntul ebraic *pesah*, utilizat în BH exclusiv ca termen tehnic pentru denumire acestei sărbători (ebr. *pesah* 'scutire, cruţare' <*pasăh* 'a sări ; a cruţa') era receptat ca semnificînd imunitatea poporului ales în faţa pedepsei divine şi a nenorocirii trimise de Dumnezeu asupra egiptenilor opresori ; cf. GESENIUS, s.v.), a fost resimţit de traducători ca un nume propriu şi transpus ca atare : LXX πάσχα, IER. *pascha*, OSTROG ПАСХА. Transliterarea *pasha* din ms. 45 şi BB persistă şi ulterior la MIGU, FILOTEI şi ŞAGUNA ; această formă neadaptată, care atribuie termenului caracterul unui xenism, a mai fost reperată de DLR, s.v. *paşti*[1] doar în *Vieţile sfinţilor* de Dosoftei ; în toate celelalte vechi texte româneşti, începînd cu tipăriturile lui Coresi, apare forma firească, moştenită, *paşti* (<lat. *pascha*) ; această ultimă soluţie este preferată şi în ms. 4 389.

În poemul *Pregătiri de cină*, V. Voiculescu ne oferă o vie reconstituire poetică a fervoarei care cuprindea comunitatea iudaică în zilele paştilor : „Venise primăvara şi sterpele gorgane / Cu tort de flori alese îşi peticeau chilimul... / Şi doldora de mărfuri, de bani şi caravane / Se pregătea de Paşti întreg Ierusalimul. / / Pe uliţe un zbieret de mici fără-nectare / Şi aburi calzi de azimi veneau din curţi vecine ; / Copii, fugiţi din joacă, cereau, scîncind, mîncare / Şi s-agăţau de poala grăbitei gospodine" (VOICULESCU, II, p. 149).

[6] „Sărbătoarea azimilor" (cf. *Num.* 28, 16—25) avea o strînsă legătură cu paştele propriu-zis ; întreaga săptămînă era considerată sacră şi reclama ca atare încetarea oricărei activităţi. Era săptămîna în care poporul lui Israel trebuia să rememoreze şi să reîmprospăteze legămîntul sacru cu Dumnezeu.

a z i m e, cf. 2, 4 şi 11.

[7] a d u n a r e a s f î n t ă, cf. supra, v. 2.

l u c r a r e d e s l u j i t o r. După LXX ἔργον λατρευτόν, IER. *opus servile*, OSTROG ДѢЛА СЛУЖЬНА, traducătorii români au construit sintagmele *lucru de poslușit* (ms. 45, BB), *lucru de slujbă* (MIGU, FILOTEI, ŞAGUNA). Slavonismul *poslușit* (<ПОСЛОУШИТИ) era frecvent folosit în epoca veche cu sensul 'a servi, a sluji ; a sluji' (cf. DLR, s.v.). Cf. KJV *servile work*, BJ *oeuvre servile*, FC *travaile ordinaire*, SR *ouvrage servile*.

[8] a r d e r i d e t o t, cf. 1, 9.

a d u n a r e s f î n t ă, cf. supra, v. 2.

l u c r a r e d e s l u j i t o r, cf. supra, v. 7.

[10] c e l d i n t î i s n o p, cf. 2, 12.

[11] v a î n f ă ţ i ş a s n o p u l.... l e g ă n î n d u - l, cf. 7, 30.

b i n e p r i m i t, cf. 1, 3.

a d o u a z i d u p ă s î m b ă t ă. Sintagma ebraică *nimāḥ°rath hašabath*, cu o semnificaţie obscură în BH, a determinat interpretări diverse. După Josephus Flavius şi Talmud aici s-ar face trimitere la ziua imediat următoare sărbătorii azimilor. Alţi interpreţi văd însă aici ziua de sabat care cade în săptămîna sărbătorii azimilor (SB, p. 127).

[12] f ă r ă c u s u r, cf. 1, 3.

[13] Pentru ansamblul versetului cf. 2 1.

d o u ă z e c i m i, cf. 5, 11.

m i r e a s m ă p l ă c u t ă, cf. 1, 9.

p r i n o s d e b ă u t u r ă. Ofranda lichidă (ebr. *nesek* 'libaţie') consta de obicei din vin şi era vărsată la temelia altarului, sub formă de libaţie. În toate versiunile româneşti (cu excepţia lui HELIADE *libaţie* după IER. *libatio* şi a lui CORN. *jertfă de băutură*) această noţiune este reprezentată prin subst. *turnare*, transpunere literală după LXX σπονδή 'libaţie' (<σπένδω 'a turna un lichid ca ofrandă') şi OSTROG ЧЪЗАНИНИЕ 'libaţie' (<ЧЪЗАТИ 'a turna').

h i n, cf. 19, 3.

s p i c e f r a g e d e, b o a b e p r ă j i t e, cf. 2, 14.

d a r D o m n u l u i, cf. 1, 2.

Pentru ultima parte a versetului cf. 3, 17.

[15] a d o u a z i, cf. supra, v. 11.

d a r l e g ă n a t. În BH aici apare termenul ritualic, frecvent folosit în *Lev.*, „dar legănat" (cf. 7, 14, 30, 10, 15, 14, 12 etc.). Echivalările *punere de înnainte* (ms. 45) *punere denainte* (BB, urmată de MIGU, FILOTEI, ŞAGUNA) şi *punere* (ms. 4 389) reproduc mecanic LXX τὸ ἐπίθεμα (ἐπί 'pe, asupra', τίθημι 'a pune'). Cf. BJ *présentation*.

[16] p r i n o s d e g r î n e, cf. 2, 1 şi 12, 14.

[17] a ş e z ă r i l e v o a s t r e, cf. 2, 7.

d a r l e g ă n a t, cf. supra, v. 15.

d o u ă z e c i m i, cf. 5, 11 şi supra, v. 13.

d o s p i t ă, cf. 2, 11 ; 7, 13.

p r i n o s d i n p r i m e l e t a l e r o a d e, cf. 2, 1 şi 12, 14.

[18] f ă r ă c u s u r, cf. 1, 3.

j u n c, cf. 1, 5.

a r d e r e d e t o t, cf. 1, 3.

p r i n o s d e b ă u t u r ă, cf. supra, v. 13.

m i r e a s m ă p l ă c u t ă, cf. 1, 9.

[19] j e r t f ă p e n t r u p ă c a t, cf. cap. 4, passim.

j e r t f ă d e p a c e, cf. 3, 1.

î m p r e u n ă c u p r i m e l e t a l e r o a d e. Cf. supra, v. 17. Această secvenţă lipseşte din BH şi IER., aflîndu-se doar în LXX şi OSTROG.

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

[20] să-i legene, cf. 7, 30.

dar legănat, cf. supra, v. 15.

[21] adunare sfîntă, cf. supra, v. 2.

lucrare de slujitor, cf. supra, v. 7.

Pentru ultima propoziție a versetului cf. 3, 17.

[22] Cf. 19, 9—10.

[24] zi de odihnă, cf. 16, 1.

sărbătoarea vestită prin trîmbiță. Sintagmele *pămente de trîmbiță* (ms. 45), *pomenirea trîmbițelor* (BB, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA) și *memorial de trombete* (HELIADE) redau fidel LXX μνημόσυνον σαλπίγγων (cf. IER. *memoriale clangendibus, tubis*, KJV *a memorial of blowing of trumpets*, BJ *appel en clameur*) la rîndul ei o transpunere literală după BH *t'rû'āh šophār* 'amintire a vestirii'. Cuvîntul ebr. *t'rû'āh* 'amintire' are un sens activ, desemnînd 'ceva care cheamă la amintire' sau 'un obiect care amintește de ceva'. Ar fi vorba, în acest caz, de faptul că actul vestirii are ca scop să-l determine pe Dumnezeu să-și reaminteasă de poporul său la începutul unui nou an. Cît privește celălalt membru al sintagmei ebr. *šophār* 'chemare, vestire', acesta se folosește în special pentru desemnarea manifestărilor vocii omenești. Determinați probabil de utilizarea rituală în cadrul acestei sărbători a muzicii instrumentale, vechii interpreți au identificat aici noțiunea de „trompetă" (LXX σάλπιγξ, IER. *tuba*). După descrierea lui Ieronimus, *In Hos.* V, 8, pare să fie vorba de trîmbița păstorească, instrument care scotea un sunet surd dar penetrant; se confecționa din coarnele vitelor: „Buccina pastoralis est, et cornu recurvo efficitur, unde et proprie hebraice *sophar*, graece σάλπιγξ apellatur".

Sinonimele *pamente* (<slavon. ПАМѦТЬ) și *pomenire* (< vb. *pomeni*), la care în NT (1648), *Mat.* XXVI, 13 și *Marc.* XIV, se mai adaugă și *pomeană*, sînt folosite în concurență, încă din traducerile religioase anterioare, începînd cu cele din secolul al XVI-lea, spre a desemna noțiunea de 'ceva care cheamă în amintire; memorial'. Formularea deosebită *pomenire de jărtve* din ms. 4 389 (glosată marginal *trîmbițe*) se explică prin OSTROG ПАМѦТЬ ТРЕБЬ.

Cît privește semnificația religioasă a acestei sărbători, ea invocă speranța reunirii finale a neamului lui Israel, căci sunetul trompetelor era privit ca un simbol al chemării divine finale. Această interpretare simbolică a sărbătorii trîmbițelor este întărită și de împrejurarea că imediat după aceea urma ziua ispășirii.

adunare sfîntă, cf. supra, v. 2.

[25] lucrare de slujitor, cf. supra, v. 7.

[27] Pentru semnificația „zilei ispășirii" cf. supra, introducerea la cap. 16; pentru raportul semantic *ispășire/rugă* cf. și 4, 20.

adunare sfîntă, cf. supra, v. 2.

să vă smeriți sufletele, cf. 16, 29.

[28 veți face ispășire, cf. 4, 20.

[29] oricine/suflet, cf. 2, 1.

să fie îndepărtat, cf. 7, 20.

[31] Pentru a doua parte a versetului cf. 3, 17.

[32] cea mai însemnată zi de odihnă, cf. 16, 31

să țineți această sîmbătă. Sensul exact al acestei indicații se referă la încetarea lucrului în ziua de sabat, cf. BJ *vous cesserez le travail*, GN *alle Arbeit ruhen lassen*. În ms. 45 și BB, traducătorii creează vb. *a simbăta*, pentru a reconstrui expresia din LXX: σαββατιεῖτε τὰ σάββατα ὑμῶν; cf. *veț simbăta simbetele voastre* (ms. 45, BB, MICU, ȘAGUNA). FILOTEI încearcă să înlăture impresia de neadaptare: *veți ținea simbăta simbetelor*, iar HELIADE creează un nou verb: *veți simbători simbetele voastre*. Construcția ca atare este străină și spiritului limbii grecești, căci este imitată după BH *šabāth šabhath*. Verbul gr. σαββατίζω mai apare în *Ieș.* 16, 30 și II *Paralip.* 36, 21, locuri în care BB echivalează prin structurile *a simbeti simbetele* și, respectiv, *a ține simbăta*. Diferența de formulare *să prăznuiți praznicul vostru* din ms. 4 389 reflectă OSTROG ПРАЗДНѢТЕ ПРАЗДНИКЪ ВАШЪ.

[34] sărbătoarea colibelor. Transpunînd sintagma ἑορτὴ σκηνῶν din LXX, traducătorii români au optat fie pentru sensul 'cort', fie pentru cel de 'adăpost improvizat, colibă', al gr. σκηνή: *praznic de colibi* (ms. 45, ms. 4 389), *praznecul corturilor* (BB), *sărbătoarea corturilor* (MICU, FILOTEI, ȘAGUNA), *sărbătoarea tabernaculelor* (HELIADE). Nesiguranța persistă și în interpretările moderne: *corturi* (CORN., BIBLIA 1968), *des Tentes* (BJ), dar *colibe* (RG), *des huttes* (SR, FC), *Laubhütten* (GN).

În realitate, ebr. *sukôth* nu desemnează cortul propriu-zis al nomazilor, ci un adăpost improvizat, construit din ramuri și frunze de arbori. Prin această sărbătoare evreii marcau comemorarea anuală a traversării deșertului; în calendarul lor agricol, această zi semnala de asemenea sfîrșitul sezonului recoltelor. Mai semnalăm, ca un fapt interesant, cunoașterea acestei sărbători în mediul preoțesc românesc din sec. al XVII-lea, căci în lexiconul slavon-românesc al lui Mardarie Cozianul întîlnim glosa: *praznic, ce-l chiamă al colibilor, evreesc* (cf. DA, s.v. *colibă*).

[35] adunare sfîntă, cf. supra, v. 2.

lucrare de slujitor, cf. supra, v. 7.

[36] ardere de tot, cf. 1, 3.

încheierea sărbătorii. La încheierea săptămînii sabatice, evreii organizau o ceremonie finală care semnifica încheierea perioadei sacre și intrarea în timpul profan. Acest moment este desemnat în BH prin subst. *'aṣ'tsereth* (<*ālsar* 'a închide'), care sugera prin el însuși ieșirea din starea de sărbătoare. În LXX această noțiune a fost transpusă prin gr. ἐξόδιον (diminutivul de la gr. ἔξοδος 'ieșire'), de unde *ieșire* (ms. 45, ms. 4 389, BB, MICU, FILOTEI, ȘACUNA), *exodiu* (HELIADE). Interpreții moderni optează în general pentru ideea de „adunare (solemnă)": KJV *solemn assembly*, BJ *jour de reunion*, FC *rassemblement final*, SR *cérémonie solenelle*, CORN. *adunare solemnă*. O excelentă soluție arhaizantă găsim în R—G; *odovania praznicului*; subst. *odovanie* 'a opta zi a unei sărbători' (<slavon. ѺТЪДАВАНИЕ) a fost folosit exclusiv ca termen tehnic ecleziastic și a fost atestat mai întîi în COD. VOR. (cf. DLR, s.v.).

[37] să le vestiți ca adunări sfinte, cf. supra, v. 2.

În enumerarea tipurilor de jertfe, vechile versiuni românești sînt defectuoase, îngreunînd înțelegerea adecvată.

jertfe/aducere, cf. 1, 9.

arderi de tot, cf. 1, 3.

prinos de grîne, cf. 2, 1.

prinos de băutură, cf. supra, v. 13.

[38] darurile voastre. Se face aici trimitere probabilă la animalele întîi născute (cf. 27, 26) sau la cele jertfite ca zeciuială (cf. 27, 32).

împlinirea unei făgăduințe, cf. 7, 16; 22, 21.

jertfele voastre de bunăvoie, cf. 7, 16; 22, 21.

[40] În răstimpul celor șapte zile cît dura sărbătoarea colibelor, întreaga comunitate participa la intense ritualuri care, cu vremea, au căpătat un caracter carnavalesc. Unul din gesturile ritualice caracteristice era utilizarea ramurilor și a frunzelor de arbori pentru a construi adăposturi efemere, care să evoce vremea rătăcirii prin pustie după exodul din Egipt. Numele ebraice ale arborilor citați n-au putut conduce la identificarea exactă a plantelor respective; în consecință, traducerile vechi n-au putut practica decît o transpunere literală.

arbori frumoși. Atributul „frumos" poate fi corelat, din punct de vedere gramatical, atît cu „roada", cît și cu „arborele". Sintagmele ξύλος ὡραῖος din LXX și *arbor pulcherrima* din IER. reproduc ebr. *hādār 'ets* 'arbore frumos', de unde *lemn frumos* (ms. 45, BB), *pom frumos* (ms. 4 389), *rod frumos de lemn* (MICU, FILOTEI, ȘAGUNA), *fruct specios de lemnu* (HELIADE). Vechii interpreți (*Targum* și *Peshita*), ca și unii moderni (cf. HARRISON, p. 219), cred că este vorba de arborii citrici, alții înclină spre mirt.

finic. Desemnarea este în acest caz limpede: ebr. *tāmār* este numele palmierului (*Phoenix dactylifera*). Subst. rom. *finic* (<slavon. ФИНИКЪ, din gr. φοίνιξ), atestat întîi în PS. SCH, cf. TIKTIN², s. v., a intrat în limbă la nivelul stilului ecleziastic și se păstrează în toate vechile versiuni biblice românești, de unde a fost preluat, pentru coloratura arhaică, de R—G și BIBLIA 1968.

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

copaci stufoşi. Formularea *stilpări de lemnu des* din ms. 45 nu respectă relaţiile sintactice din LXX κλάδους ξύλου δασεῖς, inadvertenţă care a fost corectată în BB *stilpări de lemnu dèse*. Formularea *ramură de lemn curat cu frunză* din ms. 4389 derivă din OSTROG ЄТЪТЕИ ДРЄВА ЦАСТАГО ЛИСТІѪ. Expresia ebraică originară *ābhôth* '*ets* 'arbore des (înfrunzit)' a fost păstrată ca atare şi de interpreţii moderni: *arbres touffus* (BJ), *copaci stufoşi* (R—G), *copaci înfrunziţi* (CORN.). Unii comentatori cred că acest verset se referă la orice fel de ramură înfrunzită, în timp ce alţii restrîng referinţa la mirt. Încă şi astăzi evreii poartă în procesiunile sărbătorii colibelor ramuri de arbori, deşi unele secte, precum samarinenii şi saducheii, susţineau că această tradiţie nu este mozaică ci o imitare a sărbătorilor dionisiace greceşti. Înregistrăm ca pe o ciudăţenie faptul că MICU (urmat de FILOTEI şi ŞAGUNA) nu a perceput sensul adj. gr. δασύς 'des' (termen înrudit cu lat. *densus*) şi a păstrat în textul românesc al traducerii sale forma flexionară de acuzativ plural δασεῖς din LXX: *stilpări de lemn dàsis*.

sălcii de rîu. În BH, prin expresia *naḥalāh* '*arābh* 'salcie de torent' este desemnată o singură specie arboricolă, probabil plopul de Eufrat *(Populus euphratica)*, abundent în zonele umede din Orientul Apropiat (HARRISON, p. 219); cf. IER. *salices de torrente* şi OSTROG ВЕРБИ ОТ ВОДОТЕЧИ, de unde ms. 4389 *răchiţi den părău*, ca şi versiunile moderne: *sălcii de rîu* (CORN.), *sălciile care cresc lîngă pîrae* (R—G). Secvenţa mai extinsă *răchiţi şi stilpări den agnu den pîrău* (ms. 45, BB), preluată întocmai (dar cu înlocuirea subst. *răchiţi* prin *sălci*) de MICU, FILOTEI, ŞAGUNA, reflectă. LXX ἰτέας, καὶ ἄγνου κλάδους ἐκ χειμάρρου; pe lîngă subst. gr ἰτέα 'salcie', mai apare aici şi gr. ἄγνος, denominaţie botanică a cărei referinţă nu a putut fi identificată de traducători, care, în consecinţă, transliterează termenul *agnu* din LXX; acelaşi procedeu va fi utilizat şi de HELIADE, mai tîrziu. Gr. ἄγνος se referă la specia *Vitex agnus castus*, un arbust cu flori violete, frumos mirositoare, denumit astăzi la noi *mielărea*.

[41] neamul vostru, cf. 3, 17.

[42] colibe/corturi, cf. supra, v. 34.

cei de-ai casei, cf. 16, 29.

[43] Aici, la sfîrşitul capitolului, este expus în formă concluzivă temeiul religios al sărbătorii, acela de a reaminti israeliţilor de bunăvoinţa divină faţă de strămoşii lor. Repetînd anual la modul simbolic gestul locuirii colibelor improvizate, poporul ales îşi reîmprospătează recunoştinţa şi iubirea faţă de Dumnezeu, care i-a scos din pămîntul morţii şi i-a aşezat în Canaan, ţara făgăduinţei.

CAP. 24

[2] untdelemn curat stors din măsline. Cf. 2, 1. Aici avem unul din puţinele locuri unde este specificat felul şi calitatea uleiului folosit. Noţiunea redată în ms. 45 şi HELIADE prin adj. *limpezit* iar în ms. 3489, BB, MICU, FILOTEI, ŞAGUNA prin adj. *limpede*, s-ar circumscrie mai exact prin adj. *stors*, după LXX κεκομμένον (<κόπτω 'a tăia în bucăţi mici; a stoarce', IER. *expressus* (<*exprimo* 'a supune unei presiuni; a tescui'. Opţiunea din vechile traduceri româneşti a fost determinată, cu mare probabilitate, de OSTROG ЦѢЖЕНЪ 'limpede'.

sfeşnic...candelă. În acest context, în BH apar simultan sinonimele *menôrah* 'corp luminos', p. ext. 'lumină' şi *nerāh* 'lampă'. Cuplul sinonimic se menţine în LXX: φῶς 'lumină' /λύχνον 'lampă' şi în OSTROG СѢТЪКНИЕ 'lampă' / СѢТЪТИЛО 'idem', dar se pierde în traducerile româneşti vechi: *lumină / lumină* (ms. 45, BB, MICU, FILOTEI, ŞAGUNA), dar *candelă / candelă* (ms. 4389); traducerile moderne refac perechea sinonimică originară: *lumină / candelă* (HELIADE), *candelabru / candelă* (R—G), *sfeşnic / candelă* (CORN.). De remarcat că în alte locuri din BB gr. λύχνον 'lampă, candelabru' este tradus corect prin *candelă* (*Ieş.* 25, 37) sau *sfeşnic* (*Ieş.* 37, 23; 39, 37; 40, 5 şi 27. Pentru descrierea amănunţită a acestui obiect ritualic cf. *Ieş* 25, 31—39.

[3] perdea, cf. 4, 6; 16, 2.

mărturie, cf. 16, 13.

cortul întîlnirii, cf. 1, 1.

lege veşnică, cf. 3, 17.

[4] sfeşnic/candelă, cf. supra, v. 2.

[5] fruntea făinii de grîu, cf. 2, 1.

două zecimi, cf. 5, 11; 14, 10.

şir. Masa ritualică din faţa altarului fiind de dimensiuni reduse (cf. *Ieş.* 25, 23), e de presupus că pîinile ritualice erau aşezate una peste alta, în două şiruri, şi nu una lîngă alta. Opţiunea *punere* (ms. 45, BB, ms. 4389, MICU, FILOTEI, ŞAGUNA, HELIADE) reprezintă o transpunere literală după LXX θέμα (< τίθημι 'a pune'), OSTROG ПОЛОЖЕНИЕ (<ПОЛОЖИТИ 'a pune, a aşeza'), lexeme care nu acoperă cu exactitate sensul ebr. *ma'areketh* 'aranjament; coloană, şir' (<'*ārak* 'a pune în ordine; a aranja').

[7] tămîie, cf. 2, 1.

sare, cf. 2, 13. Prezenţa sării între ingredientele acestui tip de jertfe apare doar în LXX.

spre pomenire, cf. 2, 2.

[8] Ultimul segment din acest verset are în BH o formulare foarte asemănătoare cu cea din 3, 17; în loc de ebr. *torāh* (cf. 6, 9), în BH apare aici ebr. *b'riyth* 'convenţie, înţelegere', termenul generic în VT pentru denumirea contractului sacru între Dumnezeu şi poporul ales, cf. LXX διαθήκη, IER. *testamentum*, OSTROG ЗАВѢТЪ. Doar în ms. 45 şi BB apare o reproducere a conţinutului lexical: *făgăduinţă*. Celelalte vechi traduceri româneşti (ms. 4389, MICU, FILOTEI, ŞAGUNA) utilizează subst. *lege*, cu sens generic. Cf. şi HELIADE *testamentu*. Termenul acceptat astăzi de stilul biblic este *legămînt* (CORN., R—G, BIBLIA 1968).

[9] să le mănînce într-un loc sfînt, cf. 6, 16.

parte preasfîntă, cf. 2, 3.

[10] a venit. Sensul literal al verbului folosit aici în BH este acela de „a ieşi", ceea ce sugerează exact statutul de străin al fiului unui egiptean; deşi a plecat din Egipt cu familia mamei sale, acesta locuia ca oricare străin în afara taberei israelite. Ca să ajungă aici, el trebuia să „iasă" din cortul său şi să intre în tabăra poporului ales.

[11] hulind...a blestemat numele. În BH, cuplul de termeni *nāqab* / *qālal* au sensuri apropiate. Ebr. *nāqab* are sensul etimologic 'a străbate, a pătrunde', dar curent desemna în BH acţiunea de a „numi", cu sensul peiorativ „a lua în derîdere; a huli". Pentru transpunerea prin „a numi" optează *Targum*-ul, *Peshita* şi LXX. Prin LXX ἐπονομάζω 'a invoca pe cineva rostindu-i numele' se explică şi utilizarea intranzitivă a rom. *a numi* (ms. 45, BB, MICU, FILOTEI, ŞAGUNA); prin forma *supranumind*, HELIADE traduce şi gr. ἐπί 'asupra' din compunerea corespondentului grecesc. Al doilea termen, ebr. *qālal*, utilizat cu sensurile 'a vorbi de rău' (cf. 19, 14) şi 'a blestema' (cf. 20, 9), corespunde LXX κατράομαι 'a blestema', OSTROG ПРОКЛѦТИ 'idem'. Din respect faţă de Dumnezeu, în contextul în care apar verbele „a huli" şi „a blestema" se evită utilizarea tetragramei YHWH (cf. 1, 1), substituită eufemistic prin subst. „nume" (ebr. *šēm*, gr. ὄνομα).

[12] pază, după BH *miš'mār* 'pază' (< *šāmar* 'a păzi'), LXX φυλάκη 'pază' (<φυλάσσω 'a păzi'). Opţiunea *temniţă* (ms. 45, ms. 4389, BB, MICU, FILOTEI, ŞAGUNA) este strîns legată de OSTROG ТѢМНИЦА. Despre o închisoare propriu-zisă nici nu putea fi vorba în perioada de traversare a deşertului, la care se raportează întîmplarea relatată.

[14] să-şi pună mîinile pe capul lui. Gestul acesta avea semnificaţia ritualică a unei expieri (cf. 1, 4): toţi cei care au auzit blasfemia au devenit impuri şi nu-şi puteau recăpăta puritate rituală decît prin expiere.

[15] oricine/om, om, cf. 17, 3.

va purta povara, cf. 5, 1.

[16] va huli numele domnului, cf. supra, v. 11.

străin...de-al casei, cf. 16, 29.

[18] suflet, cf. 2, 1.

[19] aproapele, cf. 6, 2.

meteahnă trupească/hulă, cf. 21, 17.

[20] schilodire, cf. 21, 19. Principiul semitic *lex talionis*, reiterat aici, pare să nu se fi aplicat literal în mediul ebraic

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

(cf. HARRISON, p. 223). Oricum, schimbarea radicală a acestui principiu în învățătura christică („cui te lovește pe obrazul drept întoarce-i și pe celălalt" — *Mat.* 5, 39) reprezintă unul din punctele cheie ale doctrinei creștine a iubirii și iertării.

m e t e a h n ă / h u l ă, cf. 21, 17.

[22] c e l s t r ă i n ... d e - a l c a s e i, cf. 16, 29.

CAP. 25

[2] O dată cu sedentarizarea lor în țara promisă, neamul israeliților va trebui să aplice legea sabatului și asupra pământului cultivat : fiecare al șaptelea an va fi un an sabatic, an de odihnă absolută pentru ogorul cultivat. În timpul acestui an, comunitatea va trebui să se hrănească din rezerve. Cuvîntul „simbătă" (ebr. *šabāth*) desemnează aici nu a șaptea zi a săptămînii, ci ideea generală de odihnă (cf. 16, 31 ; 23, 31).

[4] Pentru semnificația noțiunii de „simbătă", cf. 16, 31.

[5] C e a c e c r e ș t e d e l a s i n e, în ebraică *śāphiyḥ*, este o expresie desemnînd plantele de cultură care răsar spontan, din semințele căzute pe pămînt în timpul secerișului anterior.

s t r u g u r i i d i n v i a n e t ă i a t ă. Sintagmele *strugurul sfințeniei* (ms. 45, BB, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA) și *strugurele sanctificațiunii* (HELIADE) reflectă LXX τὴν σταφυλὴν ἁγιάσματός. Conceptul de „sfințire" (ebr. *nāzir*, gr. ἁγιάσμα) a fost explicat în două moduri. Ar fi vorba mai întîi, de o trimitere la caracterul sacral al viei respective pe parcursul anului sabatic (explicație adoptată de MICU, într-o notă de subsol : „adecă al anului sau den anul care este sfințit și de odihnă"). A doua explicație recurge la o analogie între vița de vie în anul sabatic și levitul consacrat divinității : după cum acesta din urmă renunță să-și mai taie părul, tot astfel și indicația de a nu mai tăia via reprezintă un gest de consacrație ; această ultimă explicație se întemeiază pe sensul primar al ebr. *nāzir*, acela de 'a separa; a tăia'.

r ă p a o s din ms. 4 389 reprezintă o variație sinonimică liberă, căci în versetul anterior apărea, într-o sintagmă identică, subst. *odihnă*. Rom. *răpaos* (<lat. *repausum*) face parte din fondul lexical romanic moștenit al limbii noastre ; este atestat încă în textele rotacizante (cf. DLR, s.v.).

[6] s l u g ă / n ă i m i t, cf. 22, 10.

s t r ă i n / n e m ê r n i c, cf. 16, 29.

[8] a n i d e o d i h n ă, cf. 16, 31.

[9] Cf. 23, 24.

z i u a i s p ă ș i r i i, cf. cap. 16.

[10] În tradiția iudaică, după șapte ani sabatici urma anul jubileu, fiecare al cincizecilea an în numărătoarea anilor. Cu acest prilej avea loc o restituire generală a bunurilor : cei care își pierduseră într-un fel sau altul averea reintrau în stăpînirea ei integrală, iar sclavii își recăpătau libertatea, întorcîndu-se în clanul lor.

s ă s f i n ț i ț i, cf. 11, 44 ; 21, 8.

a n u l j u b i l e u. Formulării din BH, recurentă în versetele secvente, i s-au dat două interpretări etimologice. GESENIUS, s.v., consideră că ebr. *yôbhēl* este un cuvînt onomatopeic, desemnînd orice sunet penetrant ; de aici ar deriva și sintagma *šᵉnath hayôbhēl* 'anul jubileu' (folosită și eliptic, *yôbhēl* 'jubileu'), constituită din cauza sunetului de trompetă care vestea începutul sărbătoresc al acestui an. A doua explicație, invocată în SB, p. 141, se întemeiază pe *Targum* și pe tradiția rabinică, unde se atribuie ebr. *yôbhēl* sensul de 'berbec', în sintagmele *reqen hayôbhēl* 'corn de berbec' și *šôphār hayôbhēl* 'trîmbiță de berbec' (cf. supra, 23, 24). Termenul ebraic *yôbhēl* pătrunde ca termen tehnic în latina ecleziastică prin IER *iubilaeus* și, de aici, în limbile moderne : KJV *a jubilee*, BJ, FC, SR *jubilé*, CORN., R—G *anul jubileu*. În LXX, prin formularea ἐνιαυτὸς ἀφέσεως 'anul eliberării', se recurge la o echivalare contextuală, imitată de OSTROG ЛѢТО ОСТАВЛЕНІѪ 'anul eliberării', ca și de ms. 45, BB *an de slobozenie* (sintagmă păstrată, paradoxal, în BIBLIA 1968, care în v. 12 și urm. adoptă totuși pe *jubileu*), ms. 4 389 *an de slobozire*, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA *anul slobozirei*, HELIADE *an de liberare*.

[11] Cf. supra, vv. 5 și 10.

[12] s ă - l s o c o t i ț i s f i n t, cf. 11, 44 ; 21, 8.

[13] m o ș i a. În BH, aici este utilizat același termen cu cel tradus supra, v. 10 prin *moșie*, după LXX κτῆσις 'posesiune ; avere'. Deoarece LXX preferă aici compusul gr. ἔγκτησις, termen cu o utilizare mai restrînsă, traducătorii români introduc și ei opoziția lexicală *moșie / agonisită (agoniseală)*. Rom. *agonisită*, participiul substantivizat al verbului *agonisi* (<aor. ἀγώνισα al medio-gr. ἀγωνίζομαι 'a cîștiga') este des atestat în epocă, în scrierile lui Varlaam și Dosoftei. Dubletul *agonișeală (agonisi*+suf. *-eală)* este atestat în DA abia la Anton Pann.

[14] Alternanța între persoanele I și a II-a ale verbelor derivă din BH. Un reflex al expresiei idiomatice ebraice de tipul verb+complement direct cu aceeași rădăcină („a vinde o vînzare") este și expresia *a da vinzare* (ms. 45, BB), modificată într-un spirit „mai" românesc de MICU în *a vinde lucru de vîndut*

v e i c u m p ă r a. Acesta este sensul propriu al LXX κτάομαι cf. IER. *emere* 'a cumpăra', BJ *acheter*. Inadvertența echivalării prin *a împrumuta* din BH este sesizată de MICU, la care apare, corect, *a cumpăra*.

s ă n u - ș i a s u p r e a s c ă, cf. 19, 33.

a p r o a p e l e, cf. 6, 2.

[15] Versetul se referă la tranzacția funciară. Ținînd seama de faptul că la următorul an jubileu proprietatea asupra pămîntului va reveni stăpînului inițial, în cadrul tranzacției trebuie să se țină seama, la stabilirea prețului, de numărul anilor scurși de la ultimul an jubileu, ca și de numărul celor rămași pînă la cel următor, ceea ce, în fond, este același lucru. Formulînd punctul de vedere al celui care vinde și, respectiv, al celui care cumpără, cei doi membrii ai frazei sînt echivalenți.

[16] Raportările cronologice privesc perioada între două jubilee succesive ; prețul unui ogor este proporțional nu doar cu întinderea suprafeței sale, ci și cu numărul de recolte pe care cumpărătorul le va obține, ținîndu-se seama că la proximul an jubileu proprietatea va reveni stăpînului inițial. Acest tip de legiferare a proprietății funciare are la bază principiul că Dumnezeu este stăpînul unic al pămîntului, pe care el l-a împărțit inițial celor douăsprezece seminții ale lui Israel, care trebuie să-l păstreze ca atare.

p r e ț / a g o n i s i t ă, cf. supra, v. 13. Aici, LXX ἔγκτησις are sensul contextual de *preț*, după cum amendează MICU opțiunea inițială din BB.

[17] s ă n u a s u p r e a s c ă, cf. 19, 33.

s ă t e t e m i d e D o m n u l, cf. 19, 3 și 14, 32.

e u s î n t D o m n u l, cf. 18, 2.

[18] p o r u n c i l e ... j u d e c ă ț i l e, cf. 18, 4. Ebr. *huqqîm*, echivalat în LXX de obicei prin προστάγματα, iar în traducerile românești prin *porunci* (cf. 10, 11 ; 18, 5 și 26 ; 19, 19 și 37 ; 20, 8) este transpus aici prin δικαιώματα, de unde, firesc, *dreptățile* (ms. 45, ms. 4 389, BB).

[19] r o a d e l e. Aici, ebr. *pᵉriy* 'fruct' (<*pārāh* 'a produce fructe') este echivalat în LXX prin gr. τὰ ἐκφόρια 'produse ale solului'. Opțiunea *creșterile* (ms. 45, BB) este rezultatul unei calchieri semantice după sensul primar al etimonului grecesc, vb. ἐκφόρω 'a face să crească'.

[22] Sintagmele obscure din finalul versetului, *vechi a vechilor* (ms. 45), *vechile vechilor* (BB), *cele vechi ale celor vechi* (MICU, FILOTEI, ȘAGUNA), *vechte din cele vechte* (HELIADE) reprezintă transpuneri literale după LXX παλαιὰ παλαιῶν, sintagmă calchiată la rîndul ei după o turnură ebraică idiomatică. Autorul ms. 4 389 încearcă să clarifice textul, introducînd în paranteze subst. *ani*, ca posibil element determinat.

[23] p e v e c i e. Despre regimul proprietății asupra pămîntului cf. supra, vv. 15—16. Pentru a sugera ideea de tranziție definitivă, fără putința de recuperare, în BH apare termenul rar (reperat în VT doar aici și infra, v. 30) *tᵉmiṯûth* 'pentru o pierdere', substantiv derivat de la un radical exprimînd ideea de „dispariție, aneantizare". IER. *in perpetuum* transpune acest idiotism ebraic în registrul semantic „perpetuitate", urmat de mulți alți interpreți : LUTHER *für immer*, KJV *forever*, CORN. *pentru totdeauna*, R—G *pe vecie*, BIBLIA 1968 *de vecie*, GN *endgültig*. Formulările *întru adeverire* (ms. 45) și *întru adeverințe* (BB) se raportează la LXX εἰς βεβαίωσιν 'prin confirmare, prin întărire legală' (<βεβαιόω 'a garanta cuiva posesiunea asupra unui lucru'). În terminologia filosofică clasică,

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

gr. βεβαίωσις denumea acțiunea de a argumenta folosind judecăți și raționamente, iar vb. βεβαιόω însemna 'a argumenta ; a demonstra'.

străini, cf. 16, 29.

oaspeți, cf. 22, 10.

[24] răscumpărare. Semnificația 'răscumpărare' a ebr. *g'ulāh* a fost corect percepută de LXX τὸ λύτρον și IER. *redemptio*, cf. KJV *redemption*, BJ, SR *rachat*, ca și de toate traducerile românești moderne. Echivalențele *mîntuitoare* (ms. 45) și *mîntuiri*, după forma de plural λύτρα din LXX au rezultat din preeminența acordată de traducători sensului primar al etimonului gr. λύω 'a dezlega' și, figurat, 'a absolvi, a mîntui'. Imediat, în v. 26, apare echivalarea corectă *răscumpărare*.
În învățătura creștină, actul răscumpărător prin excelență este jertfa christică. Acest motiv îl întîlnim în poemul *Răscumpărarea* de Ioan Alexandru : „Și arginții ce l-au vîndut dobîndiră o clipă putere / Trebuia cumpărată țarina pentru îngroparea străinilor / Înainte de Înviere / Nu prețul era totul răscumpărarea scumpă / Echivalent de milă balanța să n-o rumpă" (ALEXANDRU, I. MAR., p. 129).

[25] Secvența „care este cu tine" se găsește doar în LXX.

ruda sa cea mai apropiată, cf. 21, 2—3.

[26] îi dă mîna, cf. 5, 7.

răscumpărare, cf. supra, v. 24.

[27] Potrivit regimului special al proprietății funciare în Israel (cf. supra, vv. 15—16), în momentul cînd deținea suma necesară răscumpărării pămîntului vîndut, fostul stăpîn era obligat să înapoieze cumpărătorului o sumă calculată astfel : din prețul plătit se scădea prețul recoltelor de care a beneficiat cumpărătorul, la care se adăuga un „surplus" echivalent cu prețul recoltărilor care au mai rămas pînă la viitorul an jubileu, cînd pămîntul ar fi revenit oricum proprietarului inițial.

[28] anul jubileu/slobozire, cf. supra, v. 10. Indicația cronologică „șase ani" nu apare decît în LXX și este greu de explicat interpolarea ei.

[29] Imobilele din orașele întărite nu erau socotite bunuri absolut indispensabile ca pămîntul. Pierderea unei case nu implica și pierderea mijloculul de a-și obține hrana. Din această cauză, și prescripțiile patrimoniale diferă în cele două cazuri.

răscumpărare/mîntuirea, cf. supra, v. 21.

[30] să rămînă pe veci/se va adeveri, cf. supra, v. 23.

urmașilor săi/întru rudele lui, cf. III. 17.

anul jubileu/slobozenie, cf. supra, v. 10.

[32] Tribul leviților, urmașii lui Levi, unul dintre fiii lui Iacov (cf. *Fac.* XXIX, 34), avea atribuții speciale în Israel : în vreme ce o parte din ei, și anume urmașii lui Aaron, îndeplineau funcțiile sacerdotale, ceilalți membrii ai tribului se ocupau cu diferite acțiuni cultuale și religioase auxiliare, sub îndrumarea preoților. Specificul atribuțiilor lor comunitare nu le permitea să efectueze alte activități lucrative, așa încît casele în care locuiau constituiau singura lor avere și, deci, asemenea pămîntului pentru ceilalți membrii ai comunității, nu puteau fi înstrăinate definitiv.

dreptul de a le răscumpăra/mîntuite, cf. supra, v. 24.

[33] Textul acestui verset este în BH absolut ininteligibil, ceea ce a determinat mari diferențe de interpretare în versiunile moderne. Reproducerea literală din LXX este ilizibilă, fapt care explică obscuritatea textului în traducerile românești vechi. Am optat aici pentru interpretarea dată frazei de majoritatea interpreților (KJV, SR, CORN., R—G) ; în FC și BJ se presupune că tranzacția are loc între doi leviți, ceea ce ar conduce la o completă restructurare a pasajului.

[34] Pășunile din jurul orașelor leviților erau inalienabile prin lege, pentru a se putea asigura întreținerea turmelor clasei preoțești.

[35] nu va mai avea mijloace de trai. Sensul expresiei din BH (transpusă literal în ms. 45 și BB, după LXX) este neclar ; ea evocă o situație economică precară, asemenea expresiei similare din V, 7. „Fratele" nu este aici ruda directă, ci membrul comunității israelite în general.

străin/venetic, cf. 10, 29.

oaspete/nemêrnic, cf. 22, 10.

[36] să te temi de Dumnezeul tău, cf. 19, 3 și 14, 32.

[38] Eu sînt Domnul, cf. 18, 2.

v-am scos din țara Egiptului, cf. 11, 45.

[39] rob, după LXX δούλος, IER. *famulus*, OSTROG рабъ ; în BH, ebr. *'abhòdhah* desemnează pe orice subordonat, pe orice persoană supusă unui personaj mai important decît ea. În Israel, sclavia antică a cunoscut forme mult mai blînde decît la Roma sau în alte părți. Deși avea datoria de a munci la porunca stăpînului, sclavul era considerat în Israel un membru al familiei acestuia, cu toate drepturile religioase și culturale implicate. Despre situația și drepturile sclavilor cf. *Ieș.* 21, 1—11.

[40] slugă...oaspete/năimit...nemêrnic, cf. 22, 10.

anul jubileu, cf. supra, v. 10.

[42] Aici se află exprimat temeiul teologic pentru care era interzis oricui să reducă un israelit la condiția de sclav ; nici chiar el însuși nu se putea vinde. Scoțîndu-i din captivitatea egipteană, Dumnezeu a devenit singurul stăpîn al fiilor lui Israel și, în consecință, nimeni altcineva nu poate avea drept de proprietate asupra lor, nici măcar ei înșiși nu-și aparțin.

[43] să te temi de Dumnezeul tău, cf. 19, 3—14—32.

[44] robul și roaba. În BH se utilizează aici cuplul de substantive ebr. *'ebed* 'slujitor ; sclav' / *'āmāh* 'slujitoare ; sclavă'. Utilizarea în ms. 45, BB, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA a opozițiilor *slugă—slujnică* / *rob-roabă* reflectă situația din LXX unde apar perechile παῖς—παιδίσκη / δοῦλος—δούλη.

[45] Interzisă fiind reducerea unui israelit la condiția juridică de sclav, sclavii domestici se încadrau în Israel într-una din următoarele trei categorii : 1. străini din afara granițelor țării, 2. străini care locuiau între israeliți și 3. urmașii acestora din urmă.

străin/nemêrnic, cf. 16, 29.

[47] oaspete, cf. 22, 10.

se va înstări/va afla mîna, cf. 5, 7 și supra, v. 35.

se va vinde, cf. supra, v. 39.

[48] drept de răscumpărare, cf. supra, v. 24.

rudă apropiată, cf. 18, 6.

va dobîndi mijloace va avea cu mîinile lui, cf. 5, 7 și supra, v. 35.

[50] Pentru modalitatea de calcul a cuantumului prețului de răscumpărare, prin raportare la anul jubileu, cf. supra, vv. 15—16.

anul jubileu/anul slobozirii, cf. supra, v. 10.

slugă plătită/năimit, cf. 22, 10.

[52] anul jubileu/anul iertării, cf. supra, v. 10.

[55] Cf. supra, v. 42.

robii, cf. supra, v. 42.

slugile mele, cf. supra, v. 44.

i-am scos din țara Egiptului, cf. 11, 45.

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

CAP. 26

[1] Urmînd BH, ca și unitatea de semnificație a contextului, versiunile moderne încadrează prima propoziție a acestui verset în secvența de sfîrșit a capitolului precedent.

În acest verset este enunțată una dintre interdicțiile cele mai stricte ale legii mozaice : aceea de a nu figura prin imagini concrete ființa divină.

i d o l i. În BH apare aici termenul *'eliylim*, explicat în nota la 19, 4. Sintagmele *făcute de mînă* (ms. 45, BB, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA) și *fapte de mînă* (HELIADE) sînt calcuri lexicale după XX χειροποίητα (χείρ 'mînă', ποιέω 'a face'); pentru ms. 4 389 *chip facere de mîini* cf. și OSTROG ѡбразъ рѫкотворенъ. Aceeași calchiere o regăsim în BB sub formele *cel făcut de mînă* (*Înțel.* 14, 12) și *cele făcute de mîna lui* (*Is.* 16, 12 și 21, 9).

c h i p u r i c i o p l i t e. Ebr. *pesel* desemnează în BH aceeași realitate ca și termenul precedent, fiind un derivat de la vb. *pāșal* 'a grava, a sculpta' : de aici LXX τὰ γλυπτά, participiul substantivizat al vb. γλύφω 'a grava, a sculpta', transpus ca atare de rom. *cioplite* (ms. 45, ms. 4 389, BB, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA). Creația lexicală *sculptilie* de la HELIADE este o preluare directă a IER. *sculptile*.

s t î l p i, în toate versiunile românești pînă astăzi, după LXX στήλη, IER. *titulus*, OSTROG стѡлъ. Ebr. *matsēbhah* desemna o coloană de piatră, plantată în formă de stelă, pentru a marca prezența tangibilă a zeilor canaaneeni El și Baal. Cf. *Ieș.* 23, 24.

p i a t r ă c i o p l i t ă. Formula *piatră sămnu* (ms. 45, BB, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA) imită LXX λίθος σκόπος ; pentru ms. 4 389 *semn de piatră cioplit* cf. și OSTROG болваны ѥ҆камень истѣсканъ. Sintagma ebraică *masekiyth ebhen*, literal, 'piatră de imagine' se referă la figurările gravate ale zeităților canaaneene, cum este de pildă imaginea lui Baal aruncînd fulgere, descoperită la Ras Shamra și datînd de pe la aprox. 1800 î.d. Hr.

[2] Cf. 19, 30.

[3] Începînd cu acest verset și pînă către sfîrșitul capitolului, introducem în comparație și cele două fragmente vechi din *Levitic*, incluse în LEV. HASD. și DOS. PAR. (cf. supra, introducerea generală).

p o r u n c i l e. Termenul este explicat la 18, 4. Cf. și LEV. HASD. *locămélele* și DOS. PAR. *poruncile*.

î n v ă ț ă t u r i l e. Ebr. *mitswāh* 'recomandare, precept' (<*tsāwah* 'a recomanda'), receptat prin LXX ἡ ἐντολή 'instrucțiune, recomandare', are în traducerile românești următoarele corespondente : *porînci* (LEV. HASD.), *învățături* (DOS. PAR., BB, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA), *legea* (ms. 4 389).

[4] r o a d e l e. Ebr. *y'bhûl* 'produs, fruct' este redat în LXX prin gr. τὰ γεννήματα, de unde ms. 45, ms. 4 389, BB *roadele*, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA *rodurile*, HELIADE *productele*. Alte opțiuni : LEV. HASD. *hasna* 'folos' (din ung. *haszon*, cf. sîrb. *hasna*), DOS. PAR. *vipturile* (< lat. *victus*), cuvînt frecvent folosit de Dosoftei.

l ê m n e l e c î m p u l u i. Pentru sensul 'arbore (fructifer)' al subst. *lemn* cf. ST. L. FAC., p. 99. Sintagma se regăsește și în DOS. PAR., ca și la MICU, FILOTEI, ȘAGUNA.

f r u c t e l e, cf. XXV, 19. Aici, ebr. *p'riy* este echivalat în LXX prin gr. ὁ καρπός 'fruct', de unde OSTROG ѡбоиѥ, ms. 45, ms. 4 389, BB *roada*, DOS. PAR. *poamele*, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA *rodul*.

Viziunea mitică a opulenței și rodniciei, ca semne ale bunăvoinței divine se află adesea în centrul discursului lirico-mesianic la RUSSO, CÎNT. ; cf., de exemplu, p. 139 : „Care e mai mîndră decît tine între toate țările semănate de Domnul pre pămînt ? Care altă se împodobește în zilele de vară cu flori mai frumoase, cu grîne mai bogate ? (...) Pe cîmpurile Tenechiei răsărit-au florile ? ... Nu au răsărit florile, sînt turmele multe și frumoase ce pasc văile tale ; soarele înrodește brazda ; mîna Domnului te-a bucurat cu bunuri felurite, cu pomete și cu flori, cu avuție și cu frumusețe".

[5] Ca expresie a bunăvoinței divine, autorul biblic sugerează că recoltele vor fi atît de abundente, încît perioadele de recoltare a grînelor, de cules al viilor și de semănături de toamnă vor decurge una din alta, fără întreruperi.

Ultima propoziție din verset lipsește din BH, IER. și traducerile moderne, fiind prezentă doar în LXX.

[6] p a c e. Ebr. *šālôm* (<*šālam* 'a fi în siguranță'), echivalat în LXX prin gr. εἰρήνη, în IER. prin lat. *pax* și în OSTROG prin slavon. миръ, desemnează în BH nu doar absența războiului, ci și o stare generală de liniște, bunăstare și confort comunitar.

f i a r e l e. Sinonimele *jiganti* (ms. 45), *hiară* (BB), *fierile* (ms. 4 389, DOS. PAR., MICU, FILOTEI, ȘAGUNA), *jivinile* (LEV. HASD.), *fiare* (HELIADE, R—G, BIBLIA 1968), *animale* (CORN.), corespund BH *hay* 'viețuitoare ; animale sălbatice', LXX τὰ θηρία 'fiare', IER. *bestiae* 'idem', OSTROG звѣри 'idem'.

[7] d e s a b i e. Enr. *herebh* (<*hārabh* 'a usca' și, prin analogie, 'a distruge, a ucide') are sensul literal de 'secetă, uscăciune ; moarte', dar este utilizat în BH mai ales cu valoarea metonimică de 'instrument al uciderii sabie'. Procedeul metonimic este preluat și în LXX, unde gr. φόνος 'ucidere' avea și la Homer sensul de 'instrument al uciderii, (cf. BAILLY, s.v.). Utilizînd subst. rom. *ucidere* (ms. 45, BB), atît Milescu, cît și revizorii săi finali, nu au perceput sensul metonimic al gr. φόνος. O echivalare corectă, *armă*, găsim în LEV. HASD., probabil printr-un original slavon diferit de OSTROG. Formularea *vor cădea uciși* (ms. 4 389, DOS. PAR., MICU, FILOTEI ȘAGUNA, HELIADE) reflectă o opțiune apropiată de OSTROG падѫтъ...оубоемъ.

[8] Un posibil reflex al acestei hiperbole biblice regăsim la RUSSO CÎNT., p. 147 : „Fiecare om era slobod și plătea o sută de oameni, căci se lupta pentru dînsul... slobozenia însuflețește puterea ... numai cei mișei și cei răi țin cu străinii și cu apăsătorii".

[9] m ă v o i î n t o a r c e s p r e v o i. Verbul ebr. *pānāh*, cu sensul literal 'a întoarce (fața)' are semnificația contextuală 'a arăta bunăvoință', referitor la grația divină. Acest sens a fost corect reprodus în LXX prin compusul gr. ἐπιβλέπω 'a arunca ochii asupra a ceva ; a arăta atenție' (ἐπί 'pe, asupra', βλέπω 'a privi'). Cele două componente ale gr. ἐπιβλέπω sînt transpuse analitic prin *voi socoli preste* (ms. 45), *voi căuta preste* (DOS. PAR., BB), *voi căuta spre* (ms. 4 389, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA), *voiu căuta pre voi* (LEV. HASD.), *voi căuta asupra* (HELIADE). După cum se poate vedea, indiferent de prepoziția cu care diferiți traducători au echivalat gr. ἐπί, verbul *a căuta* se regăsește constant în traducerile românești, cu un reflex pînă în BIBLIA 1968. Acest fapt se explică prin forța sensului etimologic al rom. *căuta*, acela de 'a se îngriji (de cineva)', după etimonul lat. **cavitare*, derivat de la participiul *cautum* al verbului lat. *caveo* 'a păzi, a îngriji' (cf. DA, s.v.). Pentru o mai bună înțelegere a semnificației cf. FC *j'interviendrai en votre faveur*, BJ, SR *je me tournerai vers vous*, GN *ich werde mich euch zuwenden und dafür sorgen*.

v o i u b l a g o s l o v i p r e v o i. Secvența, prezentă în ms. 45, ms. 4 389, BB, DOS. PAR., MICU, FILOTEI, ȘAGUNA, își are echivalent doar în FRANKF. și OSTROG., lipsind în BH, alte ediții ale LXX, IER. și traducerile moderne.

v ă v o i f a c e r o d i t o r i ș i v ă v o i î n m u l ț i. Apar aici termenii utilizați în *Fac.* 1, 28, cînd Dumnezeu se adresează lui Adam și Evei cu îndemnul de a lua în stăpînire pămîntul : ebr. *pārāh* 'a purta fructe' și *rābāh* 'a se înmulți', gr. αὐξάνω 'a crește' și πληθύνω 'a se înmulți', lat. *crescere* 'a crește' și *multiplicabor* 'a se înmulți'. Termenii rom. *a crește* și *a se înmulți* sînt folosiți în mod tradițional în limbajul biblic și în cel liturgic românesc, deși traducerile moderne recuperează sensul exact al ebr. *pārāh* : *vă voi face rodilori* (CORN., R—G), *rodilori vă voi face* (BIBLIA 1968).

[10] În originalul ebraic, transpus literal de LXX, exprimarea este eliptică ; ideea abundenței promise este sugerată prin nevoia de a elibera depozitele de grînele neconsumate, pentru a face loc noilor recolte. Cf. și 25, 22.

[11] c o r t u l. Pentru semnificația acestui termen în BH, cf. 1, 1. Pentru noțiunea „legămînt" (*făgăduință* BB) în traducerile ulterioare, cf. 24, 8.

s u f l e t u l, cf. 2, 1.

[13] v-a m s c o s, cf. 11, 45.

c u f r u n t e a s u s. Expresia sugerează conștiința libertății și a mîndriei naționale a poporului eliberat din robia egipteană.

[15] j u d e c ă ț i l e ... p o r u n c i l e, cf. 18, 4.

l e g ă m î n t u l — f ă g ă d u i n ț a, cf. 24, 8.

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

[16] Interpretarea celor trei termeni prin care sînt particularizate în BH nenorocirile pe care le-ar putea trimite Dumnezeu a pus probleme dificile traducătorilor, mai ales că aceşti termeni ebraici nu apar decît aici în VT. În DOS. PAR. nu apare decît termenul generic *becisnicia*, soluţie preferată şi de unii traducători moderni: GN *unheilbare Krankheiten* 'boli incurabile'.

s p a i m a. Semnificaţia exactă a ebr. *belālāh* (<*bāhal* 'a tremura, a palpita'), un hapax legomenon în BH (cf. STRONG, 928), circumscrie o stare de teroare şi de panică maximă, cf. KJV *terror*, LUTHER *Schrecken*, BJ *troublement*, SR *le trouble*, FC *l'épouvante*, CORN., BIBLIA 1968 *groaza*, R—G *pedepse spăimîntătoare*. O soluţie corectă întîlnim, în mod surprinzător, probabil datorită originalului necunoscut al traducerii, în LEV. HASD.: *cutremuri*. Soluţia de traducere prin subst. *lipsă* 'sărăcie; stare de inconfort psiliic şi trupesc' (ms. 45, ms. 4 389, BB, MICU, FILOTEI, ŞAGUNA, HELIADE) este o reflexie normală a LXX ἀπορία 'lipsă de resurse; nevoie, sărăcie', IER. *egestas* 'sărăcie' şi OSTROG НЕИМѢНИИЕ 'sărăcie'.

o f t i c a. Interpreţii moderni consideră în unanimitate că ebr. *šaḥepheth* (care nu apare în BH decît aici şi în *Deut.* XXVIII, 22), termen al cărui sens literal este cel de 'coajă', desemna tuberculoza, boală cunoscută în Israelul antic; cf. LUTHER *Auszehrung* 'tuberculoză', KJV *consumption* 'idem', BJ *consomption* 'idem', CORN. *tuberculoza*, R—G *oftică*, BIBLIA *lingoarea*. Echivalenţa *rîie* (ms. 45, ms. 4 389, BB, MICU, FILOTEI, ŞAGUNA, HELIADE) este un reflex corect al LXX ἡ ψώρα 'rîie' şi OSTROG КРАСТА 'idem'. Cît priveşte opţiunea *fughicei* din LEV. HASD. aceasta merită o discuţie mai amănunţită. Aflînd într-un vechi lexicon slavon românesc — despre care D. Strugaru, *Începuturile lexicografiei române*, în „Romanoslavica", XIII, 1966, p. 148—158, a afirmat că aparţine unui anume dascăl Staicu din Tîrgovişte, care l-a redactat pe la 1660—1670 — termenul *funicel*, B.P. Hasdeu, CUV. D. BĂTR. I, p. 281, îl pune în relaţie cu acest *fughicei* din LEV. HASD., dar consideră în mod eronat că forma mai veche ar fi *fughicel*, care ar fi rezultat, printr-o neatestată formă intermediară **funghicel*, direct din lat. *fungus* 'ulcerare'. În realitate, forma *fughicel* pare să fi apărut prin palatalizare, din *funicel* (cf. DA, s.v., *furnicel*; cf. de asemenea şi explicaţiile date supra, 21, 20).

f r i g u r i l e. Pornind de la sensul etimologic al ebraicului *qadahath* 'inflamaţie' (<*qādah* 'a arde'), interpreţii moderni consideră că se face trimitere aici la malarie, boală caracterizată prin febră ridicată şi continuă: KJV *ague* 'malarie', LUTHER *Fieber*, BJ FC, SR *la fièvre*, CORN., R—G, BIBLIA 1968 *friguri*. Surprinzătoare ne apare şi echivalarea corectă din LEV. HASD. *friguri*. Opţiunile *gălbănariul* (ms. 45), *gălbenarea* (ms. 4 389, BB), *gălbinarea* (MICU, FILOTEI, ŞAGUNA, HELIADE) traduc LXX τὸν ἴκτερα 'icter', care, după BAILLY, s.v., este singura atestare, prin acuzativ, a încadrării în decl. a III-a (ἴκτηρ, -ερος) a subst. gr. de declinarea a II-a ἴκτερος, -ου.

[17] î m i v o i î n t o a r c e f a ţ a, cf. 17, 10, 20, 3.

[18] d e ş a p t e o r i m a i m u l t. Pentru valoarea simbolică a numărului „şapte" cf. 4, 6.
Secvenţa *cu rane* din ms. 45 şi BB, prezentă şi în ms. 4 389, reflectă dativul instrumental πληγαῖς, prezent doar în FRANKF.; ediţiile ulterioare (MICU, FILOTEI, ŞAGUNA, HELIADE), orientîndu-se după alte ediţii ale LXX, au eliminat-o.

[19] Compararea cerului şi a pămîntului cu duritatea metalelor sugerează metaforic cumplita sărăcie care ar urma după o secetă îndelungată.

[20] Cf. supra, v. 4.

[20] Cf. supra, v. 18.

[22] v ă v o r m i n c a. În BH, sensul verbului clasic este acela de 'a face pe cineva să nu aibă copii', adică de a-l lăsa fără urmaşi.
În ultima sa recurenţă din verset, conjuncţia ebraică *v* 'şi' are valoare consecutivă.

[23] n u v ă v e ţ i î n v ă ţ a m i n t e. Sintagma μὴ παιδευθῆτε din LXX prilejuieşte traducătorilor români diferenţieri sinonimice: *nu vă veţi certa* (ms. 45), *nu vă veţi pedepsi* (BB), *nu vă veţi învăţa* (ms. 4 389, MICU, FILOTEI, ŞAGUNA), *nu vă veţi îndrepta* (HELIADE). Influenţaţi de prezenţa în context a gr. παιδεύω 'a educa, a instrui', editorii textului de la 1688 folosesc rom. *a pedepsi* în sensul său etimologic (<παιδεύσα, aoristul vb. gr. παιδεύω 'a educa').

î n c u r m e z i ş a t, adjectiv care apare în ms. 45 şi BB ca echivalent al LXX πλάγιος 'oblic; potrivnic', este atestat, ca participiu al verbului rom. *a (în)curmezişa* încă în scrierile lui Coresi (cf. DA, s.v. *curmeziş*).

[25] s a b i a, cf. supra, v. 7.

l e g ă m î n t u l / f ă g ă d u i n ţ a, cf. 24, 8.

m o a r t e, în traducerile româneşti, după LXX θάνατος şi OSTROG СМ[Ѣ]РТЬ. În BH, ebr. *deber* circumscrie mai exact noţiunea de epidemie, în special de ciumă, cf. IER. *pestilentia*, KJV *pestilence*, BJ, SR *la peste*, FC *une épidémie de peste*, GN *die Peste*, CORN. *epidemie*, R—G *ciumă*, BIBLIA 1968 *molimă*. În LEV. HASD. apare, surprinzător, sintagma *moarte de ciumă şi de lingoare*, trădînd un original al traducerii diferit de OSTROG.
Imaginea biblică a războiului pustiitor, trimis ca o pedeapsă divină, apare frecvent la RUSSO, CÎNT., cf., de exemplu, p. 147: „Noroadele dau năvală peste noroade şi oamenii peste oameni... pustiirea păşeşte înainte şi în urma lor ... dreptatea stă în jaf... legea în sabie, noaptea cu beznele sale a cotropit omenirea ... sîngele curge pîraie ... întunericimea se îndeasă şi mai mult ... tot neamul omenesc se frămîntă şi se strunceneaţă... urgia Domnului ... dreptatea dumnezeiască trece pe pămînt pustiind!"

[26] v ă v o i c h i n u i c u l i p s a d e p î i n e. Această formulare, comună tuturor traducerilor româneşti, reflectă tradiţia interpretativă a LXX: ἐν τῷ θλίψαι ὑμᾶς σιτοτεία ἄρτων. În BH apare o exprimare alegorică: „cînd voi zdrobi pentru voi bastonul de pîine", cf. IER. *postquam confregero baculum panis vestri*, CORN. *cînd voi zdrobi toiagul pîinii voastre*. Ebr. *maṭṭāh* 'baston', echivalat în LXX prin gr. σιτοδεία 'lipsă de pîine; foamete' (σῖτος 'grîne', δέομαι 'a dispărea'), figurează metaforic suportul vieţii. A zdrobi cuiva „bastonul de pîine" înseamnă a-l lipsi de hrana zilnică.

c u p t o r, cf. 2, 4.

c î n t a r / c u m p ă n ă, cf. 19, 35.

[30] î n ă l ţ i m i l e. În ms. 45, BB, MICU, FILOTEI, ŞAGUNA, apare aici subst. *stîlpii*, după LXX στήλας, cf. supra, v. 1. În BH este utilizat însă un termen diferit, şi anume subst. *bāmôth* (pluralul subst. *bāmāh* 'înălţime'), care desemna locurile situate pe înălţimi, unde se practicau ritualuri idolatre primitive: IER. *excelsa*, KJV *high places*, LUTHER *Opferhöhen*, BJ, SR *hauts lieux*, FC *lieux sacrés*, GN *die Altäre*, CORN. *locurile înalte*. Utilizarea ca altare a înălţimilor naturale a fost o practică străveche şi universală. După stabilirea Muntelui Sion şi a Templului din Ierusalim ca centru al cultului divin, a devenit realitate interzicerea utilizării altor înălţimi, ele fiind identificate ca practicile idolatre.

a l t a r e l e f ă c u t e d e v o i. Formulările româneşti *cele de lemnu făcute de mînă ale voastre* (ms. 45), *cele de lemnu făcute de mîinile voastre* (BB), *făpturile mîinilor voastre cele de lemn* (ms. 4 389), *cele de lemn făcute de mîinile voastre* (MICU, FILOTEI, ŞAGUNA, HELIADE) reflectă tradiţia LXX: τὰ ξύλινα χειροποίητα ὑμῶν, întărită şi de OSTROG ДРЕВЕНАА РѢКОТВОРЕННА ВАША. Opţiunea *chipurile voastre* se încadrează în grupul de opţiuni care include IER. *simulacra*, KJV *images*. Semnificaţia ebr. *ḥamānim* (<*ḥamāh* 'căldură; soare) nu este sigură, fapt care a dat naştere la felurite interpretări: unii au considerat că ar fi vorba despre stele votive închinate lui Baal (SR *obélisques*, BIBLIA 1968 *stîlpi*), alţii văd aici nişte statui ale zeului canaanean al soarelui (CORN. *stîlpi ridicaţi soarelui*, R—G *stîlpii voştrii închinaţi soarelui*) şi, în sfîrşit, alţi interpreţi optează pentru altare păgîne de fumigaţie (BJ *autels à encens*, FC *autels à parfums*). Înregistrăm şi o încercare de sintetizare lexicală a tuturor caracteristicilor: LUTHER *Rauchopfersäulen* 'stîlpi de sacrificiu cu fumigaţie'.

i d o l i. Ceea ce traducătorii români redau prin *chip* (ms. 45), *boz* (BB), *idol* (ms. 4 389, LEV. HASD., MICU, FILOTEI, ŞAGUNA, HELIADE), după LXX τὸ εἴδωλον, IER. *idolum*, OSTROG КЪМИРЪ 'idol', este desemnat în BH prin termenul ebr. *gulūlim* (<*gālal* 'a se rostogoli'), expresie a disprefului faţă de falşii zei, năruiţi printre cadavre.

s u f l e t u l m e u. Pentru semnificaţiile speciale ale cuvîntului „suflet" în BH, cf. 2, 1.

[31] m i r e a s m ă p l ă c u t ă, cf. 1, 9.

[33] n e a m u r i / l i m b i, cf. 18, 24.

[34] Aici, ca şi în XXV, 2, cuvîntul *simbătă* (ebr. *šabāth*) se referă nu la a şaptea zi de odihnă, ci la anii sabatici.

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)

va fine simbetele/va simbăta, cf. 23, 32.

[36] spaimă. Ebr. *môrek* 'teamă ; slăbiciune', un hapax legomenon în BH (cf. BJ *la peur*, FC *l'angoisse*), a fost reprodus în mod neadecvat în LXX prin subst. δουλεῖα 'robie' (< δουλεύω 'a fi rob'), de unde rom. *robime* (ms. 45, BB) ; nici în limba greacă, nici în română, respectivii termeni nu au avut niciodată sensul reclamat de context. Echivalentul corect *frică* (ms. 4 389, MICU, FILOTEI, ŞAGUNA, HELIADE) reflectă IER. *pavor* 'spaimă', OSTROG ѹтрасѣ 'idem'.

[38] neamuri/limbi, cf. 18, 21.

[40] au arătat dispreț împotriva mea/m-au trecut cu vederea, cf. 5, 15.

mi-au stat de-a curmezişul, cf. supra, vv. 21–23.

[41] potrivnică/încurmezişată, cf. supra, v. 23.

netăiată împrejur, cf. 19, 23.

vor recunoaşte. Formulările *vor binevrea* (ms. 45) şi *bine vor vrea* (BB), *vor simți bine* (HELIADE), care reapar, cu uşoare modificări, şi în II *Regi* 22, 20, *Ier.* 2, 29 şi *Mat.* 3, 37 (expresia este identică în NT 1648), XII, 18, sînt calcuri lexicale după LX εὐδοκήσουσι. Gr. εὐδοκέω 'a aproba, a fi satisfăcut ; a recunoaşte' εὐ 'bine', δοκέω 'a crede') echivalează ebr. *rălsăh*, o rădăcină primitivă cu sensul 'a fi mulțumit cu ceva ; a împlini o datorie' Cf. *le va părea rău* (MICU, FILOTEI, ŞAGUNA), *vor plăti datoria* (CORN.), *își vor primi pedeapsa* (R–G), *vor suferi* (BIBLIA 1968).

[42] legămîntul/făgăduința, cf. 24, 8.

[43] anii ei de odihnă, cf. 16, 31 ; 25, 2.

vor recunoaşte/vor priimi, cf. supra, v. 40.

au disprețuit/au trecut cu ochii, cf. 5, 15 şi supra, v. 40.

judecățile...poruncile, cf. 18, 4.

[44] legămîntul/făgăduința, cf. 24, 8.

[45] strămoşii lor. În BH, ideea de „strămoş" este exprimată prin adjectivul substantivizat *ri'šon* 'primul'; redat în LXX prin adj. gr. πρότερος, pus însă în relație sintactică cu subst. διαθήκη 'legămînt', ceea ce explică şi formulările din vechile traduceri româneşti.

i-am scos, cf. 11, 45.

[46] judecățile...poruncile, cf. 18, 4.

CAP. 27

Fraza ebraică din BH este foarte neclară, ceea ce se reflectă în toate vechile traduceri, inclusiv în reproducerea literală din LXX. Potrivit exegezei moderne (BJ, SR, FC, GN, CORN., R–G), acest verset inițiază seria indicațiilor referitoare la împlinirea anagajamentelor votive ale israelitului față de Iahwe ; mai concret, aici şi în versetele secvente, se face referire la făgăduirea către Iahwe, într-un moment limită, a unui „suflet" omenesc (pentru sensurile speciale ale noțiunii „suflet" în BH cf. 2, 1), fie acesta un membru al familiei (rudă de sînge sau sclav), ori chiar el însuşi. Îndeplinirea făgăduinței trebuia respectată cu scrupulozitate, şi se realiza prin donația către preot a sumei de răscumpărare, calculată corespunzător.

[1]

făgăduință/rugă, cf. 12, 21. Pentru structura sintactică verb+complement intern, specifică limbii ebraice, cf. LXX εὔξηται εὐχήν. Cf. şi MICU, FILOTEI, ŞAGUNA *va făgădui făgăduința*.

potrivit prețuirii tale, cf. 5, 15.

[3] sicli/didrahme, cf. 5, 15.

siclul sfîntului locaş, cf. 5, 15. Aici, pentru desemnarea unității monetare etalon, în LXX apare subst. gr. σταθμός 'greutate (pentru cîntărit)', de unde rom. *cumpănă* (ms. 45, BB, MICU, FILOTEI, ŞAGUNA, HELIADE).

[8] îi dă mîna/poate mîna. Pentru felurile reflexe ale unei expresii ebraice tipice, cf. 5, 7 ; 25, 26 şi 35 ; 22, 35 şi 47.

a făcut făgăduința/s-a rugat, cf. 22, 21.

[9] să fie lucru sfînt, cf. 11, 41.

[11] animale necurate, cf. 11, 2–8.

[13] să o răscumpere/va mîntui, cf. 25, 24. Formulările participiu (gerunziu)+verb conjugat *mîntuind va mîntui* (ms. 45), *mîntuit va mîntui* (BB), *răscumpărînd îl va răscumpăra* (ms. 4 389, MICU, FILOTEI, ŞAGUNA, HELIADE) sînt calchieri sintactice după LXX λυτρούμενος λυτρώσηται şi OSTROG искоупаѧ искоупитъ, sintagme care, la rîndul lor, reflectă literal o construcție tipică limbii ebraice : verb conjugat+infinitiv din aceeaşi rădăcină.

[15] să şi-o răscumpere/va mîntui, cf. 25, 24.

[16] Practica descrisă şi codificată aici avea o mare importanță socială. Ea permitea unui israelit ajuns în dificultate financiară să înrădăcineze pămîntul său, ori numai o parte din el, preoților, putînd să-şi păstreze dreptul de proprietate, în schimbul unei răscumpărări plătită ulterior. Cuantumul acestei răscumpărări era stabilit în funcție de cantitatea de sămînță necesară însămînțării respectivului ogor (cum interpretează R–G, FC, GN) sau de cantitatea de grîne recoltată de pe el (după interpretarea din BJ, CORN. BIBLIA 1968).

ogor. Termenul *agru* folosit de autorul ms. 4 389 este un cuvînt vechi în limba română, moştenit din latină (*ager, agrum*), des utilizat în textele din sec. al XVI-lea şi al XVII-lea. Vezi ST. L. FAC., p. 85.

sicli/didrahmi, cf. 5, 15.

gomer. Gomerul (ebr. *homer*) era o unitate de măsură pentru capacități, apreciată la aprox. 225 libre (SB), 250 litri (GN) sau 400 litri (PÉTER-CONTESSE, p. 338). Echivalentul *măsură* (ms. 45, ms. 4 389, BB, MICU, FILOTEI, ŞAGUNA) traduce LXX κόρος (cuvînt de origine ebraică în greacă), care măsura 6 mediumni atici, adică aproximativ 300 litri (cf. BAILLY, s.v.). În *Ier.* 45, 11 şi 14 şi *Os.* 3, 2, ebr. *homer* apare în LXX transliterat γομόρ, de unde şi xenismul *gomor* în BB, la locurile citate.

[17] anul jubileu/anul slobozirii, cf. 25, 10.

[18] Cf. 25, 15.

[21] Determinantul *lăudat* nu se găseşte decît în ms. 45, ms. 4 389, BB, după FRANKF. αἰνετός şi OSTROG хвалимъ.

închinat. Ebr. *herem*, cuvînt al cărui sens literal este cel de 'distrugere' (< *hăram* 'a distruge', dar şi 'a dedica', a consacra' este un termen tehnic în BH, desemnînd un obiect sacralizat prin gestul votiv şi destinat astfel distrugerii ; cf. IER. *consecrata*, BJ *dévoué par anathème*, CORN. *dedicat*, R–G *legată cu blestem*. Rom. *usăbit* (ms. 45), *usebit* (ms. 4 399), *osebit* (BB), *osăbit* (MICU, FILOTEI, ŞAGUNA), *separat* (HELIADE) reiau interpretarea din LXX : ἀφωρισμένη (participiul vb. gr. ἀφορίζω 'a separa, a despărți').

[25] siclul sfîntului locaş/cumpenele cele sfinte, cf. 5, 15 şi supra, v. 3.

ghere. Prin *bani* în ms. 45 şi BB se echivalează la modul generic LXX ὀβολοί, IER. *oboli*, cuvînt preluat ca atare de MICU, FILOTEI, ŞAGUNA, HELIADE : *oboli* ; de adăugat că atestarea din MICU este anterioară celor înregistrată în DLR, s.v., şi că, ținînd seama că MICU şi-a efectuat revizia pe baza LXX, la etimoanele fr. *obole* şi lat. *obolus*, invocate de DLR trebuie adăugați şi gr. ὀλβόλος. Un obol reprezenta în sistemul grecesc de măsurătoare a şasea parte dintr-o drahmă (aprox. 72 de centigrame). Corespondentul din BH, ebr. *gêrah* 'grăunte' (cf. BJ *géras*, SR *guéras*, CORN., R–G, BIBLIA 1968 *ghere*) desemna cea mai mică unitate de greutate în sistemul epocii, echivalentă cu a douăzecea parte dintr-un siclu.

Opțiunea *măsuri* din ms. 4 389 reflectă OSTROG мѣрꙑ.

[28] va făgădui, cf. 22, 21 şi supra, v. 2. Formularea din BB se îndepărtează de la principiul literalității, nereflectînd fidel LXX.

lucruri închinate, cf. supra, v. 21.

părți preasfinte, cf. 2, 3.

[29] Cf. 20, 2.

BDD-B790-09 © 1993 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:34 UTC)